

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Disputationes|| ROBERTI BELLAR-||MINI E SOCIETATE
IESV,|| DE CONTROVERSIIS CHRISTIANAE|| FIDEI,
ADVERSVS HVIVS TEM-||poris Hæreticos,||**

Tribus Tomis comprehensæ.||

DE ECCLESIA|| TRIVMPHANTE,|| TRIBVS LIBRIS|| EXPLICATA.||

Bellarmino, Roberto Francesco Romolo <Heiliger>

Ingolstadii, [1599]

VD16 B 1607

Liber Tertivs, De iis rebus, quibus superna Hierusalem ab Ecclesia in terris peregrinante colitur.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-53909](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-53909)

LIBER TERTIVS
DE IIS REBVS, QVIBVS
SVPERNA HIERVSALEM AB
ECCLESIA IN TERRIS
peregrinante colitur.

HTSI sequentes quaestiones de tem-
plis, votis, peregrinationibus, festis,
& vigiliis, quae fiunt in honorē Dei,
& Sanctorum, non solum ad hunc
locum, sed etiam ad multa alia perti-
nere possunt: visum est tamen hoc lo-
co eas integrè disputare; tum quia disputationes ita con-
iunctae sunt, vt non facile inter se disiungi possint; tum e-
tiam quia id quod non est proprium huius loci, hinc peti
poterit, cum alibi oportunitas de ea re disputandi dabitur.
Excipio tamen vota, de quibus hoc loco non nisi breuissi-
mè differetur, quia iam alibi res tractata est.

Vt igitur à templis ordiamur, septem erunt partes hu-
ius disputationis. PRIMVM enim explicabimus, quae
fuerint hereses de hac re. II. An sint templa erigenda. III.
Qua forma. IV. Quos ob fines. V. De consecratione tem-
plorum, & dedicatione. VI. De ornatu eorundem. VII.
De iis, quae in templis benedicuntur, vt aqua, oleo, cereis,
palmis, &c.

CAPVT PRIMVM

De erroribus circa templum.

DVO GENERA HOSTIVM HABVERVT
 Dei templa. Vnum eorum, qui re ipsa templa
 euertebant; non odio templorum, sed odio
 gentis, aut religionis. Aliud eorū, qui templa
 ipsa, vel eorum aliquid oderant tanquā ma-
 lum. Primi generis fuerunt Nabuchodonosor, Antiochos
 Pompeius, Cassius, Titus, qui templum Salomonis velin-
 cenderunt, vel profanarunt, non odio templi, sed gentis. Vi-
 de 4. Reg. vlt. 1. Machab. 10. Iosephum lib. 14. antiquitatis. &
 lib. 7. de bello Iudaico. Cornelium Tacitum lib. 21. & Au-
 gustinum lib. 18. de ciuit. Dei, cap. 45.

Christianorum Ecclesias Diocletianus iussit omnes loco
 æquari, non odio templorum, sed religionis Christianæ. Euse-
 bius lib. 8. hist. cap. 2. Idem facere voluisse Iulianum scribit
 Hieronymus epistola ad Riparium.

Ariani quoq; & Donatistæ templa Catholicorum profa-
 nabant, & spoliabant, non odio templi, sed religionis. Vide
 Athanasium in Apologia pro fuga sua, & Theodoretum lib.
 4 hist. cap. 19. & 20. & Optatum lib. 6. contra Parmen.

Ad aliud genus pertinent inprimis Manichæi; nam Fac-
 stus apud Augustinum lib. 20. cap. 3. & 4. obiicit Catholicis
 quod haberent templa, & altaria more Gentium, & Iudeo-
 rum. Manichæos sequuti Messaliani templa omnia, & altaria
 execrabantur, & solum in suis domibus orare volebant
 Deum, vt Damascenus refert libro de centum hæresibus. Eo-
 dem ferè tempore Eustathius templa omnia, & præcipue
 Martyrum detestabatur, teste Socrate lib. 2. hist. cap. 33. & in
 priuatis domibus conuenticula fieri volebat.

Petrobrusiani templa destruebant, nouasq; templorum
 fabricas irridebant. Auctor Petrus Cluniacensis in epistola
 contra

contra Petrobrusianos, & auctor vitæ B. Bernardi lib. 3. cap. 5. Idem docuerunt postea Albigenfes, vt Bernardus Lutzemburgensis in Catalogo refert. idem docuerunt VValdenses apud Claudium Couffordium libro contra VValdenses, capite 6. idem VViclefistæ apud Thomam VValdensem tomo 3. tit. 17. & 22. idem Taboritæ apud Æneam Syluium de origine Boëmorum, cap. 35. Idem Anabaptistæ Transyluani in antithesibus Christi veri, & Christi falsi, editis Albæ Iuliæ anno M. D. L X V I I I.

Porro Lutherani, & Caluinistæ admittunt templa, sed solum ad concionandum, & Sacramenta ministranda; reprehendunt autem quod fiant templa ad orandum, quod in honorem Sanctorum, quod consecrentur certo ritu, quod magnis sumptibus ornentur. Nam Magdeburgenses Centur. 4. cap. 6. col. 407. & sequentibus, multa dicunt cõtra ritus consecrandi Ecclesias, & in præfatione Centur. 6. reprehendunt Catholicos, quod ingentibus sumptibus fabricent Ecclesias, easque in Martyrum honorem.

Ioannes Caluinus præfat. Institut. reprehendit ornatum templorum ex auro, argento, serico, lapidibus preciosis, &c. & lib. 1. cap. 11. §. 13. ornamenta templorum solum esse vellet concionem, & Sacramenta, lib. 3. cap. 20. §. 30. dicit templa quidem erigi debere ad communes preces fundendas, sed non esse putandum vllam inesse templo sanctitatem, vt à aperte indicat, priuatas preces non fieri vllò modo melius in templo, quam alibi.

CAPVT II.

Antempla sint erigenda.

QVI templa simpliciter erigi nolunt, nihil pro se afferre possunt, nisi Scripturas illas, quæ Deum dicunt non habitare in locis manufactis, vt Matt. 5. *Cælum Dei sedes est, terra autem scabellum pedum eius.* Et Act. 7. *Sed excelsus non in manufactis templis habitabat.* Et Act. 17. *Nec in manufactis templis habitat, aut manibus humanis colitur.* Hinc enim Manichæi (vt testatur Augustinus libro contra Adimantum, cap. 10.) probabant Deum

Testamenti veteris, qui iusserat sibi ædificari tabernaculum, & templum, non esse verum Deum, sed malum principium, & pugnare cum Deo Testamenti noui. Sed refellitur elegantissimè ibidem ab Augustino; nam Manichæi dicebant, Deum Testamenti veteris voluisse templa: Deum Testamenti noui non voluisse.

At è contrario legimus in Testamento veteri, Isaiæ 66. dicentem Deum: *Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum, & quam domum ædificabitis mihi?* contra in Testamento nouo, Ioan. 2. dicentem Christum de templo manufacto: *Auferte ista hinc, & nolite facere domum Patris mei domum negotiationis.* Et Matth. 21. *Domus mea, domus orationis vocabitur.* Deus igitur vnus, & idem in vtroque Testamento approbat templa, in quibus adoratur, & non approbat templa, quibus putetur includi: quomodo idola, id est, Dij Gentium verè in templis continebantur, nec inde poterant exire, nisi qui eos affixerant parietibus, inde detrahere, & asportare vellent. sed de hoc plura in cap. 4.

CAPVT III.

De forma.

DE forma Ecclesiarum Christianarum non est quod multa dicamus, cum adhuc antiquissima Ecclesiæ visantur. Duo tamen notanda sunt. **VNUM**, ad similitudinem templi Salomonis, in quo erat atrium, sancta, & sancta Sanctorum, Ecclesiæ ferè omnes habuisse tres partes. Primò porticus ante ingressum in templum, quem locum Græci *πρόσθιον*, nostri vestibulum dicunt: vbi manebant pœnitentes. Deinde erat *ἱερόν*, id est, templum, siue naus. Vltimò *ἐπίθια*, siue *ισεῖον*, hoc est, sacrarium, siue sanctuarium, siue adyta, quæ erat pars interior templi, vbi erat altare, quæque diuisa erat à reliquo templo gradibus, cancellis, & velis, siue aulæis: neque eò penetrabant alij, quàm sacerdotes cum suis ministris clericis.

Præter

Præter has templi partes erat etiam domuncula annexa templo, quæ dicebatur ædicula saluatoria, vbi sedebat Episcopus, cum se pararet ad sacra facienda. Vide Eusebium lib. 3 de vita Constantini, vbi describit templum, quod Hierosolymis ad sanctum sepulcrum Constantinus extruxit: item Theodoretum lib. 4. hist. cap. 20. vbi meminit sacrarij aulaeis separati à reliquo templo, quò introduxit Basilius Valentem Imperatorem: item lib. 5. cap. 17. vbi meminit tam sacrarij, quam ædiculæ saluatoriæ. Vide etiam Hieronymum in epistola de obitu Nepotiani, Augustinum lib. 22. de ciuit. Dei, cap. 8. in fine. & Walfridum Strabonem libro de rebus Ecclesiasticis, cap. 4. & 6.

ALTERVM est, Ecclesias Christianorum vt plurimum ad Orientem conuersas fuisse, & quatuor latera habuisse, quibus quatuor mundi partes aspicerent, exceptis quibusdam, quæ propter loci commoditatem aliter constitutæ sunt: id partim experientia constat: partim etiam testimoniis veterum. Nam Tertullianus libro contra Valentinianos non procul ab initio, dicit, Ecclesias Christianorum Orientem amare solitas. VVlfridus Strabo libro de rebus Ecclesiasticis, cap. 4. dicit, maiorem partem Ecclesiarum ita fabricari, vt qui in eis orant, Orientem respiciant. idem Paulinus epist. 12.

Idem testantur Iustinus q. 118. Epiphanius hæresi 19. quæ est Ossenorum; Origenes homil. 5. in Num. Basilius libro de Spiritu sancto, cap. 27. Gregorius Nyssenus orat. 5. de oratione Dominica; Augustinus lib. 2. de serm. Domini in monte, cap. 9. Germanus in libro de theoria rerum sacrarum; Ioannes Damascenus lib. 4. de fide, cap. 13. & omnes illi veteres, qui scribunt Apostolicam esse traditionem, vt oremus conuersi ad Orientem. id enim præcipuè seruari par est in solennibus precibus, quæ funduntur in templis.

Rationes autem huius cæremoniæ sunt quinque. PRIMA, quia ad Orientem erat Paradisus Genes. 2. secundum versionem LXX. vbi enim habet vulgata editio: *Plantauerat Deus Paradisum à principio*, Græca habet, ἐφύτευσεν παράδεισον ἐν ἑδρῇ κατὰ ἀνατολὰς. & certè verbum Hebræum אֲדָמָה utroq; modo rectè verti potuit. significat enim Ante, & Orientem, quæ est pars mundi anterior. Vnde etiam noster inter-

SSSSs s pres

pres Genes. 4. vertit idem nomen, ad Orientalem plagam. Oramus igitur conuersi ad Orientem, quia profitemur nos peregrinos, & ad patriam nostram, vnde eieci sumus, suspiramus, ita Gregorius Nyssenus.

SECUNDA ratio est, quia ab Oriente cœlum surgere, & moueri incipit, estq; propterea pars illa totius mundi corporalis excellentissima. Ideo autem orantes conuertimus faciem corporalem ad corpus excellentissimum, tum, vt Aristotelinus, quia Deo sunt danda semper meliora, tum etiam vt admoneamur conuertere faciem spiritualem animæ ad spiritum excellentissimum, qui est Deus. ita B. Augustinus.

TERTIA ratio est, quia Christus, quem oramus, est lux mundi, Ioan. 8. *Et Vir Oriens nomen eius*, Zach. 6. vt igitur significemus, nos in oratione illustrari à Christo sole iustitiæ, sicut illustrantur à sole corporeo qui ad Orientem respiciunt; ideo hac cæremonia vtimur, ita VValfridus.

QUARTA ratio est, quia Dominus ipse moriens in cruce, Occidentem respiciebat, nos ad Orientem oramus, vt quasi faciem crucifixi intueamur: & quia ipse *ascendit in celum cœlorum ad Orientem*, Psalm. 67. nos ad Orientem conuertimur, vt quasi eum ascendentem votis, ac precibus deducamus: ac demum quia ipse ab Oriente venturus creditur ad iudicium, Matth. 24. *Sicut fulgur exit ab Oriente, & parit & usq; in Occidentem, ita erit aduentus filij hominis*: nos ad Orientem precamur quasi venturum iudicem expectantes, ita Damascenus.

Possimus addere QUINTAM rationem, quia Iudæi orabant, & orant ad Occidentem, vt patet Exod. 26. vbi dicitur ostium tabernaculi ad Orientem versum fuisse, & Ezech. 8. ubi dicitur: *Ecce in ostio templi Domini inter Vestibulum, & altare quasi viginti quinque Viri dorsa habentes contra templum Domini, & facies ad Orientem, & adorabant ad ortum solis*. Reprehendit enim Scriptura quosdam, qui contra ritum eius temporis adorabant ad Orientem. Nos igitur ad Orientem respicimus, dum Iudæi respiciunt ad Occidentem, vt significemus, eorum esse literam Occidentem, nostrum autem spiritum viuificantem: & velamen adhuc manere super eos eorum, nos autem conuersos ad Dominum deponibile velamen.

CAPVT IV.

De fine.

VATVOR ob fines eriguntur sacræ ædes, vnde etiam quatuor nomina sortiuntur. PRIMO, ad sacrificandum Deo, & hinc dicuntur templa. SECUNDO, ad orandum, & hinc dicuntur oratoria. TERTIO, ad Martyrum reliquias honorificè cõseruandas, & hinc dicuntur basilicæ, seu memoriæ, seu martyria. QUARTO, ad populum verbo Dei & Sacramentis pascendum, & hinc dicuntur Ecclesiæ.

Ex his finibus solum quartum agnoscunt Lutherani & Calvinistæ: Anabaptistæ autem, & VValdenses ne illum quidem. Nam quod nõ debeant in nouo Testamento erigi templa ad sacrificia, & constanter asserunt omnes huius temporis hæretici, & probat omnibus illis argumentis, quibus probare solent non esse in Ecclesia vllum externum sacrificium, vel sacerdotium: quæ argumenta non sunt huius loci.

Vnum inuenit Augustinus Marloratus, quod directè obiceret contra templa, nimirum illud Apocal. 21. *Et templum non vidi in ea; Dominus enim Deus templum illius est.* Vbi de Ecclesia agitur, vt patet ex sequentibus: *Ambulabunt Gentes in lumine eius, & Reges adferent splendorem suum in illam.* Quæ verba mutuatur Ioannes ab Isaia, cap. 60. Isaiam autem certum est de Ecclesia ista militante loqui. & confirmatur argumentum ex eo, quod Deus voluit euertere templum Salomonis, quod ad sacrificia erectum fuerat. Potest etiam confirmari ex Patribus: Patres enim ordinariè à vocabulo templi abstinēt, cum de Ecclesiis Christianorum loquuntur; immodò etiam eas templis opponunt, vt Hieronymus, qui in epistola ad Riparium dicit, Iulianum Christi Ecclesias aut euerterisse, aut in templa conuertisse. Et Cecilius apud Minutium Felicem obiicit Christianis, quòd tanquam athei nulla haberent templa, vel altaria. & Opratus lib. 6. *Quis nostrum, inquit, intrauit templum?*

Quòd autem ad orandum Ecclesiæ institui debeant, quasi melius sit in vno loco orare, quàm in alio negat omnes huius temporis hæretici, & probant assertionem suam. PRIMO, ex illis verbis Matt. 6. *Tu autè cum oraueris, intra in cubiculum*

lum tuum, &c. SECUNDO, ex illis Ioan. 4. Venit hora, & nunc est, quando neq; in monte hoc, neq; in Hierosolymis adorabitur Pater. Spiritus est Deus, qui eum adorant, in spiritu, & veritate adorare oportet. Non ergo oratio alliganda est certo loco. TERTIO, ex Paulo I. Tim. 2. Volo viros orare in omni loco, leuantes puras manus. QUARTO, Deus non est magis in templo, quam alibi: Non enim in templis manifestus habitat, sed cælum & terram implet. Ergo vbique ex æquo adorari, & inuocari potest.

Quòd verò non sint templa Sanctis erigenda, probant, quia est manifesta idololatria; nam ad latræ cultum pertinere templa, S. AVGVSTINVS docet libro cõtra sermonem Arianorum, c. 20. vbi probat Spiritum sanctum esse Deum, quia Apostolus dicit I. Cor. 6. Membra vestra templum sunt Spiritus sancti. Si legerent, inquit, Ariani templum Salomon ex lignis, & lapidibus Spiritui sancto erectum, non negarent illum esse Deum, cum templi constitutio ad latræ cultum pertineat: Quomodo ergo negant Spiritum sanctum esse Deum, cum templum habeat longè nobilius? Vnde idem August. lib. 8. de ciu. Dei, cap. vlt. dicit: Nec tamen nos eisdem Martyribus templa, sacerdotia, sacra & sacrificia constituimus: quoniam non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus. Item lib. I. contra Maximinum argum. II. de Spiritu sancto, sic ait Augustinus: Nõne si alicui S. Angelo excellentissimo de lignis, & lapidibus faceremus templum, anathematizaremur à veritate Christi, & ab Ecclesia Dei, quoniam creatura exhiberemus eam seruitutem, qua Sui tantum debetur Deo? Hic autem ad marginem notauit Erasmus: Hoc nunc fit quibuslibet Diuis.

Quòd deniq; non sint Ecclesiæ erigendæ ad conciones, & Sacramenta, nõ aliter probant Anabaptistæ, nisi exemplo Christi, qui concionabatur, nunc in montibus, nunc in desertis, nunc in mari ex nauicula, nunc in priuatis ædibus. Baptisimum dabat in fluminibus, Eucharistiam instituit in priuata & profana domo.

Vt igitur hæc omnia ordine refellantur, sit hæc PRIMA propositio. Recte instituuntur certa loca, in quibus verba Dei, & Sacramenta populo ministrentur. Hæc est contra Eustathium, VValdenses, & Anabaptistas, & eorum similes.

Probat

Probatur PRIMO, exemplo Christi & Apostolorum, qui etsi interdum data occasione in variis locis verbū Dei seminarent, tamen ordinariē in templo, vel synagogis, quæ erant eius temporis Ecclesiæ, id faciebant. Matt. 26. Dominus ait: *Quotidie apud vos sedebam docens in templo, & non me tenuistis.* Et Ioan. 18. *Ego palam loquutus sum mundo, ego semper docui in synagoga, & in templo, quo omnes Iudæi conueniunt, & in occulto loquutus sum nihil.* Item Act. 5. Angelus educēs Apostolos de carcere, dicit illis: *Ite, & stantes in templo loquimini plebi omnia verba vite huius; qui cum audissent, intrauerunt diluculo in templum, & docebant.* Act. 13. Paulus & Barnabas missi ad prædicandum, primū intrans in synagogam, & ibi prædicant.

SECUNDO, probatur exemplo primorum Christianorū; nam quod primi Christiani habuerint Ecclesias à priuatis domibus distinctas, patet ex epist. 1. ad Cor. c. II. *Conuenientibus vobis in Ecclesiam, audio scissuras esse inter vos.* Et quod ista Ecclesia non esset priuata domus, patet ex sequentibus: *Nunquid domos non habetis ad manducandum & bibendum, aut Ecclesiam Dei contemnitis? Et rursus: Si quis esurit, domi manducet, & non in iudicium conueniatis.* Et cap. 14. *Mulieres in Ecclesiis taceant, si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent.*

Idem confirmatur ex antiquissimis Patribus; nā CLEMENS li. 10. recognitionum, circa finē, refert Antiochiæ Petro prædicante conuersam fuisse Theophili domum in Ecclesiam, ibiq; Petro cathedram constitutam, vnde doceret populum. PHYLO in libro de vita theorica supplicum, quem citat Eusebius lib. 2. hist. c. 17. scribit, primos Christianos in omnibus locis constituisse ædes sacras ad mysteria celebranda, & sacros libros legendos. IUSTINVS in Apol. 2. ad finē dicit, Christianos die Dominico in vnum certum locum omnes conuenire ad verbum Dei, & Eucharistiæ communicationem.

TERTULLIANVS antiquissimus Latinorum lib. contra Valentinianos non procul ab initio expressè meminit sacræ ædis ad quam Christiani cōueniebant. CYPRIANVS serm. de eleemosynis arguens mulieres opulentas, quæ in Ecclesiā sine oblatione veniebāt: *In Dominicum, inquit, sine sacrificio venis, & partem de sacrificio, quod pauper obtulit, sumis.*

Vbi

Vbi Dominicum Ecclesiam vocat, quia domus illa sacra Domini palatium est.

GREGORIUS Neocæsariensis Cypriani æqualis cum Ecclesiam exstruere vellet, nec satis loci haberet propter viciniam quandam rupem, eam rupem precibus suis loco monuit, ut refert Eusebius lib. 7. hist. cap. 25. qui etiam cap. 26. scribit Catholicos cum Paulo Samosateno de sacra æde apud Laetianum Imperatorem contendisse. nec refert, utrum mutationem istam de miraculis Gregorij Eusebius scripserit, an Ruffinus, qui Eusebium Latinum fecit, addiderit; uterque tamen est antiquus auctor.

TERTIO, probatur ratione; nam populus Christianus debet aliquando necessariorum convenire ad res sacras: nec enim concio potest fieri ad singulos seorsim, nec etiam celebratio Eucharistiae: & etiam si posset, non expediret tamen, quod conventus hominum viliissimus est ad alendam animarum unionem: igitur necesse est, ut aliquis certus locus constitueretur, ubi eiusmodi conventus fiant.

Præterea si habemus certa loca ad alia ministeria, & iudicia, ad conuiuia, ad somnum, &c. cur non etiam ad res sacras? Neque exemplum Domini contrarium ostendit. Non vivente Domino nondum erat Ecclesia novi Testamenti constituta, sed tunc colligebatur, & constituebatur, & ideo non mirum, si non habuerit propria loca sacra. At postquam Christiani coeperunt esse populus aliquis, mox habuerunt Ecclesias, ut ostensum est.

SECUNDA propositio. *Ecclesie Christianorum ad sacrificia offerenda instituta sunt, & ideo vere & proprie templa appellari possunt.* Probari posset primò, omnibus argumentis, quæ probant Eucharistiam esse sacrificium. Sed hæc, ut dixi, ad alium locum pertinent.

PROBATUR igitur hoc modo; Ecclesie Christianorum semper habuerunt altaria, ergo semper vera templa fuerunt, quia templum nihil est aliud, quam locus altaris. & præterea magis indicat sacrificij ritum altare, quam templum; nam si altari non potest sacrificari, sine templo potest; quare si viderentur claudant sacrificia hæretici negant templa, multò magis deberent negare altaria, sed altaria nullo modo negare possunt.

vt patet ex illo 1 Cor. 10. *Non potestis mensa Domini, & mensa demoniorum participes esse.* Vbi Apostolus opponit mensam Eucharistiæ mensis Idolothytorum; mensæ autē Idolothytorū erant vera altaria. Vnde Ambrosius exponit mensæ Domini, id est, altaria. Item ex illo Hebr. 13. *Habemus altare, de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deseruiunt.* Quem locum aduersarij intelligūt de altari crucis, quasi dicat Apostolus, habemus Christi passionem, qua frui nō possunt, qui adhuc in eius figura celebranda occupantur. At Patres intelligunt de sacrificio Eucharistiæ. Nam Theophylactus dicit, hic agi de incruento sacrificio; idem dicunt Chrysostomus, Sedulius, Theodoretus, Oecumenius.

ACCEDIT traditio omnium Patrum. nullus verè est veterum, qui non meminerit altaris Ecclesiæ. Canon. 3. Apostolorum, Dionysius cap. 3. Eccles. hierar. Irenæus lib. 4. cap. 34. Athanasius in vita B. Antonij, & in Apologia pro fuga sua, Tertullianus libro de pœnitentia, Opratus li. 6. contra Parmenianum, Hieronymus in epitaphio Nepotiani, Augustinus epist. 50 & alij omnes sæpe altaris mentionem faciunt, vbi de Ecclesiis loquuntur.

TERTIO, probatur testimoniis Patrū, qui nomine templi vtuntur. Nam in primis Græci passim vtuntur hoc nomine, vt Eusebius lib. 3. de vita Constantini; Basilius in Psal. 114. Nazianzenus oratione in Gorgoniam sororem; Nyssenus oratione in Theodorum; Chrysostomus hom. 51. in Matth. & alij: nec Latini ab hac voce omnino abhorrent; nam LACTANTIUS in carmine de passione Domini, ait:

*Quisquis ades, mediq; subis in limina templi,
Siste parum, &c.*

Et SALUIANUS lib. 4. de prouidentia: *Ecclesia, inquit, vel potius templum.*

B. AMBROSIVS lib. 2. de officiis, cap. 21. *Et maxime, inquit, sacerdoti hoc conuenit, ornare Dei templum decore congruo, vt etiam hoc cultu aula Domini resplendeat.* Et cap. 28. *Nemo potest accusare, quia templum Dei adificatum est. Nemo potest indignari, quia humanis fidelium reliquiis, spacia laxata sunt.*

HIERONYMVS in cap. 7. Hierem. Ecclesiam vocat templum. & B. AVGVSTINVS lib. 8. de ciuitate Dei, cap. vlt. cum dicit:

dicit: *Nec nos eisdem Martyribus templa, sacerdotia, sacra & sacrificia constituimus: quoniã non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus.* Apertè indicat, Deo ista omnia cõstitui, vnde infra addit: *Non autem ista esse sacrificia Martyrum nouit, qui nouit unum quod Deo illic offertur sacrificium Christianorum.*

Ex his ad PRIMAM obiectionem respondeo, in cap. apocal. agi de Ecclesia triumphante. Vbi non erit tempus, quia tunc cessabunt oblationes & preces, & Sacramenta propter quæ templa eriguntur. ita enim exponat omnes probati auctores; Primasius, Beda, Oecumenius, Richardus, Rupertus, Anselmus, necnon Augustinus lib. 20. de ciuit. Deo 17. vbi dicit, impudentiæ nimie sibi videri, si quis istu locum Apocalypsis exponere velit de præsentī Ecclesia.

Ex quo intelligimus non esse Augustini expositionem Apocalypsis, quæ habetur tomo 9. operum eius, vbi de Ecclesia huius temporis eum locū intelligere videtur. Et ipse eodem textus hoc declarat; nam in cap. 20. describitur iudicium & damnatio impiorum, & concluditur caput illis verbis: *Incantatum est de singulis secundum opera ipsorum, & inferuntur mors missi sunt in stagnū ignis. hac est mors secunda. & quæ est inuentus in libro vite scriptus, missus est in stagnum.* Deinde sequitur cap. 21. de gloria beatorum: *Et vidi in caelum nouum, & terrā nouam, &c.* Præterea paulò post hæc verba: *(Et templum non vidi in ea)* subiungitur, *non inueni in eam aliquid coinquinatum.* Quod certè non potest intelligi de Ecclesia huius temporis, in quam multi intrant, immundi, & coinquinati. vt patet ex parabola de *sagena missa in mare, & ex omni genere piscium congregante,* Matth. 13.

RESPONDENT, Scripturam loqui de Ecclesia interuallatæ prædestinata, quæ solū admittit iustos. AT CONTRA, secundum ipsorū principia, quantumuis aliquis sit prædestinatus & fidelis, semper tamē est immundus, & in omni opere peccat. peccatum enim non tollitur in hoc mundo peccatissimo, vt ipsi dicunt, aut fidem, sed solū non imputatur nec possunt dicere hinc vocari incoinquinatos eos, quibus Deus nō imputat peccata; nam Ioannes addit, aut abominationem faciens, & mendacium. Quæro igitur, aut Lutherani fideles & prædestinati abominationem faciunt, & mendacium, aut non faciunt; si faciunt, ergo nō sunt in Ecclesia

si non faciunt, ergo non peccant in omni opere suo. Fateantur ergo necesse est, Ioannem loqui de Ecclesia cœlesti, in qua nulli erunt, qui abominationem, & mendacium faciant.

Ad probationem ex Isaia, Hieronymus in eum locum tres indicat expositiones; vnam Iudæorum, & Hæreticorum Chiliarum, qui omnia verba Isaia in illo cap. 60. referebant ad felicitatem mille annorum, quam se habituros putant cum Christo hîc in terris post resurrectionem; alteram Catholicorum, qui omnia intelligebant de Ecclesia triumphante; tertiam aliorum Catholicorum, qui omnia intelligebant spiritualiter de Ecclesia huius temporis.

LYRANVS duas alias adfert; vnam quorundam, qui ea omnia intelligunt de felicitate Iudæorum post reditum ex Babylone; alteram suam, quod intelligantur omnia de Ecclesia, sed non omnia de eodem statu Ecclesiæ; sed prima pars capituli intelligatur de Ecclesia secundum statum huius vitæ; secunda de Ecclesia secundum statum vitæ futuræ.

PRIMA expositio hæretica est, & fabulosa, & millies à Patribus explosa. SECUNDA probabilis est, & secundum eam nulla est in argumento nostro difficultas. QUARTA falsissima est, & rectè à Lyrano refellitur. QUINTA probabilis est, & secundum eam argumentum non habet difficultatem. TERTIA est maximè probabilis, & eam sequuntur Hieronymus ipse, & post eum Cyrillus in hunc locum. & secundum eam ad argumentum respondemus, ea quæ ad literam intelliguntur de Ecclesia militante, à Ioanne in Apocalypsi per anagogen intelligi de Ecclesia triumphante; id enim Apostoli sæpius fecerunt. vt illud: *Ex Aegypto vocavi filium meum*, Osee 11. quod ad literam de filiis Israël intelligitur, Mattheus cap. 2. in sensu allegorico de Christo intellexit. & quod de agno Paschali ad literam dixerat Moyses, Exodi 12. *Os non confringetis ex eo*; allegoricè intellexit Ioannes de Christo, Ioan. 19. neque hoc repugnat Hieronymo; ipse enim ad finem, cap. 60. dicit, gloriam Ecclesiæ, quæ describitur in illo capite, impleri quidem in hoc seculo aliquando, sed plenius implendam in futuro.

Ad confirmationem PRIMAM dico, Deum voluisse, vt templum Salomonis euerteretur, vt intelligeremus, statum

TTT ttt

vete-

veteris Testamenti iam cessasse, non quòd ei templorum edificatio displiceret.

Ad testimonia Patrum dico, primos Christianos, propter recentem memoriam sacerdotij Aeronici, abstinuisse non solum à vocabulo templi, sed etiam sacerdotij, ne viderentur adhuc durare Iudaicæ cærimonix. Itaq; Apostoli in suis epistolis pro sacerdotibus Episcopos, & Presbyteros; pro templis Ecclesias dicunt: & similiter loquuntur Iustinus, Irenæus, & ceteri antiquissimi Patres.

Deinde tempore Tertulliani iam satis perfecta differentia inter Christianos, & Iudæos, cœperunt Christiani Presbyteros & Episcopos nominare Sacerdotes, vt patet ex Tertulliano libro de velandis virginibus; lib. de monogamia, & alijs; & ex Cypriano in omnibus ferè epistolis; & ex sequentibus omnibus Patribus, adhuc tamè abstinebant à vocabulo templi, quia mundus plenus erat templis idolorum, & vitiosæ quendi obtinuerat, vt nomine templi intelligeretur locus consecratus ad sacrificia cruenta; & in hoc sensu Octavius pud Minutium Felicem, Optatus, & Hieronymus negant Christianos habere templa.

DICIS; At Octavius obiectioni Cecilij, quod Christiani non haberent templa, aras, sacrificia, respondit, idèd Christianos non erigere templa, quod sciant Deum non posse in villo loco; & idèd non sacrificare, quod sciant Deum non esse indigere; & se ipsos loco templorum constituere, & sacrificare iustitiam, pietatem, aliasque virtutes: vbi videretur simpliciter admittere Christianos nulla tunc habuisse templa vel altaria, vel sacrificia.

RESPONDEO, Octavius noluisse Sanctum dare caribus; & quia non videbat Cecilium capacem mysterij Eucharistix, quod est vnicum Christianorum sacrificium, maluisse hoc tacere, & ad mentem aduersarij respondere, qui de sacrificijs cruentis loquebatur. Nam quòd ante Minutij tempora Christiani altaria, & sacrificia, & proinde etiam templa habuerint, patet ex Irenæo, & Tertulliano iam citatis; veterum enim Minutio antiquior est.

TERTIA propositio. *Ecclesie Christianorum rectè orandum, etiam priuata oratione, insituuntur.* Probatum

PRIMO, Scripturæ testimonis; nam 3. Reg. 8. & 2. Paral. 6. Salomon affirmat templum factum esse, ut sit locus orationis, & petit à Deo, ut quicumque ibi orauerit, exaudiatur, 3. Reg. 9. Deus apprensus Salomoni pollicetur ita futurum, ut ille petierat. At si esset superstitio orare in templo potius, quam alibi, neque Salomon ad hunc finem instituisset templum, neque Deus approbasset factum eius; superstitio enim nunquam fuit licita. Præterea Isaia 56. dicitur, domus mea, domus orationis vocabitur. & confirmat hoc ipsum Dominus Matt. 21. Neque obstat verbum Domini: *Intra in cubiculum tuum, vel, Venit hora, quando nec in monte hoc, nec in Hierosolymis adorabitis, &c.* Nam post illa omnia Dominus dixit de templo Salomonis: *Domus mea, domus orationis vocabitur.*

SECUNDO, probatur exemplis Scripturarum, 1. Reg. 1. Anna precatur Dominum ad tabernaculum accedit, ubi erat arca, ibi quæ orans exaudita est. 2. Reg. 7. David similiter precatur perrexit ad tabernaculum, & coram arca Domini orare cœpit. at certè nisi putasset, ibi Dominum magis esse præsentem, & facilius orationem exaudiri, domi suæ mansisset. idem etiam David, ut habetur 1. Paralip. cap. 21. voluit ire ad tabernaculum Domini in Gabaon, ut oraret pro auertenda peste à populo, sed non praualluit nimio timore perterritus, idè in ipsa Hierusalem exstruxit altare. Daniel oraturus, quia non poterat ingredi templum, in Babylone existens captiuus, saltem aperta fenestra orabat ad eam partem conuersus, ubi fuerat templum Domini, Daniel. 6. Luc. 2. Anna filia Phanuelis, *non discedebat de templo, ieiuniis, & obsecrationibus seruiens nocte, ac die.* Luc. 18. Publicanus in templo orans iustificatur. Act. 3. Petrus & Ioannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam. Act. 8. Eunuchus Reginae Æthiopum venerat adorare in Hierusalem.

TERTIO, probatur ex Patribus; ORIGENES homil. 2. in Exod. Ecclesias Christianas domos orationis vocat. TERTULLIANVS in Apologet. cap. 39. dicit, in Ecclesiam conueniri Primò ad orationem. Secundò ad lectionem. Tertio ad exhortationem, &c. EUSEBIUS lib. 2. hist. cap. 17. ex Philone dicit, in singulis locis primorum Christianorum fuisse sacras ædes consecratas orationi.

CHRYSOSTOMVS homil. 30. contra Anomæos: *Orare, inquit, vel domi possumus; te, homo, decipis, & magno errore versaris; nam etsi domi quoque datur orandi facultas, parum fieri non potest, ut domi tam benè ores, quàm in Ecclesia.* Idem repetit homil. 79. ad populum.

BASILIVS lib. 2. de Baptismo quæst. 8. dicit, locum non parum referre ad orandum, & soluit duo argumenta ab uerfariis nobis obiecta ex Ioan. 4. & 1. Tim. 2. & in quæstionibus fusè explicatis quæst. 40. dicit, ad Ecclesias non oportet accedere propter negotia secularia, sed causâ orationis.

AMBROSIVS in oratione de tradendis basilicis dicit, se quotidie solitum ire ad Martyres, id est, ad basilicas Martyrum orationis gratia. HIERONYMVS in epitaphio Marcellæ: *Apostolorum, inquit, & Martyrum basilicas secretis celebrabat orationibus.* RUFFINVS lib. 2. hist. cap. 33. de Theodosio scribit: *Circuibat omnia orationum loca.* Augustinus lib. 22. de ciuitate Dei, cap. 8. meminit multorum, qui in basilicis orantes. miracula impetrarunt. & ibidem dicit, se cum aliis collegis suis quandam orationis domum dedicasse.

QUARTO, probatur ex nomine; nam Ecclesiæ à Græcis sæpe vocantur *ἐκκλησιæ*, & à Latinis oratoria. Vnde Augustinus epistol. 109. in oratorio nemo aliud agat, nisi ad quod statutum est, vnde & nomen accepit.

QUINTO, probatur rationibus. PRIMA ratio, Deus est in templo magis, quàm alibi; nam alioqui non diceret Paulus 1. Cor. 3. *Nescitis quia estis templum Dei, & Spiritus Dei habitat in vobis?* Et 1. Cor. 6. non diceretur: *Membra vestra templum sunt Spiritus sancti, quem habetis in vobis, glorificate; & portate Deum in corpore vestro.* Et 2. Cor. 6. *Vos estis templum Dei viui, sicut dicit Dominus, quoniam inhabitabo in illis, & in ambulabo.* Apostolus enim accipit similitudinem à veris templis, quia enim templum est domus Dei, in qua ipse peculiari modo inhabitat; idè ipse vt ostenderet in nobis esse Deum peculiari modo, corpora nostra templum Dei appellauit. Vnde Augustinus lib. 2. ad Simplicianum quæst. 4. dicit, Dauidem orasse ante arcam, quia ibi sacrator, & commendatior præsentia Domini erat. Cùm igitur in templis sacrator, & commendatior sit præsentia Domini, ibi certè magis orare expediet, quàm alibi.

SECUNDA ratio, Deus in templo citius exaudit, ut patet ex promissione Dei, 3. Reg. 9. quod enim Deus promisit templo Salomonis, sine dubio promisit etiam templis Christianorum; nam quod petiit Salomon cum templum dedicavit, idem petiit Ecclesia cum nova templa dedicat, nimirum, ut aures Dei in eo loco sint apertæ. non est autem credibile Deum exaudisse preces Salomonis, & non exaudire etiam preces Ecclesiæ suæ. Immo hic est modus, quo Deus est in templo peculiariter, nimirum, quia ibi est per exauditionem.

TERTIA ratio, quia oratio est res nobilissima, & proinde ei debetur locus nobilissimus, qualis est locus sacer. ita Basiliius lib. 2. de Baptismo, quæst. 8.

QUARTA, quia in Ecclesia sunt omnia accommodata ad excitandam devotionem, quæ orationi maximè necessaria est. nam altaria, cruces, imagines, reliquiæ, ipsi etiam parietes Deo dicati mouent ad pietatem; quæ certè alibi non inveniuntur.

QUINTA ratio, quia in templis ordinariè præter Dei præsentiam, quæ est ubique, est etiam præsentia mediatoris Christi corporaliter in Eucharistia; quæ certè auget spem, & fiduciam orantis; & præterea non potest non incutere menti religiosæ horrorem, & reuerentiam. nam ut Ioannes Chrysostomus dicit homil. 36. in primam ad Cor. ubi est Christus in Eucharistia, ibi etiam non deest Angelorum frequentia; ubi autem est talis Rex, & tales Principes, ibi est cœleste palatium, immò cœlum ipsum.

Hinc ad argumenta contraria facilè responderi poterit. Ad illud igitur, quod obiiciebatur ex Euangelio, respondeo, illa verba: *Intra in cubiculum tuum*, non posse intelligi simpliciter de cubiculo materiali; nam alioqui Apostolus Domino contradiceret, qui ait: *Volo viros orare in omni loco*. Et nonne ipse Dominus legitur orasse frequenter in montibus, in cubiculo autem non legitur? Et Chrysostomus hom. 79. ad populum dicit, ubique orari posse, etiam in foro: & adfert exempla quorundam, qui magistratu clamante & furente, pro foribus eius loci signo crucis muniti, & breui oratione solo corde ad Deum missa, mox immutauerunt cor magistratus, & propitium habuerunt, quem iratum habituri erant. Dominus ergo Matth. 6. iubet, ut in oratione non quæramus

TTTttt 3 inanem

inanem gloriam, quemadmodum Pharisei faciebant, qui orabant in angulis platearum, ut viderentur ab hominibus, sed quæramus Deo placere, & ab illo videri. Quando ergo sic oramus, ut non quæramus humanas laudes, semper in cubiculo oramus, siue alioqui simus in Ecclesia, siue in montibus, siue etiam in ipso foro. Quando autem intramus cubiculum ad orandum, & cupimus videri, tunc sanè extra cubiculum orare dicimur, ut pulchrè annotat Ioannes Chrysostomus in hunc locum.

Porro Ambrosius lib. 1. de Cain, cap. 9. Hieronymus in cap. 6. Matth. & Augustinus lib. 2. cap. 6. de sermone Domini in monte, intelligunt per cubiculum secretum cordis, ac volunt prohibitas euagationes mentis tempore orationis, quod verum est. Sed prima expositio est magis literalis.

Ad SECUNDUM dico. Dominum eo loco non loqui de adoratione ratione loci, sed ratione modi. non enim vult dicere, tempore nouæ Legis neminem adoraturum Deum in Hierusalem, vel in monte Garizim, id enim falsum esset, nam Act. 3. Petrus & Ioannes etiam post acceptum Spiritum Sanctum ascendebant in templum, ut orarent; & ab eo tempore vsque nunc qui peregrinantur ad loca sancta Palæstinæ, adorant Deum in Hierusalem, & in monte Garizim, & in aliis omnibus eius terræ locis.

Sensus igitur verborum Domini est: tempore nouæ Legis non adorandum amplius Deum in monte Garizim, id est, non adorandum ritu Samaritanorum, quo utebantur in eo monte adorantes, neque adorandum in Hierusalem, id est, non adorandum ritu Iudaico, quo utebantur in templo illo adorantes, sed nouo ritu, qui erit in spiritu, & veritate, id est, qui non consistet præcipuè in externis, corporalibus, & umbraticis caerimoniis, sed in interna, & spiritali cognitione, & dilectione Dei, in corde contrito, & humiliato. Quæ tamen adoratio non excludit externum cultum, si ad internum iuuandum, vel exprimendum ordinetur, ita Chrysostomus, Cyrillus, Euthymius, & alij exponunt in commentar. huius loci; qui illud, *In spiritu*, opponunt caerimoniis ledæorum, quatenus corporales erant; illud, *In veritate*, opponunt iisdem caerimoniis, quatenus umbræ, & figuræ erant.

Non malè tamen Theophylactus, B. Thomas, & Caietan-
 nus in hunc locum Ioannis, illud, *In spiritu*, opponunt cari-
 moniis Iudæorum corporalibus; illud, *In Veritate*, opponunt
 errori Samaritanorum, qui adorabant quod nesciebant. Ita-
 que solutio in hoc consistit, quòd Dominus velit præcipuum
 cultum Christianorum esse spirituale, & purum ab omni
 errore: cum præcipuus cultus Iudæorum fuerit externus; cul-
 tus autem Samaritanorum fuerit non solùm externus, sed e-
 tiam impurus, quia simul Deum Israël, & Deos Gentium ad-
 orabant.

SED DICES, non videtur verum, præcipuum cultum Iu-
 dæorum fuisse externum. Nam Isaia 29. arguit Dominus Iu-
 dæos, quòd labiis orarent, & honorarent Deum, cor autem
 eorum longè esset ab ipso. Et Dauid Psal. 50. sacrificium Deo
 offert cordis contriti & humiliati.

RESPONDEO, cultum internum, etiam si à Iudæis re-
 quirebatur, & in quibusdam inueniebatur, esse proprium
 noui Testamenti, quia internus cultus à spiritu fidei & cari-
 tatis procedit, quæ est gratia noui Testamenti, & ex lege ve-
 teri nullo modo haberi potest: sicut enim dicimus, timorem
 esse legis, amorem Euangelij, & tamen amorem ex toto cor-
 de à Iudæis Deus requirebat, & sancti Patriarchæ, & Pro-
 phetæ Deum ex toto corde dilexerunt, & hac ratione ad no-
 uum Testamentum pertinebant; non enim à litera legis,
 sed à spiritu gratiæ id habebant: ita dicimus cultum exter-
 num esse proprium legis, quamuis non placeat sine interno;
 cultum internum esse proprium Euangelij, quamuis sine ex-
 terno esse non possit. & si aliqui in lege veteri cultu interno
 Deum coluerunt, vt Deus petebat, id non à lege, sed à gratia
 noui Testamēti, ad quam etiam ipsi pertinebant, habuerunt.

Ad TERTIVM locum facilis responsio est. cum enim Apo-
 stolus ait: *Volo ergo viros orare in omni loco, leuantes puras ma-
 nus sine ira, & disceptatione.* vel agit de publica, vel de priua-
 ta oratione. si de priuata, vt Ambrosius, Anselmus, Haymo,
 Thomas, & alij Latini exponunt, tunc sensus est secundum
 eosdem, non solùm in Ecclesia, quamuis ea sit præcipua do-
 mus orationis, sed etiam in aliis omnibus locis licitum esse
 orare Deum, modò turpitudine loci non videatur impedire. si
 autem de publica oratione agitur, tunc testimonium hoc

pro nobis facit; illud enim, *In omni loco*, significat, in omni loco, vbi ad orandum publicè conuenitur, id est, in omni Ecclesia.

Quòd autem hæc sit vera expositio, patet PRIMO ex eo, quod secundum omnes Græcos, & multos Latinos Apollonius ponit illud, *In omni loco*, propter Iudæos, qui solùm in uno loco, id est, in templo Salomonis orandum censebant. At priuatas orationes etiam Iudæi vbiq; faciebant, vt patet illo Matth. 6. *Amant in synagogis, & in angulis platearum stantes orare*. igitur de publica oratione, & de sacrificio agitur, quæ solùm in templo Salomonis Iudæi fieri debere existimabant.

SECUNDO patet ex eo, quod statim subditur: *Similiter mulieres in habitu ornato, &c.* quæ non possunt intelligi, nisi de oratione, quæ fit in Ecclesia. cur enim necesse est mulierem conuenienti habitu vestiri, cùm ad orandum proficiscitur, nisi propter alios, cum quibus orat?

TERTIO patet, quia cùm dicitur: *Volo ergo viros, &c.* illud, *Ergo*, coniungit hanc sententiam cum initio capitis, vbi dictum est: *Obsecro primum fieri obsecrationes, orationes, postulationes, &c.* Quæ verba B. Augustinus in epist. 59. ad Paulinum, & omnes Græci intelligunt esse dicta de publica oratione, quæ fit in Missarum celebratione. Adde, quòd Basilus lib. 2. de Baptismo, quæst. 8. vtrumque locum sic exponit, vt velit Christum, & Apostolum docere voluisse, deinceps non fore locum orationis solùm in Hierusalem, sed in toto orbe erigenda templa, & oratoria.

Ad QUARTVM concedo, Deum esse vbiq; aliquo modo, sed non omnibus modis; nam certè si Deus esset vbiq; eo modo, quo est in cælis coram beatis, frustra diceremus: *Pater noster, qui es in cælis*. Ac vt verba ipsa Caluini refellamus, sciendum est, Caluinum lib. 3. Instit. cap. 20. §. 30. sic loqui: *Cauendum est, ne putetur templum propriæ esse Dei habitatio, sicut ibi aures suas propius nobis admoueat, quem admodum aliquot seculis antea putatum est*. Iam vel Caluinus vult Deum non ita propriè habitare in templo, vt ibi concludatur: vel existimat nullo modo posse dici, Deum magis in templo habitare, quàm alibi. si primum, rectè dicit, sed mentitur, cùm ait: *Aliquot seculis aliter putatum fuisse*; nunquam

quam enim Catholici tam stupidi fuerunt. si secundum, loquitur omnino contra Scripturas; nam si Deus esset vbiq̄ue eo modo, quo est in templis, frustra templum diceretur domus Dei, Isaia 56. & alibi passim. Frustrà Paulus diceret, nos esse templa Dei, quia Deus in nobis habitat. & si Deus non loquitur, & audit magis in vno loco, quàm in alio, cur, quæso, in Testamento veteri ordinariè responsa dabat solùm ex propitiatorio, quod erat super arcam?

QUARTA propositio. *Sacræ domus non solùm Deo, sed etiam Sanctis rectè ædificantur, & dedicantur.* Probat̄ur conclusio ista quarta ex Conciliis, & veterum testimoniis. Concilium GANGRENSE in epistola ad Episcopos Armenia, damnat Eustathium tanquam contemptorem basilicarum sanctorum Martyrum. & can. 20. nominat Martyrum basilicas. Concilium CABILONENSE can. vlt. Martyrum basilicas appellat. Concilium CARTHAGINENSE V. can. 14. vetat, ne ædes vlli Martyri ædificetur, nisi ibi sit aut corpus, aut aliquæ eius reliquiæ; aut ibi Martyr habitauerit; aut certè in eo loco passus sit. aliquid enim horum requiritur, vt memoria Martyris dici possit locus aliquis.

Præterea Patres idem docent, ac primùm Græci. CYRILLVS catech. 16. meminit Ecclesiæ Apostolorū erectæ in Hierosolymis in loco, vbi Spiritus sanctus descenderat. ATHANASIVS in epistola ad solitariam vitam agentes, nominat templum S. Quirini. BASILIVS in Psal. 114. in ipso principio vocat sacrum Martyrum templum. NAZIANZENSIS orat. I. in Iulianum scribit, Gallum & Iulianum ædem sacram Marmæ Martyri ingentibus sumptibus erigere cœpisse. & laudat Gallum, quia ex amore sincero id faciebat. Gregorius NYSSENSIS oratione in Theodorum multa dicit de templo ipsi Martyri dicato. CHRYSOSTOMVS homil. 28. ad populum: *Ad verus, inquit, regias Ecclesias dico, & oratorias aedes, & Martyrum templa, &c.* Et homil. 66. dicit, Constantinum post mortem factum ianitorem piscatoris, quia sepultus erat proforibus basilicæ S. Petri apud Constantinopolim. THEODORVS lib. 8. ad Græcos, templa olim idolorum, nunc Martyrum esse dicit. EVSEBIVS lib. 4. de vita Constantini, cap. 58. & 60. dicit, templum pulcherrimū Constantinopoli Apo-

stolis à Constantino erectum. SOZOMENVS lib. 6. cap. 18. meminit templi S. Thomæ, quod erat Edeffæ. SOCRATES lib. 1. cap. vlt. meminit Ecclesiæ Apostolorum. EVAGRVS lib. 2. cap. 3. meminit templi S. Euphemix. & lib. 3. cap. 8. templi S. Theclæ amplissimè à Zenone exstructi. NICEPHORVS lib. 13. cap. 37. meminit templi S. Basilisci. DAMASCVS lib. 4. cap. 16. asserit templa in Martyrū memoriam ædificanda. Denique exstat liber Procopij de ædificiis Iustiniani, ubi plurima templa Martyrum aliorumq; Sanctorum enumerat.

Ex Latinis AMBROSIVS lib. 1. epist. 5. ad Felicem Episcopum Comensem: *Ortus, inquit, est sermo de basilica, quam condidit apostolorum nomine dedicanda.* HIERONYMVS libro contra Vigilantiū: *Ingredere, inquit, basilicas Martyrum, & aliquando purgaberis.* Ibidem, & in epistola præcedenti, & alibi passim meminit basilicarū Apostolorum, & Martyrum.

GAUDENTIVS Ambrosij æqualis, tractatu de dedicatione Ecclesiæ: *Vt venerandas Sanctorum reliquias habereamus, Deus noster tribuit. deinde ut hanc honori eorum fundare basilicam & aleremus, ipse largitus est, &c.*

AVGVSTINVS libro de cura pro mortuis, cap. 1. meminit basilicæ S. Felicis: *In beatissimi, inquit, Felicis basilica præretur, &c.* Et lib. 1. ciuit. Dei, cap. 1. *Testatur hoc, inquit, Martyrum loca, & basilica Apostolorū, &c.* Et lib. 20. contra Fauftum, cap. 21. *Populus Christianus memorias Martyrum religiosa solennitate concelebrat.* Et lib. 8. ciuit. Dei, cap. 26. *hoc videtur dolere, quod memoria Martyrum nostrorum, templis eorum, delubrisq; succederent.* Auctor libri de Ecclesiasticis dogmatibus, cap. 73. Martyrum basilicas deuotè adendas dicit. PAVLINVS natali S. Felicis dicit, se optare, ut possit seruire S. Felici in eius basilica purganda, & custodienda.

*Et foribus seruire tuis, tua limina mane
Mundicie curare sines, & nocte vicissim
Excubiis seruare piis, & munere in isto
Claudere promeritam defesso corpore vitam.*

VICTOR Vticensis lib. 1. persecutionis Wandalicæ scribit, apud Carthagenenses duas amplas basilicas S. Cypriani fuisse. GREGORIUS lib. 2. Dialogorum, cap. 8. scribit, a sancto Benedicto in monte Cassino duo fana Apollinis versus in oratoria Sanctorum; vnum Martini, alterum Ioannis. Lib. Pont-

Pontificalis testatur Syluestrum dedicasse basilicas à Constantino exstructas; vnā Petro, alteram Paulo, tertiam Ioanni, quartam Laurentio, & alias. Liberium B. Mariæ; Damasum aliam S. Laurentio; Innocentium S. Geruasio & Protasio; Sixtum B. Mariæ, & S. Laurentio; Leonem S. Cornelio; Gelasium S. Euphemie; Symmachum S. Andreæ; Ioannem I. S. Philippo & Iacobo; Pelagium II. S. Laurentio; Gregorium S. Agathæ; Bonifacium IV. B. Mariæ, & omnibus Sanctis. Qui omnes Pontifices, excepto Gregorio & Bonifacio, ante mille annos floruerunt.

SECUNDO probatur ratione à simili, ex diuinis literis. Templum Salomonis non solum fuit erectum ad sacrificia, & orationes, sed etiam ad conseruandam arcam Domini, vt patet ex lib. 1. Paralip. cap. 17. vbi Dauid volens ædificare templum, dicit ad Nathan: *Vides, quòd ego habitem in domo cedrina, & arca Dei sub pellibus.* Item lib. 1. Paralip. cap. 28. Dauid dicit: *Cogitavi, vt ædificarem domum, in qua requiesceret arca fæderis Domini, & scabellum pedum Dei nostri.* Idem patet ex lib. 2. Paralip. cap. 5. vbi templo exstructo introduxerunt arcam in illud cum magna celebritate. & ex Psal. 131. vbi dicitur Dauid vouisse votum Deo de ædificanda domo arcæ Dei. vbi etiam legimus, *ingredere Domine in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuæ.*

Sed idem honor, vel etiam maior debetur sacris reliquiis Christi, & Sanctorum, quàm arcæ illi Mosaicæ. nam de sepulcro Domini Hieronymus ait epist. 17. ad Marcellam: *Venerabuntur quondam Iudæi sancta Sanctorum, quia ibi erat arca. nõne tibi venerabilius videtur sepulcrum Domini?* Ergo sicut super arcam exstrui potuit ædes, ita etiam super Christi sepulcrum: quod si super Christi sepulcrum, certè etiam super sepulcra Sanctorum; nam eadem est ratio omnium. solum enim differunt secundum magis & minus. PRAETEREA, quòd reliquiæ Sanctorum sint venerabiles eo modo, quo arca Domini, probatur, nam arca quatenus lignea erat, nullum honorem merebatur; sed idèd venerabatur, quia repræsentabat sedem Dei, & quia per eam Deus loquebatur: at corpora Sanctorum fuerunt viuæ sedes Dei, & viuæ organa, per quæ Deus loquutus est, nam 1. Corinth. 6. dicitur: *Membra nostra templum sunt Spiritus sancti.* Et 2. Corinth. 13. dicitur: *An experimen-*

perimen-

perimentum quaritis eius, qui in me loquitur Christus. Ergo licebit etiam exstruere sacra aedes ad Sanctorum sepulcra ornanda, & conseruanda; & hoc est, Sanctis dedicare basilicas.

DICIS; Ergo saltem Angelis, & B. Virgini, & Sanctis, quorum non habemus reliquias, non licebit exstruere basilicas.

RESPONDEO, nomine reliquiarum non solum intelligi ossa, & vestes, sed etiam loca, vbi Sancti passi sunt, vel habitauerunt, aut aliquid præclari gesserunt. Et hoc modo constructæ fuerunt Cypriano duæ basilicæ, teste Victore lib. 5. una, vbi passus erat; altera, vbi iacebat corpus eius. Similiter hoc modo constructæ sunt multæ Ecclesiæ B. Mariæ, vel Angelis in locis, vbi apparuerunt, vel miracula aliqua ostendunt. **ADDO** etiam, posse erigi basilicas ad Sanctorum memoriam conseruandam per imaginem, vel per ipsum solum nomen. Nimirum potest erigi basilica S. Petro, vt qui ingreditur, admoniti imagine ibi depicta, vel ipso templi nomine, recordentur S. Petri, eumque in eo loco tanquam patronum colant, & deprecantur. Neque hoc est contra Concilium Carthaginense V. can. 14. quod statuit, vt nulla memoria acceptetur, nisi ibi sint reliquiæ eiusdem Sancti, vel conuicti ibi cum esse passum, aut habitasse; nam Concilium non vult prohibere simpliciter, ne exstruatur basilica sine reliquiis eiusdem Sancti, cui Basilica dicatur: sed vult, vt non habeatur parali memoria Martyris, in qua credantur esse eius reliquiæ, nisi fidelissima historia constet, rem ita se habere.

Iam ad argumentum in oppositum duæ solutiones sunt. **PRIMA,** quorundam recentiorum, qui quia non distinguunt inter templum, & basilicam, existimant sacras aedes non potest proprie erigi, nisi Deo, quemadmodum sacrificia non celebrantur, nisi Deo. quia tamen plurima sunt templa, quæ dicuntur Deo, vt possint inter se aliquo modo distingui, denominari à Sanctis, non quòd eis erigantur, sed quòd in illis templis præcipuè colantur eorum memoriæ, & ipsi in illis locis patroni inuocentur.

Quando igitur legunt in veteribus, vel audiunt in communi sermone vocari templum, vel basilicam sancti Petri, vel Pauli, vel aliorum; dicunt debere exponi hoc modo, hæc basilica, vel templum est sancti Petri, id est, est templum dicatum Deo in memoriam & nomē sancti Petri; vel dicatur etiam Deo.

Deo, ut ibi oretur Deus per intercessionem sancti Petri: quem admodum Missa quædam dicitur sancti Petri, non quod ipsum sacrificium offeratur Petro, sed quod offeratur Deo in gratiarum actionem pro gloria sancto Petro collata, & simul interpretelletur Petrus tanquam patronus, & aduocatus apud Deum. Quæ sanè pia est expositio, & conformis ritui Ecclesiæ, qui seruetur in consecratione templorum; nam aliquoties Pontifex in ea cærimonia dum preces fundit, dicit, se consecrare templum in honorem Dei, & nomen talis, vel talis Sancti.

ALTERA solutio admittit sacras domos ipsis Sanctis verè & propriè ædificari, non tamen sub ratione templi, sed basilicæ, vel memoriæ. Est enim obseruandum secundum veterum Patrum doctrinam, templum, & basilicam non esse synonyma, & licet de eadem domo sæpe dicantur, tam en dici sub diuersissimis rationibus. Nam sacra ædes propriè templum dicitur, quatenus erigitur ad ornatum sepulcri alicuius Sancti, & commoditatem visitantium eiusmodi reliquias. Basilica enim non dicit relationem ad sacrificia; nam etiam Regum palatia dicuntur basilicæ, ut patet Hester 5. immò ea palatia propriè dicuntur basilicæ, & inde nomen translatum est ad Martyrum ædes significandas. Quod etiam videmus in altaribus; nam vnus, & idem lapis dicitur altare, quatenus in eo sacrificatur Deo; & idem dicitur tumulus, vel sepulcrum, quatenus tegit ossa Martyris alicuius. Omnia enim altaria sunt sepulcra Sanctorum, & sicut lapis ille verè dicatur Sancto nõ sub ratione altaris, sed sub ratione sepulcri: ita domus aliqua verè dicatur Sancto non sub ratione templi, sed sub ratione basilicæ. Et quemadmodum idololatria esset erigere Sanctis altaria, & tamen non est idololatria erigere illis lapideos tumulos: ita idololatria esset erigere Sanctis templa sub ratione templi; non tamen idololatria est erigere illis basilicas, sicut etiam non est idololatria donare Sanctis thecas aureas, vel argenteas, quibus includantur reliquiæ eorum. Nihil enim aliud sunt basilicæ, quàm magnæ quædam thecæ, quibus minores thecæ, & ipsa sepulcra clauduntur.

Ex quibus sequitur, aliter dici Missam S. Petri, aliter basilicam S. Petri; nam Missa non offertur vlllo modo S. Petro, nec

prima-

primariò, nec secundariò : at basilica verè ædificatur S. Petro, si non primariò, saltem secundariò.

Esse autem hoc discrimè inter templum, & basilicam, probari potest ex Patribus. **AUGUSTINVS** enim clarissimè testatur, templi erectionem esse cultum latræ soli Deo debitum, lib. I. contra Maximinum, & libro contra sermonem Ariarum : & idem Augustinus coniungit templum cum altari & sacrificio, lib. 8. de ciuit. Dei, cap. vlt. docens cui conuenire eorum, & alia conuenire, & contra. & tamen in iisdem locis Augustinus fatetur, memorias rectè Martyribus ædificari, & præcipuè locus notandus est lib. 22. de ciuit. Dei, cap. 10. vbi sic ait : *Nos autem Martyribus nostris, non templa sicut Deus, sed memorias sicut hominibus mortuis, quorum apud Deum viuunt spiritus, fabricamus.* Idem Augustinus nusquam dicit templa Martyrum : & tamen passim dicit basilicas Martyrum. quod etiam in aliis Latinis Patribus obseruare licet.

Porro Græci dicunt quidem templa Martyribus fabricari, vel dedicari, vt patet ex Basilio in Psalm. 114. vbi vocatur *ἱερόν τῶν μαρτύρων*, & similiter loquuntur Nyssenus, & alii : tamen certum est eos intelligere materialiter, id est, domum illam, quæ dicitur templum, fabricari Martyribus, non tantum sub ratione templi ad sacrificia, sed basilicæ, ad ornandam memoriam ipsorum Sanctorum.

Quòd autè ipsi etiam intelligant, sacras ædes verè cultas Martyribus, & non solùm Deo, in eorum memoriam, factum sacrificium offertur Deo in eorū memoriam, probatur, nam ipsi simpliciter asserunt ædes exstrui Martyribus, & tamen quædam dicunt sacrificium offerri Martyribus, immò hoc simpliciter negant, vt patet ex Theodoro lib. 8. ad Græcos, ubi ego aliter existimabant ædes, aliter sacrificium ad Martyrum pertinere. Neque obstat ritus consecrationis, nam cum

dicitur, templum sacrari ad honorem Dei, & nomen Martyris: agitur de consecratione templi, vt templum est.

CAPVT V.

De dedicatione & consecratione Ecclesiarum.

MAGDEBURGENSES Cent. 4. cap. 6. col. 407. & sequentibus, tria in dedicationibus reprehendunt. PRIMO, quod templa à nobis cū ingenti lætitia & celebritate dedificentur. quod ortum esse dicunt ex $\kappa\alpha\kappa\omicron\zeta\eta\lambda\iota\alpha$ Iudaismi, & esse rursum introducere Iudaismum in Ecclesiam.

SECUNDO, quod vtamur tot cærimoniis in consecratione templorum; nam præter alias quædam sunt, quæ non videntur posse excusari à superstitione & magia. nã primò pinguntur duodecim cruces, & ante singulas accenduntur singulæ lampades; deinde pulsatur templum, & aperitur. tum describitur in pauimento super cineres ad hoc sparsos, baculo pastorali alphabethum Græcum ab vno angulo ad alium; & rursus alphabethum Latinum ab alio angulo ad alium, ita vt inde crux fiat. tum fit mixtura ex aqua, vino, sale, & cineribus, & inde aspergitur templum; ac demum templum & ara Chrismate inunguntur.

TERCIO arguunt, quod putemus, templa esse loca sanctiora ceteris: quod etiam reprehendit Calvinus lib. 3. Instit. cap. 20. §. 30. Nos ergo iuxta eorum reprehensiones, tres sententias subiiciemus.

PRIMA sit, meritò templa Dei cum ingenti lætitia & solennitate dedicantur. Probatum primò ex Testamento veteri, vbi legimus celeberrimam dedicationem tabernaculi & altaris Numeri 7. Item ter legimus factam templi dedicationem cum ingenti lætitia & celebritate. Primò à Salomone, lib. 2. Paral. cap. 7. Secundò ab Esdra, lib. 1. Esdr. cap. 6. Tertiò à Machabæis, cùm post profanationem iterum esset renouatum, & sanctificatum, lib. 1. Machab. cap. 4. ad quam solennitatem, quæ annis singulis iterum agebatur, Christum etiam accessisse scribit Ioannes, cap. 10.

Sed hoc argumentum aduersarij putant esse potius contra nos, quia videmur Iudaizare, cùm id facimus quod illi faciebant, quantum ad eiusmodi cærimonias attinet. At reuera pro nobis est argumentum; siquidem cærimoniæ propriæ Iudæorum, & quæ cessauerunt, nec seruari possunt sine peccato,

cato,

caro, sunt illæ, quæ institutæ erant ad aliquid significandum futurum in Christo, vel in Ecclesia. Illæ enim si nunc seruantur, falsam haberent significationem, & proinde falsæ hiet protestationes essent. Vt quia agnus Paschalis significat Christi passionem futuram, si quis nunc agnum eo ritum molaret, profiteretur Christum nondum esse passum. quod est contra veram fidem. At cærimoniarum, quæ fundantur in ratione naturali, vt flectere genua, tundere pectus, & similes, non sunt propriæ Iudæorum, etiam si ab illis quoque adhiberentur; nec ad legem cærimoniam, sed ad moralem pertinere videntur.

Porrò talem esse templorum dedicationem, patet PRIMO, quia non legitur Deus instituisse hanc cærimoniam: solumon, Esdras, & Machabæi, natura duce, putauerunt continere, vt de perfecto templo gratias Deo referrent, & cum publica lætitia auspicarentur usum templi.

SECUNDO, quia verè natura hoc docet, vt ad finem magnorum operum homines gaudeant, & Deo gratias agant. similiter quando incipiunt re aliqua noua vt, Deum inueniunt, & cum lætitia opus aggrediantur. hoc autem fit in dedicatione templi; nam exultamus, & Deo gratias agimus, quia templi fabricam completam videamus, & rursus cum lætitia & faustis imprecationibus aggredimur usum ipsius templi.

TERTIO, quia natura docet, celebrandos esse dies magnos magnorum virorum. id enim etiam Ethnici faciebant. apud nos celebratur singulis annis creatio Pontificis Maximi. vnde sunt sermones aliquot beati Leonis in anniuersarij suæ assumptionis. cur non eodem modo celebrari poterit creatio talis templi, quæ est res publica, & magna, & toti Ecclesiæ utilissima?

Adde VLTIMO, quòd Deus ipse exemplum dedicationis dedit, cum expleto opere suo, in signum lætitiæ septimum benedixit, & sanctificauit, & nihil operandum superest diem egit.

SECUNDO probatur ex praxi Ecclesiæ & veterum traditione. EVSEBIUS lib. 9. historiarum, cap. 10. *Festiuitates, in quibus à nostris frequentissimè gerebantur, cum omni lætitia & exultatione, per vrbes, & loca singula Ecclesiarum dedicatio*

*bus celebratis. Congregabantur in unum Sacerdotes, nec pige-
bat etiam longè positos conuenire, quia nullum longum vide-
batur spacium caritati. Idem lib. 4. de vita Constantini, scri-
bit, Constantinum ad consecrationem & dedicationem ædis,
quã Hierosolymis Martyribus extruxerat anno imperij sui
XXX. conuocasse vniuersam Synodum, quæ Tyri conuene-
rat, &c.*

*ATHANASIVS in Apologia ad Constantium: Illud, in-
quit, & à beata memoria Alexandro, aliisq; Patribus actū est,
qui populi conuentus habuere, & absoluto opere agendis Deo
gratis dedicationem celebrauerunt. Huius ergo dedicationis
re, Imperator, auctorem esse oportet. Locus enim ille ex adifi-
catus presentiam tue pietatis requirit; hoc enim ei solum de-
est ad plenum ornatum. Hoc igitur ut adimpleas, ut vota tua
Domino, cui hanc domum construxisti, reddas, omnium vota
optant & suspirant, &c. Ibidem pro dedicatione Ecclesiæ
adfert exemplum Esdræ ex Testamento veteri.*

*BASILIVS in Psalm. 114. initio reddit causam, cur seriùs
venerit ad Ecclesiam dedicandam, vbi populus à media no-
cte vsque ad meridiem expectauerat: Si ergo, inquit, oportet,
etiam nos pro nobis ipsis rationem reddere mora ac longioris
nostre absentie, causam adferimus, quòd alteram huic aqua-
lem Dei Ecclesiam non modico intervallo à vobis distantem,
ministerio nostro curantes, tempus hoc diei consumpsimus.
Hunc locum, qui fortè ambiguus posset videri, fatètur Mag-
deburgenses Centur. 4. cap. 6. col. 408. de templi dedicatione
intelligendum.*

*GREGORIVS Nazianzenus oratione in nouam Domi-
nicam sic incipit: De encœniis honorandis lex vetus est, eaq;
preclare constituta. CHRYSOSTOMVS quoque sermonem
habuit in encœniis, tomo 3. SOZOMENVS lib. 4. cap. 13. scri-
bit, Basilium Ancyranum ad templi dedicationem plurimos
Episcopos inuitasse.*

*AMBROSIVS lib. 1. epist. 5. ad Felicem, dicit, se & ipsum
Felicem ad Basilicæ dedicationem à Bassiano inuitatum. Et
in epistola ad Sororè, quæ habetur inter sermones, num. 92.
Cum, inquit, Basilicam dedicasset, multi tanquam in ore
interpellare cœperant, dicentes: Sic in Romana Basilica dedi-
cest? Respondi, faciam, si Martyrum reliquias inuenero, &c.*

VVVuuu

GAV-

GAVDENTIVS tractatu de dedicatione, dicit, convocasse multos Episcopos ad celebritatē dedicationis Ecclesie, quae Brixiae erecta fuerat in honorem reliquiarum Ioannis Baptistae, Andreae, Thomae, Lucae, Geruasij, Prothasij, Celsi, & quadraginta Martyrum.

AVGVSTINVS quinque sermones ad populum habuit celebritate dedicationis templi, qui sunt inter sermones tempore 251. 252. 253. 254. 255. & 256.

GELASIVS Papa epist. I. ad Episcopos Lucaniae & Apuliae, cap. 6. *Basilicas, inquit, nouiter institutas, non per vetere more preceptionibus dedicare non audeat.* Item cap. 27. quaedam constituit in dedicatione Ecclesiarum seruanda. LIX IV. qui etiam ante mille annos sedit, in epistola synodicali prolixè de hac re disserit, ac inter alia sic ait: *Solemnitates verò dedicationum Ecclesiarum per singulos annos celebranda sunt, &c.*

PROSPER parte 3. cap. 38. de promissionibus Dei, testatur se interfuisse cum apud Carthaginem dedicaretur in quo quoddam templum, quod olim Gentilium fuerat; in cuius frontispicio diuinitus scriptum inuenerunt magnis atque uenerabilis literis: *AURELIUS PONTIFEX DEDICAVIT.* Quod praesagium omnes mirabantur, cum viderent ab Aurelio Episcopo Carthaginensi fieri, quod tanto antea praedictum fuerat.

GREGORIUS lib. 3. Dialogo. cap. 30. scribit, temporibus dedicatam Basilicam non sine diuinis miraculis, quibus dedicaretur, Deo placuisse eam dedicationem. BERNARDUS sex sermones habuit de dedicatione templi. RVPERTUS cap. 28. Genes. probat, rectè fieri festiuas dedicationes. Hieronymus de sancto Victore lib. 2. de Sacramentis, parte 5. cap. 2. & 3. Bedae lib. 1. de officiis, cap. 35. Rabanus lib. 2. cap. 45. de institutione Clericorum. Amalarius in libro de ordine Antiphanarij. B. Iuo in sermone de consecratione templi, & Waldus de rebus Ecclesiasticis, cap. 9. qui omnes de dedicatione Ecclesiae tractant, tanquam de re antiquissima, cum tamen etiam ipsi antiqui sint auctores.

SECUNDA propositio. *Meritò ab Ecclesia variis precibus & caerimoniis templa consecrantur.* Probatur PRIMA Scriptura

Scripturæ testimonio. Siquidem ex Scriptura habemus consecrationem templi, vel altaris, in statu naturæ, legis & gratiæ. In statu naturæ Iacob cap. 28. Geneseos, erexit lapidem, ut ibi sacrificaret, cumque consecrauit fundens oleum desuper, & inde eum locum appellauit Bethel, id est, domum Dei. & cap. 35. monitus à Deo, ut faceret altare, rursus ibidem erexit lapidem, cumque in unguendo consecrauit, & libauit super eum libamina. Certè hoc non pertinet ad magiam, cum laudetur hoc factum ab omnibus, & constet placuisse Deo. Nec etiam pertinet ad cærimonias legis, quæ adhuc data non fuerat. Cur ergo non liceat nobis idem facere?

DEINDE in statu Legis videmus Mosem consecrasse oleo sacro, aliisque cærimoniis tabernaculum, altare, & omnia eius vasa. Exodi cap. 40. & Numeri 7. quas etiam cærimonias certum est non fuisse magicas. Et licet cærimoniæ fuerint veteris legis, tamen quia non erant propriæ eius, quippe quæ in ratione fundantur, nihil obstat, quò minus à nobis etiam assumi possint.

IN statu Euangelij non habemus tam expressa testimonia Scripturæ, interim tamen ex eo, quod Paulus in priori epistola ad Corinth. cap. II. Corinthios arguit tanquam Ecclesiæ contemptores, quia in Ecclesia comedebant, satis innuitur, tunc etiam Ecclesiam aliquo modo sacratam fuisse. Cur enim Ecclesiam contemnere dicitur, qui in ea actionem alibi licitam exercet, nisi propter aliquam eius loci consecrationem? Et confirmatur ex Dionysio Areopagita, qui tempore Apostolorum vixit, & libro de Ecclesiastica hierarchia, cap. 5. parte I. aperte docet, altaria sacro oleo inungi, & consecrari ab Episcopo debere.

SECUNDO, probatur ex decretis Conciliorum antiquorum. Nam Concilium Carthaginense V. can. 6. sic habet: *Similiter & de Ecclesiis, quoties super earum consecratione habitatur, agendum est, id est, & sine ulla trepidatione consecratur.* Item Agathense Concilium, cap. 14. *Altaria placuit non solum vnctione Chrismatis, sed etiam sacerdotali benedictione sacrari.* Idem patet ex Concilio I. I. Bracarense can. 6. Item ex decretis Pontificum Gelasij & Felicis IV. supra citatorum, & Ioannis I. in epistola ad Episcopos Italiæ. Alia decreta vide apud Gratianum de consecrat. distinct. 1. vbi etiam adfertur

canon Nicæni Concilij; & alius Concilij Hipponensis quod plenarium totius Africae fuisse, testatur Augustinus lib. i. Retract. cap. 17. quanquam isti canones modo non existant, nisi apud Gratianum.

TERTIO, probatur ex Patribus citatis in priore conclusionem; nam maior pars eorum meminit etiam consecrationis & caerimoniarum, quibus uti solemus in consecratione templi & altaris.

QUARTO, probatur ratione desumpta ex fine illarum caerimoniarum. Finis enim praecipuus est ad significandum templum illud Deo & sacris actionibus dedicari, neque esse domum prophanam, sed sacram. nam etiam si ista dedicatio essentialiter consistit in voluntate, & intentione dedicationis tamen necesse est, ut haec intentio, & voluntas signis externa prodatur aliis hominibus. quomodo etiam humani contractus consistunt in intentione, & voluntate contrahentium tamen ut innotescat voluntas, & ut firma, & rata sint, non solum proferuntur verba, sed etiam multae adhibentur caerimoniae, ut patet in nuptiis, in coronatione Regum, in militia, &c.

Quoniam ergo templum dedicatur Christo, ideo ad hoc significandum pingitur signum eius, id est, crux. Pinguntur autem cruces numero XII. ita inter se distantes, ut totum templum occupent; & ad singulas, lampades singulae accenduntur, ad significandum, quod Apostoli XII. hoc vexillum Christi per totum orbem terrarum portauerunt, & sua praedicatione mundum illustrarunt.

Et quia templum non debet esse prophana & communis domus, sed sacra; ideo ad hoc significandum inungitur oleum enim est communissimum & evidentissimum symbolum consecrationis. quia enim est liquor nobilissimus, quippe qui omnibus supereminet, & maximè omnium penetrat, & sanat, ac roborat; ac demum res illustres facit: ideo placuit omnibus Gentibus, & ipsi etiam Deo, illo uti ad consecrationem significandam.

Quia rursus templum destinatur diuinis sacrificiis, & orationibus, aliisque sanctis, & puris actionibus, non autem ludibus, & tenebris negotiorum secularium, ideo ad hanc munditiam & claritatem significandam aspergitur aqua, thus adoletur, cerei accenduntur.

Quia

Quia sacratur etiam templum ad concionandum, & docendam fidem, quæ est fundamentum totius iustitiæ; idè describitur alphabetum in pavimento. describitur autem Græcè & Latinè, quia illis linguis prædicata est fides, & illis linguis utebatur tota ferè Ecclesia eo tempore, quo hæ cærimoniae sunt institutæ.

Et quia in templo nõ solùm docentur homines, sed etiam mouentur & inflammantur ad virtutem, & vitæ nouitatem; idcirco fit illa mixtio aquæ, cineris, salis, & vini, vt infra dicemus.

Quia denique ex templo Diabolus eiicitur, neque ibi habitare finitur, sed è contrario oratur Deus, aduocantur Angeli, aliique Sancti, vt in eo loco habitare dignètur, idè pulsatur ostium, & iubetur Diabolus recedere; & reliquæ Sanctorum introducuntur.

ALIVS finis harum cærimoniæ est, ad significandum Christum, & Ecclesiam. Ecclesia enim materialis, Ecclesiam spiritualem designat: Altare verò significat Christum; hinc igitur altare fit ex lapide, & inungitur, & summo loco ponitur, & sub ipso absconduntur reliquæ: quia Christus dicitur petra 1. Corinth. 10. & vnctus fuit Spiritu sancto, *pra consortibus suis*, Psalm. 44. *Et caput est totius Ecclesie*, Coloss. 1. *Et in ipso abscondita est vita & gloria Sanctorum*, Coloss. 3. Vnde etiam in cælo vidit Ioannes animas Sanctorum sub altari, Apocal. 6.

Porro cærimoniae, quæ fiunt in ipsa consecratione, totum progressum fidelium demonstrant. Nam PRIMO loco pulsatur, & aperitur templi baculo pastorali ab Episcopo, quia prædicatores potestate à Christo accepta, corda infidelium pulsant, & ad fidem suscipiendam aperiunt.

SECUNDO, ingressus Episcopus eodem baculo describit in pavimento cinere consperso alphabetum, quia prædicatores eadem potestate in cordibus pœnitentium inscribunt rudimenta fidei, eosque Catechumenos faciunt.

TERCIO, aspergitur templum aqua, & cerei acceduntur, quia post Catechismum sequitur Baptismus, quod est Sacramentum illuminationis.

QUARTO, in parietibus pinguntur & inunguntur cruce (nam etiam si cruce ante initium consecrationis factæ sunt,

VVVuuu 3

tamen

tamen hoc tempore fieri debuissent; sed antea factę sunt propter commoditatem, nimis enim diu expectaretur, si in ipsa consecratione pingerentur) ad significandam confirmationem, quę post Baptismum cruce & chrismate perficitur.

QVINTO, fit mixtio quędam aquę, cineris, salis, & vini, quia tota vita fidelium consumi debet in mortificandis vitis, & vitę nouitate quęrenda & retinenda. Nam aqua significat hominem, qualis est ex se post peccatum; est enim sordidus & insipidus. Cinis significat pęnitentiam, & mortificationem vitiorum. Sal saporem. Et vinum lætitię & feruentem nouę vitę.

SEXTO, agitur dies festus cum lætitię, finita consecratione, quia post finem huius vitę fideles intrabunt in gaudium Domini, vbi perpetuę lætābuntur. Hęc & similia vide apud Augustinum & Bernardum in sermonibus de dedicatione, apud Hugonem, Iuonem, & Rabanum supra citatos, qui singillatim explicant rationes harum cęrimoniarum.

TERTIA propositio. *Templum consecratũ, merito sanctum & venerabile, ac diuina quadam virtute præditum existimari debet.* Probat, PRIMO, ex relatione ad Deum. Templum est dedicatum Deo, ergo est res Dei, ergo sancta est; nam omnis res Deo dicata, eo ipso est sancta, *Leuit. 22. Animal quod immolari potest Domino, si quis vouerit, sanctum erit.* Et infra: *Quidquid semel fuerit consecratum Domino, sanctum Sanctorum erit.* Matth. 23. *Va vobis duces cęci, qui dicitis; Quicumque iurauerit per templum, nihil est, qui autem iurauerit in auro templi, debet. stulti, & cęci, quoniam nimis maius est, aurum, an templum, quod sanctificat auri.* Vbi Dominus vult templum lapideum nobilius esse ipso auro, quod videlicet auro communicet sanctitatem; nam licet lapides sint absolutę inferiores auro, tamen ratione relationis ad Deum, lapides illi, qui templum efficiunt, sunt longe nobiliores & sanctiores auro. Vnde Augustinus lib. 4. contra Cresconium, cap. 40. *Deo, inquit, omnipotenti parietes cęlestes, Ecclesiam venerandam, quasi quadam obsessione didit retinendam.*

SECUNDO, probatur ex precibus, & benedictione Episcopali; nam vt ait Apostolus I. Timoth. 4. *Nihil abiiciendum est,*

est, quod cum gratiarum actione percipitur; sanctificatur enim per Verbum Dei & orationem. Iam si cibi sanctificantur per verbum Dei, & orationem, cur non etiam templa sanctificantur, quæ per sacras personas publicis precibus, & benedictione consecrantur? Præterea sanctificante Salomone templum, Deus etiam sanctificavit, ut ipse dicit 3. Reg. 9. *Exaudiui, inquit, orationem tuam, & sanctificavi domum hanc, quæ edificasti.* At non minus efficaces sunt preces Ecclesiæ quam Salomonis.

TERTIO, probatur ex iis, quæ sunt in templo; nam locus rerum sanctarum sanctus quoque sit necesse est, ut patet ex illo Exod. 3. *Locus, in quo stas, terra sancta est.*

Iam verò in templis sunt multæ res sanctæ. Primò, crux, & imagines Christi & Sanctorum. Secundò, reliquiæ Sanctorum. Tertio, præsentia corporis Domini in Eucharistia. Quarto, præsentia Angelorum; credibile enim est, aut semper, aut frequentissimè in templis Angelos adesse. Quare Iosephus lib. 7. de bello Iudaico, cap. 12. scribit, in templo Salomonis paulò antè, quàm euerteretur, auditas voces: *Migremus hinc,* quas Angelorum fuisse, deferentium eum locum, communis opinio est & B. Chrysostomus homil. 1. super illa verba Isaia: *Vidi Dominum sedentem, &c.* dicit Angelorum multitudine vallari sacram mensam in Ecclesiis. Quintò denique, adest Deus ipse per singularem quandam protectionem, & virtutem. in cuius rei signum quando tabernaculum à Mose dedicatum est, Exod. vlt. mox caligo, seu nubes quædam gloriæ Domini tabernaculum texit. Similiter fecit, cum templum à Salomone dedicatum est: *Nebula enim gloria, implevit domum Domini,* 3. Reg. 8. Idem etiam suo tempore accidisse Ecclesiæ consecratæ scribit GREGORIUS lib. 3. Dialogorum, cap. 30. *In magna, inquit, serenitate aeris super altare Ecclesia nubes cælitus descendit, suoq; illud velamine operuit, omnemq; Ecclesiam tanto terrore ac suavitate odore replevit, ut patientibus ianuis nullus illuc præsumeret intrare.* In libro quoque 2. Machab. cap. 3. legimus, dixisse Heliodorum: *In loco illo est Verè Dei Virtus quadam; nam ipse, qui habitat in cælis, visitator & adiutor est loci illius.*

QUARTO, probatur ex absentia Dæmonis; nã sicut templa Gentilium polluta sunt, & immunda, quia sunt domicilia

cilia Dæmonum, vt patet ex Gregorio lib. 3. Dialog. cap. 7. ita è contrario, templa Dei sancta sunt, quia Dæmonibus curæ. Idem enim Gregorius lib. 3. cap. 30. Dialog. scribit, post consecrationem templi, quod antea Arianorum fuerat, Diabolum inde egressum sensibiliter in specie suis, maximo strepitu excitato. Et sicut domus Principum asyla sunt, nec ibi homines vlli manus iniicere audent; ita etiam in templo Dæmones non sinuntur grassari eo modo, quo in aliis locis.

CAPVT VI.

De ornatu templorum.

RNATVS templorū partim in ipsa fabrica consistit, partim in imaginibus, crucibus, calicibus, vestibus, aliisque id genus ornamentis. Reperunt hunc ornatum. tam veteres Petrobrusiani & Wiclefistæ, quàm etiam Lutherani & Calvinistæ, his in initio notatis. Argumenta illorum hæc sunt:

PRIMUM, ex Hierem. 7. *Nolite confidere in verbis mendacij, dicentes; templum Domini, templum Domini. In quem locum ita scribit Hieronymus: Præcepit, inquit, & tunc populus Iudaorum, & hodie nobis, qui videmur in Ecclesia constructi, ne fiduciam habeamus in adificiorum splendore, auratisque parietibus, & vestitis parietibus marmorum crustis, & dicimus; templum Domini, templum Domini est.*

SECUNDVM, ex Hieronymo in epistola ad Nepotianum. *Multi adificant parietes, & columnas Ecclesia substruunt, marmora nitent, auro splendent laquearia, gemmis altaria distinguitur. Et infra: Neq; mihi aliquis opponat diues in Iudaæa templum, mensam, lucernas, thuribula, patellas, scyphos, mortariola, & cetera, ex auro fabrefacta. tunc hæc probabitur à Domino, quando Sacerdotes hostias immolabat, & sanguis pecudum erat redemptio peccatorum. nunc vero cum perierit aeternitas domus sua pauper Dominus dedicavit, cogitemus crucem eius, & diuitias lutum putabimus. Et infra: Aut aurum repudiemus cum ceteris superstitionibus Iudaorum; si aurum placet, placeant & Iudæi, &c.*

TERTIVM, ex Ambrosio lib. 2. de officiis, cap. 28. *Mellius fuerat, inquit, & vasa viuentium seruare, quam metallo-*

rum. his non potest responsum referri. quid enim diceret? timui ne templo Dei ornatus deesset. responderes, aurum Sacramenta non quarunt, neque auro placent, quia auro non emuntur. ornatus Sacramentorum redemptio captiuorum est.

QUARTVM, ex Acacio, de quo Socrates lib. 7. cap. 21. refert, quod cum accusaretur, quod sacra vasa vendidisset propter pauperes, respondit: *Deus noster neque discis, neque calicibus eget, quia non comedit, neque bibit.*

QUINTVM, ex Hilario in epist. contra Auxentium: *Malè, inquit, parietum vos amor cœpit, malè Ecclesiam Dei in tectis, ædificiisq̃ue veneramini.*

SEXTVM, ex Lactantio, qui lib. 2. cap. 4. laudat Persium, quod scripserit, non debere aurea vasa templis inferri: *Egrege, inquit, sapienterq̃ue sensit.*

SEPTIMVM, ex Bernardo, in Apologia ad Gulielmum Abbatem prope finem: *O Vanitas Vanitatum, sed non Vanior, quàm insanior, fulget Ecclesia in parietibus, & in pauperibus eget: suos lapides induit auro, & suos filios nudos deserit.*

OCTAVVM, ex Chrysostomo, qui hom. 51. & 91. in Matth. docet, melius esse dare eleemosynam, quàm ornare templum, & refellit argumentum, quod pro nobis fieri solet.

His addunt rationes. PRIM A ratio est, quia Christus semper amavit & docuit paupertatem.

SECUNDA, quia ociosum & superuacaneum est aurum in templis; nam nec ipsi parietes sentiunt ornatum illum, nec eo indigent ad finem, ad quem exstructi sunt. Vnde Persius:

Dicite Pontifices, in sancto quid facit aurum?

TERTIA, quia non tantum non prodest, sed etiam obest splendor ille templorum; nam auocat mentem, & distrahit à spiritualibus cogitationibus.

QUARTA, quia melius est templa viua ornare, quàm mortua; nunquam autem desunt pauperes, qui templa sunt viua, & qui egent non solum ornatu, sed etiam necessaria sustentatione.

QUINTA, quia in iudicio non damnabitur, qui templum non ornauerit auro & argento, sed qui in paupere Christum non aluerit. Hæc sunt igitur illorum argumenta, quæ etsi magnam vim habere videntur, nihil tamen aduersus veritatem poterunt; nihil enim potentius veritate. Porro solutiones ho-

rum & argumentorum in hoc eodem capite, post explicatam & confirmatam sententiam Ecclesiæ adferentur.

Sit igitur **PRIMA** propositio. *Opus bonum & pium ex genere suo est, ingentibus sumptibus templa Dei edificare aut ornare.* Probatur; **PRIMO**, ex Testamento veteri; nam Deus voluit tabernaculum ornatissimum esse, ita ut omnia ferè instrumenta sanctuarij aurea essent, vsq; ad emundicia Lampadum; cortinas autem tabernaculi, & vestes Sacerdotis esse voluit preciosissimas, ex serico, bysso, purpura, gemmis, &c. & ne deessent artifices, donauit sapientiam & artem ad omnia illa facienda certis quibusdam viris. Vide Exodus. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 35. 36. 37. 38. & 39. Deinde Numer. 7. singuli Principes obtulerunt in ornatum tabernaculi immensa donaria auri & argenti. Dauid parauit in sumptus templi tantum auri, argenti, & lapidum preciosorum, ut incredibile videatur. Lege 1. Paral. cap. vlt. & penult. & lib. 2. cap. 3. 4. & 5. At certè rationes, quæ fiunt contra ornatum templorum nostrorum, si quid valerent, militarent etiam contra tabernaculum Moysi, & templum Salomonis. nam tunc etiam non deerant plurimi pauperes: tunc etiam parietes non fecerant ornatum suum: tunc etiam distrahere poterant mentes orantium; & tamen non propterea cessatum est à magnificentissima ædificatione templi, & tabernaculi.

SECVNDO, ex Testamento nouo; nam in primis Marcus Christus laudauit viduam, quæ in gazophylacium templi misit duo minuta, id est, omnem victum suum. si ergo vidua illa rectè fecit, in donaria Dei expendens omnè victum suum, quomodo argui possunt, qui donant saltem partem bonorum suorum, ad ornandam Dei domum? Item cap. 13. dicitur Apostolis: *Magister assice quales lapides, & qualem structuram.* Dominus occasionem habuit optimam reprehendendi magnificentiam illam templi, vel saltem instruendi discipulos; dicendo, licuisse in Testamento veteri ornare templum, at in lege Evangelica non fore licitum. at Dominus nihil tale dixit. Item cap. 14. cum Iudas ægrè ferret, quòd Magdalena in vnctionem capitis Domini tantos sumptus faceret, ac diceret: *Ut quid perditio ista & nguenti facta est? poterat enim & nguentum istud venundari plus quam trecentis denariis.*

vis, & dari pauperibus. Dominus respondit: *Bonum opus operata est in me.* At si licuit prætermisissis pauperibus tanto sumptu inungere caput Domini, cur non liceat etiam magno sumptu ædificare domum ipsi Domino?

TER TIO, probatur ex vaticio Isaïæ; nam cap. 30. vbi factentur præcipui expositores ad literam agi de Ecclesia Christiana in terris existente, sic legimus: *Domum maiestatis meæ glorificabo.* Et infra: *Me enim insula expectant, ut adducam filios tuos de longè: aurum eorum; & argentum eorum nomini Domini Dei tui.* Et infra: *Ædificabunt filij peregrinorum muros tuos, & Reges eorum ministrabunt tibi.* Et infra: *Gloria Libani ad te veniet, abies, & buxus, & pinus, simul ad ornandum locum sanctificationis meæ; & locum pedum meorum glorificabo.* Quæ propheta ad literam impleta est tempore Constantini, aliorumque Principum, qui Ecclesias magnificentissimas extruxerunt & ornarunt.

QUARTO, probatur ex Patribus: EVSEBIUS lib. 9. hist. cap. 10. *Ex quo aderat, inquit, cunctis velut diuino munere infusa letitia, maxime videntibus ea loca, quæ paulò antè impijs tyrannorum machinis fuerant destructa, rediuisa constructione clariora, & celsiora consurgere, templaque excelsa pro humilibus conuenticulis eleuari.*

CYRILLUS catechesi 14. *Isti qui nunc sunt Reges, inquit, pietatis ergo argento induentes, & auro, sanctam hanc Ecclesiam resurrectionis, in qua nunc sumus, extruxerunt, & argenteis monumentis splendidam effecerunt.*

ATHANASIVS in Apologia ad Constantium indicat, ab ipso Constantio exstructam Alexandria tam ingentem, basilicam, ut ea sola capere posset populum, quem aliæ capere non poterant. neq; reprehendit, sed laudat hanc eius magnificentiam.

Gregorius NAZIANZENSIS orat. 1. in Iulianum, cum dixisset a Gallo & Iuliano exstrui cœpisse maximis sumptibus basilicam S. Martyri Mamæ, subiungit munus Galli Deo acceptissimum fuisse, ut quondam fuit sacrificium Abel.

Gregorius NYSSENSIS oratione in Theodorum, dicit, templum S. Theodori magnificentissimum, & ornatissimum picturis & sculpturis fuisse: & hoc ad gloriam sancti maxime pertinere, vbi apertè laudat vsum erigendi talia templa.

Ioan-

Ioannes CHRYSOSTOMVS homil. 66. ad populum Antiochenum: *Servorum*, inquit, *crucifixi sepulcra regis cuius sunt clariora, non magnitudine & pulcritudine adificiorum (nam & in hoc superant) sed quod multo maius est, conuentium studio.* Idem homil. 51. in Matth. *Nec prohibeo, inquit, magnifica templa condere, &c.*

CYRILLVS initio libri de recta fide ad Reginas: *Valde sapienter*, inquit, *operam datis, ut qua Christo probantur, & sentiatis, & faciatis: partim operibus, & irreprehensibili conspicua fide, & vestras, & Regum aulas virginis gloriæ decoratis: partim sumptuosissima Christo templa erigitis, conuentium & hoc est cum aliis, ab ipso, vestris animabus.*

THEOPHYLACTVS in cap. 14. Marc. *Confundantur*, inquit, *hoc loco qui pauperes Christo preferunt.* Et infra: *Amirantur igitur quomodo Christus preferat sui curam pauperibus Christi autem corpus propriè, quod in disco aureo, & sanguis qui in poculo, qui igitur abstulerit discum preciosum, & cogit, & corpus Christi in viliori ponatur, prætens scilicet pauperes, sciat cuius partis sit.*

Iam ex Latinis. OPTAVS lib. 6. testatur, suo tempore buisse Ecclesiam preciosa vasa Sacramentorum, quæ Dominæ diripientes conflagrunt & vendiderunt.

AMBROSIVS lib. 2. de officiis, cap. 21. *Et maxime Sacrosancti*, inquit, *hoc conuenit, ornare Dei templum decore congruo, ut etiam hoc cultu aula Domini resplendeat.*

HIERONYMVS in epistola ad Demetriadem, postquam dixerat: *Alij adificent Ecclesias, & stiant parietes marmoribus, &c.* subiungit: *Non reprehendo, non abnuo: sed tibi aliud propositum est, &c.* Et in caput 8. Zachariæ, refert in gloriam Ecclesiæ, & laudem Principum, quod cum aliquot Imperatores Ethnici Ecclesias euerterint, rursus alij basilicas extruxerint, & exaltauerint summa fastigia, & laquearia, & recta auro decorarint, & parietes diuersi marmoris crustis confecerint.

AVGUSTINVS in Psal. 113. *Sed & nos*, inquit, *pleraque instrumenta & vasa ex auro & argento habemus, in summandis Sacramentorum, quæ ipso ministerio consecrata sancta dicuntur.*

PRUDENTIUS in hymno de S. Laurentio inducit sic loquentem tyrannum:

*Hunc esse Vestris orgiis
Moremque, & artem prolitum est,
Hanc disciplinam fœderis,
Libent & auro antistites.
Argenteis scyphis ferunt
Fumare sacrum sanguinem,
Auroque nocturnis sacris
Adstare fixos cereos.*

PAVLINVS natali 3. S. Felicis:

Aurea nunc niveis ornantur limina & celis, &c.

PROSPER libro de promission. & prædiction. part. 3. cap. 38. dicit, templum amplissimum Deo vero consecratum suo tempore, cuius tanta erat magnitudo & excellentia, ut etiam plateam haberet, quæ ad ipsum ducebat, duorum millium passuum longitudinis totam precioso pavimento, & columnis ac muris ornatam.

QUINTO, probatur ex pietate eorum, qui Ecclesias ædificarunt. nam præcipui fuerunt quatuor, Constantinus, Iustinianus, Carolus Magnus, & Carolus IV. De CONSTANTINO templis, vide Damasum in vita Syluestri, & Eusebium lib. 3. & 4. de vita Constantini. De templis à IUSTINIANO erectis, vide Procopium in lib. de ædificiis Iustiniani. De templis CAROLI Magni, vide Abbatem Urspergensensem in Chronico. De templis CAROLI IV. vide Ioannem Cochlæum initio libro 1. historiae Hussitarum. Constat autem Constantinum sanctum Imperatorem fuisse; nam in Calendario Græcorum eius nomen inter Sanctorum nomina habetur: & ab Ambrosio in oratione de obitu Theodosij, ab Epiphanio hæresi 70. quæ est Audianorum, à Cyrillo, catechesi 14. & ab aliis Patribus passim sanctus ac beatus appellatur.

Similiter Carolus Magnus tanquam sanctus colitur, præcipuè Parisiis, & Aquisgrani, & ab omnibus historicis mirificè laudatur. Iustinianus, excepta hæresi, in quam incidit in extrema ætate, laudatissimus Princeps fuit. Porro Carolum IV. optimum & religiosissimum fuisse, patet ex iis, quæ adfert Cochlæus loco notato. Multas item ædificarunt & ornarunt Basilicas sanctissimi Pontifices, Iulius, Damasus, Leo,

Symma-

Symmachus, & alij, qui & ante mille annos floruerunt, & verè sancti scriptorum omnium consensu habiti sunt. Non est autem credibile, ita pios Principes, tum Ecclesiasticos, tum politicos, in eiusmodi opera conspirare potuisse, si ea Deo non placerent.

Probatur **ULTIMO** rationibus. **PRIMA** ratio ex magnitudine Dei; nam domus quò maiori Principi ædificatur, debet esse maior. Quis autem Deo maior? Quare Salomon lib. 2. Paral. cap. 2. *Domus, quam ædificare cupio, inquit, magna est: magnus est enim Deus noster super omnes Deos,*

SECUNDA ratio ex ipso genere operis; nam exstruere Deo splendidum templum, est ex genere suo actus duarum excellentium virtutum, religionis, & magnificentiæ. proinde bonus ex genere suo.

TERTIA ratio, quia non solùm est actus illarum virtutum, sed etiam est exercitium & signum aliarum. Nam qui magnificum templum erigit, magnificum testimonium est fidei suæ, & caritatis erga Deum: necnon pietatis & gratitudinis. & quia pecuniæ summò opere diligì solent, qui eas liberaliter ad honorem Dei expendit, indicat se verè diligere Deum super omnia.

QUARTA ratio ab utilitate; nam templum magnificentissimum, multas habet utilitates. **PRIMUM** enim attrahit homines faciliùs ad res pias, quæ in templis geruntur. nec enim obscura & sordida loca libenter frequentantur. **DEINDE** conseruat maiestatem Sacramentorum, & reuerentiam, quæ rebus diuinis debetur; nam quando videmus altare splendidum & ornatum, facilè erigimus mentem, & cogitamus magnum esse Deum, cui talia exhibentur: & è contrario facilè contemnitur, quod sine apparatu proponitur. **TERTIO** inuatur pietas & deuotio, maximè simplicium, quorum maximus est numerus.

Accedit etiam corporalis utilitas, quòd magnifica templa diutius conseruantur: & magno splendori sunt ciuitati: multitudo quoque aureorum, atque argenteorum vasorum, saepe fuit saluti toti Reipublicæ, dum in communi captiuitate, fame, aut peste, Ecclesiæ thesaurus multis millibus miserorum opem tulit, vt quasi in id tempus diuinitus datus & seruatus videretur.

QUINTA

QVINTA ratio à contrario: qui Ecclesias vastauerunt, aut diripuerunt, semper sacrilegi & periti habiti sunt, saepe etiam diuinitus puniti, vt patet de Balthafare, Daniel. 5. de Heliodoro, 2. Machab. 3. de Antiocho, 2. Machab. 9. Scribit etiam S. Ioannes Chrysoftomus homil. 4. in Matth. quo tempore Iulianus Apostata iussit diripi templorum ornamenta, & praecipue sacra vasa, mox quaestorem regium per medium diruptum expirasse, & Iuliani auunculum à vermibus corrosam interiisse. Scribunt quoque Cedrenus & Zonaras, Leonem filium Constantini Copronymi, cum abstulisset à templo insignem coronam, quam Mauritius Imperator donauerat ad ornatum templi, mox sensisse in capite suo ignitos carbunculos, & inde concepta febre ardentissima periisse.

SECVNDA propositio. *Aedificare, vel ornare templa, licet sit opus pium & bonum, potest tamen eiusmodi opus ex defectu circumstantiarum facile vitiari.* Probatuz, quatuor enim sunt circumstantiae praecipuae, ex quarum defectu malum erit ornare templa, nimirum tempus, locus, modus, & persona. Nam imprimis quando quis tenetur iuuare proximum, ac praesertim parentes, aut filios, & non potest simul providere proximo, & donare templo: tum non recte facit, si neglectis parentibus, vel proximis, aedificet templa. Ait enim Dominus Osee 6. *Misericordiam solo, non sacrificium.* Et Marc. 7. reprehenduntur Pharisei, qui docebant filios familias offerre templo donaria, cum detrimento parentum. Patet id etiam ex Paulo ad Rom. 3. qui docet, non esse faciendam mala, vt veniant bona. Deniq; ex praxi Sanctorum, qui tempore magnae necessitatis pauperum conflagrunt calices, & vendiderunt, vt patet ex Ambrosio lib. 2. de officiis, ca. 28. Si enim tempore necessitatis recte pastores detrahunt Ecclesiae ornamenta, certe multo rectius non dantur Ecclesiae, quae essent auferenda, si data fuissent.

Neque obstat factum viduae, quae tribuit in donaria Dei omnem victum suum; nam non tribuit victum patris, aut filiorum, sed suum; & suum non multorum dierum, sed vnus tantum; neque enim duobus minutis poterat diu sustentari.

DEINDE quantum ad locum, certum est, non omnia loca æqualem ornatum requirere; nam in magnis urbibus, ad quas multi confluunt, splendida templa esse debent; at in locis desertis, vbi soli Monachi versantur, non videtur conuenire, vt tot sumptus fiant in ædificiis templorum. Et hoc est, quod B. Bernardus præcipuè reprehendit in Apologia ad Gulielmum, quòd videlicet Monachi Cluniacenses vellent habere oratoria sua tam magna, & tam ornata, vt æquarent, & superarent splendorem Episcopaliū Ecclesiarum. vbi etiam meritò reprehendit, quòd in pavimento sculperent, vel pinguerent Sanctorum imagines; & cogerentur, qui in eorum Ecclesiis spueri necesse haberent, in faciem Angelorum, & aliorum Sanctorum humi depictorum spueri.

Quantum ad modum, peccatur, cum ornamenta templorum sunt vana, ac potius curiositati, quàm religioni delectatione. qualia erant in oratoriis Cluniacensium, quæ beatus BERNARDVS reprehendit in Apologia ad Gulielmum: *Quid facit, inquit, illa ridicula monstrositas? quid ibi immundities? quid feri leones? quid monstrosi centauri? quid feminae? quid maculose tygrides? quid milites pugnantes? quid venatores tubicinantes? Videas sub vno capite multa corpora. Et rursus in vno corpore capita multa. Cernitur hinc in quadrupede cauda serpentis, illinc in pisce caput quadrupedis. bestia præfert equum, capram trahens retro dimidiam. cornutum animal equum gestat posterius. Tam multa deus parat, et magis legere liceat in marmoribus, quàm in cubilibus, totumque diem occupare singula ista mirando, quàm lege Dei meditando.*

Quantum ad personam, peccatur, quãdo quis supra suum statum & conditionem vult ornare templa. Nam si qui paupertatem profitentur, & victum ab aliis mendicant, vellent ædificare templum marmoreum, & auro, ac gemmis ornare, etiamsi fortè possent eieemosynis, hinc inde conquisitis, facere, tamen non deceret eorum professionem. magnificientia enim non est Monachorum, sed Principum. Quare etiam meritò arguit S. Bernardus Cluniacenses in illa Apologia, quòd cum Monachi essent, tamen sumptibus, ac magnificentia Reges æquare vellent.

Superet

Superest, ut ad argumenta initio proposita respondeamus. Ad illud igitur, quod obiiciebatur ex Hieremia: *Nolite confidere in verbis mendacij, dicentes; templum Domini, templum Domini*, respondeo, à Propheta eo loco argui Iudæos, qui confidentes in externo templo putabāt apud se esse Deum, & se diligi à Deo, nec esse ventura ea mala, quæ prædicebantur à Prophetis, quia templum Dei apud se habebant, etiam si ipsi interim malè vivendo essent templa Diaboli. Nihil autem efficit ista reprehensio aduersum ædificationem, ornatumq; templorum; nam etsi reprehenditur nimia fiducia in externo templorum cultu, præsertim cùm negligitur cultus animi: tamen non propterea non sunt ædificanda atq; exornanda templa ad honorem Dei & Sanctorum memoriã. Id ipsum respondendum est ad testimonium S. Hieronymi; ipse enim reprehendit eos, qui nō curantes fieri templa Dei benè vivendo, putant sibi omnia tuta esse, si templum externum ædificent aut ornent.

Ad SECUNDVM, quod ex Hieronymi verbis sumptum est, ut commodè respondeatur, quædam antea prænotanda sunt. Obserua igitur PRIMO, propositum Hieronymo esse, ut reprehendat eos, qui maiorem curam habent templi materialis, quàm spiritualis, id est, qui ædificia mirabiliter ornant, & tamen non curant an ad sacra ministeria eligantur idonei, vel non idonei. Sic enim incipit Hieronymus eam reprehensionem ornatus templorum: *Multi, inquit, ædificant parietes, & columnas Ecclesie substruunt; marmora nitent; auro splendent laquearia; gemmis altare distinguitur. & ministrorum Christi nulla electio est.* Hæc ille. quæ verissima sunt, & fuerunt semper.

SECUNDO nota, ornatum tabernaculi & templi Iudæorum, aliquo modo typicū & cærimoniale fuisse; tabernaculum enim, & templum cum omni sua supellectile figuræ fuerunt Ecclesie Christianæ, ut patet ex Iacobi concione Actor. 15. vbi de Ecclesia exponuntur verba Amos ca. 9. *Post hæc reuertar, & reedificabo tabernaculum David, quod decidit, & diruta eius reedificabo, & erigam illud.* Item ex Paulo 1. Cor. 10 *Omnia contingebant illis in figura.* Deniq; idem patet ex illa accuratissima descriptione templi, quæ habetur Ezech.

XXXxxx

40. &

40. & sequentibus; & ex eo, quod dictum est Moyfi, vt faceret omnia accuratè ad exemplar, quod in monte viderat, Exod. 25. Quia ergo tabernaculum & templum figuræ erant, ideo necesse erat, vt essent talia, qualia fuerunt, nec poterant aliquid minus vel magis habere, quia alioqui non rectè representassent. Vt etiam in Scriptura, si vna litera mutetur, potius amplius significat id, quod antea significabat.

Et quoniam figuræ Testamenti veteris iam sunt complete, & lex cæremonialis abrogata est, ideo qui nunc existimaret esse necessarium tale templum, quale fuit Iudæorum, superstitiosus esset, vt hoc tempore Iudæi verè superstitiosi sunt, dum existimant non licere sacrificare nisi in templo tali, quale fecerat Salomon. Et in hoc sensu reprehendit Hieronymus templorum ornamenta; nam etiam si modè videntur sunt inter Christianos, qui reuera existimant templa necessariè, requirere illum ornatum, vt existimabant Iudæi, tamen dum anteponunt curam fabricæ materialis ipsi electioni ministrorum, & ædificio spirituali, videntur factis aliquo modo affines superstitioni Iudæorum. quod etiam notauit Bernardus in Apologia ad Gulielmum Abbatem: *Mibi, inquit, quodammodo representant antiquum ritum Iudæorum.*

Nota TERTIO, tabernaculi & templi Iudæorum ornamentum non solum cæremonialem & typicum fuisse, sed etiam moralem; nam etiam si nullius rei figura fuisset, tamen etiam ipse naturalis dictasset, domum Dei ornatam esse debere & hoc modo rectè trahimus ornatum tabernaculi, & templi Iudæorum, in exemplum nostrorum templorum. Neque hoc vnquam reprehendit Hieronymus, immò disertè dicit in epistola ad Demetriadem: *Non abnuo, non reprehendo.*

Ad TERTIVM ex Ambrosio (quod Calvinus adfert in epistola præfixa institutioni) dico, in verbis Ambrosij nihil esse contra aduersarios, nihil contra nos. Nam PRIMO Ambrosius dicit, aurea vasa Ecclesiæ non debere alienari, nisi magna pauperum necessitate; Ecclesia igitur eo tempore venditur aureis vasis. SECUNDO dicit, si necesse sit alienare vasa Ecclesiæ, esse diligenter quærendum, an non sint aliqua vendenda initiata, & si talia inueniantur, non esse vllomodo vendenda vasa initiata; ergo tunc certo ritu vasa cõsecranda

TERTIO dicit, si necesse sit vendere vasa initiata, non debere vendi integra, sed prius conflare, & deinde per partes vendi. id quod fieri debere nos libenter admittimus. atqui hæc omnia pugnant aduersus hæreticos huius temporis, qui nec preciosa, nec certo ritu consecrata, & sancta, vasa Sacramentorum esse volunt.

Quod ergo Ambrosius ait (*aurum Sacramenta non querunt*) non significat, Sacramenta nullo modo requirere aurum, sed non requirere ex necessitate, quamuis requirant ex decencia, quando haberi potest. & quod subiungit (*nec auro placent, quæ auro non emuntur*) non significat, in auro displicent, vel nullo modo placent magis in auro, quam in alia materia; sed non ideo principaliter placent, quia ministrantur in auro. Si enim in auro displicerent, vel non magis placerent, quam in alia materia, Ambrosius non seruasset illa vasa vsque ad eam necessitatem, sed nunquam illis vsus fuisset.

Ad QVARTVM, de Acatio, dico, verba illius Episcopi habere eundem sensum; nam cum Ecclesia illa abundaret eiusmodi vasis aureis (vt ibidem scribit Socrates) & occurrisset summa quædam necessitas redimendi captiuos, ille sanctus Episcopus vendidit partem vasorum, & redemit captiuos ad quinq; millia. illa autem eius verba (*Deus noster non eget discis, neq; calicibus, quia non comedit, neq; bibit*) significat ista vasa nullam Deo vtilitatem adferre, sed haberi in Ecclesia ad honorem Dei, & nostram vtilitatem, & ideo quando occasio se offert, qua possint esse vtiliora nobis, si vendantur, debent vendi, quia hoc etiam erit Deo gratius, & magis honorificum. Nam, vt Ambrosius ait, valde pulcrum, & honorificum Christo est, cum dici potest, hos pauperes Christus redemit; vel etiam calix Christi non solum sanguine, quem continet, captiuos redimit, sed etiam precio valoris, calix enim redimit ab hoste, quos sanguis redemit à peccato.

Ad QVINTVM, ex Hilario, testimonium Hilarij non est ad propositum, non enim agit ille de ornatu templi, sed eos reprehendit, qui in templo hæreticum Episcopum, id est, Auxentium audiebant, eò quòd existimarent ibi tantum esse veram Ecclesiam, & verum Episcopum, vbi erat templum Deo sacrum: & non considerabant templa sæpe ab hæreticis

occupari, & veros Catholicos vel in cryptis, vel in desertis sepe versatos.

Ad SEXTVM, ex Lactantio; Lactantius probare volens, ineptè à Gentilibus offerri munera idolis, id est, Diis nō sentientibus: *Frustrà, inquit, homines auro, ebore, gemmis, Diis excolunt & exornant, quasi vero ex his rebus ullam possint capere voluptatem. quis usus est preciosorum munerum sentientibus?* Hoc autem probat ex Persio, qui verè sapienter scribit, non debere aurea vasa templis inferri, quasi illis oblectentur Diij lignei & marmorei, cum nihil sentiāt, sed potius oportere Diis viuentibus offerre, vt ipse dicit:

*Compositum ius, fasq; animi, sanctosq; recessus
Mentis, & incoctum generoso pectus honesto.*

Itaq; non reprehenditur aurum templi, quando boni vsus habet, id est, excitandi ad pietatem; sed solum reprehenditur quando sic offertur Deo, quasi is corporeus sit, rebus eiusmodi corporaliter delectetur.

Ad SEPTIMVM, ex Bernardo, dico, Bernardum non reprehendere simpliciter ornatum templi, sed ornatum, quod in templis suis Monachi Cluniacenses adhibebant. Nam in Apologia illa colligitur, reprehendit S. Bernardus Praedicatorum quòd Monachi, professione pauperes, erigerent orationi tantam altitudinem, quòd eorum professioni non conueniebat. SECUNDO, quòd dum templa sua ita ornarent, haberent se esse carnales & infirmos. ornatus enim templi illis Ecclesijs potissimum conuenit, ad quas populus conuenire solet, quia simplices homines egent eiusmodi rebus. ibidem ait: *Et quidem alia causa est Episcoporum, alia Monachorum. Scimus namq; quòd illi sapientibus & insipientibus debitores cum sint, carnalis populi deuotionem, quia spiritualibus non possunt, corporalibus excitant ornamentis.*

TERTIO reprehendit, quòd quæstus causa ornarent templa, nimirum vt plures confluerent ad offerendum. QUARTO, quòd cum iniuria Sanctorum humi sculperent imagines. QUINTO, quòd bona, quæ acceperant distribuenda pauperibus, infunderent in illa ornamenta, quando pauperes valde indigebant. SEXTO, quòd ornamenta vana adhiberent templis, quæ solam curiositatem pascere, non auctorem pietatis.

pietatem excitare valerent. Porro hæc omnia meritò reprehenduntur.

Ad OCTAVVM ex Chrysoſtomo, dico, eum non negare, licitum eſſe templa magnificè exſtruere, & ornare: ſed ſolùm anteponeſe huic ornatui curam pauperum. cuius oppoſitum docet Theophylaſtus Chryſoſtomi diſcipulus in caput 14. Marc. ſed poſſunt facilè conciliari. ſciendum igitur, abſolutè melius eſſe honorare Deum in ſeipſo, quàm in pauperibus; nam caritas Dei ſemper antepoſi debet caritati proximi. veruntamen quia Deus nulla re indiget, & quæ illi offerimus, vult nobis vtilia eſſe, non ſibi: ideo tunc Deus magis honoratur, & fit illi res gratior, quando quod illi offerimus, eſt hominibus vtilius. Hinc igitur quando alicubi templa ſatis benè ſe habent, pauperes autem notabiliter patiuntur egeſtatem: tunc melius eſt dare pauperibus eleemoſynam, quam templo addere ornamenta: & in hoc caſu loquitur Chryſoſtomus. videbat enim homines pronos admodum ad offerenda Eccleſiæ donaria, & negligentes in cura pauperum. in quo ſenſu etiam videtur dixiſſe Oſeas, cap. 6. *Miſericordiam ſolo, non ſacrificium*, id eſt, malo miſericordiam, quàm ſacrificium.

At è contrario, ſi alicubi pauperes mediocriter tractentur, ſed templa ſint inculta, & deſerta, & propterea decreſcat pietas, & deuotio: tunc melius eſt ornare templa, quia id eſt vtilius etiam proximo, cuius pietas, & deuotio iuuatur illo ornatu: & in hoc caſu loquitur Theophylaſtus, quando autem eſſet æqualis indigentia & templorum, & pauperum, modò non ſit extrema, videretur melius dare templo, quàm pauperi, quia pluriſ faciendæ eſt indigentia ſpirituæ, quàm temporalis; & quia ornatus templi eſt bonum durabilius, & communius, quàm ſit eleemoſyna data pauperibus: & quia magis immediatè datur Deo.

Ad PRIMAM rationem dico tria. PRIMO, Chriſtum fuiſſe pauperem, nec requiſuiſſe propter ſe vllam pompam, vel delicias in hoc mundo: tamen non recuſaſſe interdum ſumptuoſa obſequia, quibus videbat ali & augeri piorum deuotionem, vt patet de ingreſſu eius in Hieruſalem ſuper aſinum; in quo libenter admittit, vt multi ſternerent veſtes ſuas

in via, quæ pedibus iumentis illius conculcabantur, & foris etiam lacerabantur, Matth. 21. patet etiam de unguento preciosissimo, quo caput suum, & pedes inungi passus est, Matth. 26. & Ioan. 12.

SECUNDO dico, quod Christus fuerit pauper, & habitum, ac pannos, & viles cibos amauerit, ideo factum esse, quia ista congruebant tempori mortalitatis eius. Venerat enim ut pateretur, & per labores, ac dolores mundum redimeret. At nunc post mortem, & resurrectionem, cum gloriosus regnat in cælo, conuenit illi domus magna, & splendidissima.

Adde TERTIO, templa dicari Christo præcipue ratione diuinitatis; qua ratione semper fuit diues Rex regum, & Dominus dominantium. Itaque rectissime exstruuntur illa templa magna, qualia Deo conueniunt, licet ipse idem in forma serui humilitatem & paupertatem verbo & exemplo docuerit.

Ad SECUNDAM dico, non esse ociosa ornamenta, quæ sunt signa reuerentiæ, & pietatis nostræ erga Deum, & excitant in animis hominum deuotionem. Vnde interrogatus Persio:

Dicite Pontifices, in Sancto quid facit aurum?

Respondendum est, multa bona facit, quæ iam enumerauimus.

Ad TERTIAM dico, ornamenta illa non fieri, ut distrahant, sed ut excitent deuotionem. quod si aliqui distrahantur, est vitium illorum, qui abutuntur rebus bonis: nisi fuerint ornamenta sint omnino vana, & inepta, quæ & nos reprehendimus.

Ad QUARTAM de pauperibus alendis iam responsum est. Adde, quod si propter ordinarios pauperes non liceret exstruere, vel ornare templa, multò minus liceret ornare palatia, instruere conuiuia, habere apparatus vllum equorum, famulorum, curruum, &c. quod si ista licita sunt ad tuendam dignitatem magnarum personarum, non obstant pauperum multitudine, cur non liceat etiam ad conseruandam rerum sacrarum maiestatem templa exornare, non obstante pauperum multitudine?

Ad QUINTAM dico, Matth. 25. numerari opera minorum.

vt inde colligamus, quid de maioribus sentiendum sit. dicitur enim: *Itē in ignē æternum, quia esuriui, & non dedistis mihi manducare*: & non dicitur, ite in ignē æternum, quia rapuistis aliena, sed hoc à maiori deducitur ex illo. ita etiam non dicitur, ite in ignem æternum, quia nō ædificastis templum, sed deducitur hoc à maiori. Si enim damnabitur qui non fecit eleemosynam, quando eam facere tenebatur; multò magis damnabitur qui non ædificauit, vel non reparauit, aut non ornauit templum, quando id facere tenebatur. qui autem teneantur, & qui non, alia quæstio est, atque ad rem nostram nihil facit.

CAPVT VII.

De benedictionibus aqua, salis, cinerum, cerei, &c.

RIMI, qui eiusmodi benedictiones irridere cœperunt, Waldenses sunt, vt patet ex fragmento operis Reynerij, quod exstat in fine libri Claudij Coufford contra VValdenses. Exorti sunt VValdenses, eodem Reynerio teste anno Domini M. C. XL. post eos Flagellantes exorti sunt circa annum Domini M. CCC. L. teste Bernardo Lutsemburgēsi in suo Catalogo, qui quoddam omnem pietatem constituerent in Baptismo sanguinis per flagellationem spontē effusi, simul asserebant finem iam accepisse Sacramenta Baptismi, Confirmationis, Pœnitentia, & cetera omnia, & cum eis omnes benedictiones aquæ, cinerum, salis, &c. Vnde etiam instrumētum, quo aspergimus aquam lustralem, vocabant clauam mortis, ipsas verò guttas aspersæ aquæ scintillas infernales dicebant. Post eos VViclefistæ (teste Thoma VValdensi, tomo 3. tit. vlt. cap. 68.) asserebant benedictiones aquæ, salis, vini, panis, olei, cereorum, & similibus, esse veram practicam necromantiæ. Idem de hæreticis in Boëmia grassantibus scribit Æneas Syluius libro de origine Boëmorum, cap. 35.

Martinus Lutherus in libro de visione Danielis contra Ambrosium Catharinum, damnat etiam has omnes benedictiones.

dictiones. Magdeburgenses Cent. 2. cap. 6. col. 121. dicunt, aquæ consecrationem tribui à Catholicis Alexandro Papa & Martyri tanquam inuentori: sed rectius posse tribui alicui Gentilium Pontifici, cum Ethnicus sit ritus, aquæ lustralis aspersio.

Calvinus lib. 4. cap. 10. § 20. Instit. tria dicit contra aquæ benedictam. PRIMÒ, Catholicos pugnare secum, dum dicunt, aquæ benedictionem esse Apostolicam traditionem, tamen referunt eius institutionem in Alexandrum Papam auctorem, qui fuit VI. à Petro. SECUNDO dicit, institutionem hanc esse recentiore multò, quàm ut Apostolis vel Alexandro tribui possit. Nam Augustinus epist. 119. ca. 18. dicit Christianos omisisse caerimoniam lauandi pedes in dicone Domini, ne videretur ea lotio ad Sacramentum Baptismi pertinere. Quare manifestum est, nullam eo tempore fuisse in Ecclesia lotionem religiosam, excepto Baptismo. TERTIO dicit, aquæ lustralis institutionem nullo modo à spiritu Apostolico proficisci potuisse, quandoquidè nihil est aliud, quàm quæpiam Baptismi profanatio, & quasi repetitio.

Brentius in sua Confessione, cap. vlt. reprehendit eas caerimonias, quia non debent adumbrari mysteria fidei, ipso Euangelio iam toto orbe coruscante.

Denique Tilemanus Heshusius in libro de sexcentis erroribus Papistarum, loco 27. ponit inter errores. aquam lustralem valere ad delenda venialia, & ad fugandos Dæmones, & morbos. & probat primùm ex illo 1. Ioan. 2. *Sanguis Christi emundat nos ab omni delicto*; ergo etiam à venialibus. Secundò probat, quia nusquàm scriptum est, ut aqua consecratur ad fugandos Dæmones. Item quia scriptum est Exod. 20. *Non assumes nomen Dei tui in Vanum*. Et Deuter. 18. *Non sit maleficus, nec incantator inter vos*. Est autem manifesta magia, præter Dei verbum uti creaturis ad fugandos Dæmones. Hæc ille.

His non obstantibus sit PRIMÀ propositio: *Rectè benedicuntur aqua, oleū, panis, cerei, cineres, rami, & similia*. Probarur PRIMÒ ex Scripturis, quæ continent exemplum & documentum. Exemplum est Domini Matth. 14. & Lucæ 9. qui panes multiplicaturus aspexit in cælum, & benedixit eos.

eos: & ea benedictione multiplicavit. Certè quod Dominus fecit, argui non potest. Documentum est Pauli, qui dicit 1. Tim. 4. *Omnia creatura Dei bona est, & nihil abiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per Verbum Dei & orationem.* In quem locum Chrysostomus & Theophylactus scribunt, Apostolum loqui ex hypothese, id est, omnis quidem creatura bona & munda est, tamen etiam si esset immunda, facile posses eam sanctificare adhibito signo crucis & oratione. si ergo etiam res immunda sanctificantur per crucis signum & orationem, quanto magis res alioqui bonæ fient meliores & sanctiores per signum crucis & orationem?

SECUNDO probatur ex traditione veterum. Ac primùm de aqua, quod solet benedici ab ipso tempore Apostolorum, sunt innumerabilia testimonia. Clemens lib. 8. Apost. constitut. cap. 35. ponit ordinem consecrationis aquæ. Dionysius de Ecclesiast. hierarchia, cap. de Baptismo, dicit, aquam sacris inuocationibus consecrari. Alexander I. epist. 1. similiter præcipit aquam benedici. Cyrillus catech. 3. dicit: *Sicut mundi cibi sunt immundi inuocatione Diaboli, ita aquam simplicem fieri sanctam inuocatione Dei.* Cyprianus lib. 1. epist. 12. *Oportet, inquit, mundari & sanctificari prius aquas à Sacerdote, &c.* Ambrosius lib. 4. de Sacramentis, cap. 5. docet, aquam debere consecrari. & lib. de his qui mysteriis initiantur, cap. 3. dicit, aquam nisi crucis signo prius sacretur, nullum habere usum in Ecclesia. Basilius libro de Spiritu sancto, cap. 27. Apostolicam traditionem esse dicit, aquæ consecrationem. Epiphanius hæres. 30. & Theodoretus lib. 5 cap. 21. hist. aquæ benedictæ meminerunt. Augustinus homil. 27. ex lib. 50. homiliarum. & serm. 19. de Sanctis, & lib. 6. in Iulianum, cap. 8. dicit, aquam signo crucis in Ecclesia consecrari. Adde Concilium Nannetense, can. 4. vbi iubetur Presbyter cum ægrotos visitat, primò aspergere aqua sancta ægrotum, & ipsum cubiculum.

Nec Caluini obiectiones aliquid valent. Ad PRIMAM dico, aquæ lustralis institutionem non tribui Alexandro, sed Apostolis. Alexandro autem tribui præceptum, vt hæc cærimonia frequenterur.

Ad SECUNDAM dico, Augustinum non damnare ceremoniam lauandorum pedum, sed solum recensere varias opiniones: nec dicit Augustinus ullos fuisse, quibus simpliciter displiceret ceremonia lotionis pedum: sed solum fuisse aliquos quibus displiceret lauari pedes Catechumenis in die cœnæ Domini, ne videretur illa lotio ad Baptismum necessaria. Vnde ibidem dicit, multis placuisse differendam lotionem in octauum diem Paschæ; & Ambrosius libro 3. de Sacramentis, cap. 1. defendit ceremoniam lotionis pedum.

Ad TERTIAM dico, per aquam benedictam non reperitur Baptismus. Differt enim Baptismus ab aspersione aquæ, forma, ministro, intentione, & effectu, ut patet. Quamquam non negarim, per aquam benedictam reficari memoriam Baptismi, & admoneri Christianos ut cogitent, se aliquando per aquam purgatos fuisse, & pactum cum Deo contra Diabolum iniisse.

De benedictione olei habemus testimonia Clementis, Dionysij, & Basilij, ubi supra, & Augustini tractat. 11. in locutionem. De benedictione panis extra Eucharistiam, habemus testimonium Augustini lib. 2. de peccat. merit. cap. 26. & Paulini in epist. ad Alipium & Romanianum, quæ sunt 35. & 36. inter epistolas Augustini.

De benedictione cerei Paschalis, habemus testimonium Strabonis, cap. 30. & Concilij IV. Toletani canon. 8. & Papæ Zozimi, ut ex Pontificali patet. De benedictione palmarum & cinerum, habemus testimonium B. Maximi, cuius exstant homiliae inscriptæ in die cinerum, & in Dominica Palmarum.

SECUNDA propositio. *Rectè ad effectus supernaturaliter efficiendos & significandos utimur aqua, oleo, aliisque rebus benedictione consecratis.*

NOTA, benedici illa omnia, quæ diximus, in Ecclesia propter tres fines. PRIMO, ad significandos spirituales effectus. Nam cineris aspersio significat pœnitentiam; palmarum, victoriam; cerei Paschales, gloriam resurrectionis. Neque obstat ratio Brentij de adumbratione. nam istæ significatio-

nes non sunt propræ adumbrationes futurorum, sed repræsentationes externæ rerum præsentium inuisibilium, & spiritualium, vel etiâ rerum præteritarum. quæ vtilissimæ sunt ad affectum excitandum. Alioqui etiam tollemus Baptismum, qui secundum Apostolum, in epistola ad Romanos, cap. 6. continet repræsentationem mortis, & resurrectionis Christi, & nostræ etiam per Christum. Vnde etiam Augustinus epist. 119. dicit, Christianos diebus Dominicis, & à Pascha vsque ad Pentecosten, stando orare solitos, ad significandam ea cæremonia Christi resurrectionem.

SECUNDO, ad deletionem venialium peccatorum. de qua re vide S. Thomam 3. part. quæst. 87. artic. 3. & Dominicum à Soto in 4. sentent. dist. 15. quæst. 2. & Gratianum can. Aquam, dist. 3. de consecrat. Neque argumentum Heshusij concludit: nam sanguis Christi emundat ab omni peccato, sed si aliquo modo nobis applicetur. Et quemadmodum applicatur per Baptismum & Pœnitentiæ Sacramentum, ad delenda omnia peccata: ita etiâ applicatur per Sacramentalia & orationem Dominicam, ad delenda venialia in eo, qui est in gratia.

TERCIO, ad fugandos Dæmones, & curandos morbos, vt ex precibus patet, quibus consecrantur. Verum est tamen, quòd non operantur infallibiliter, sicut operantur Sacramenta; & ratio est, tum quia vim habent eiusmodi res non ex pacto Dei expresso, quomodo Sacramenta, sed ex precibus Ecclesiæ, & deuotione ventium: tum etiam, quia aliquando non expedit nobis vt liberemur vel à morbo, vel à Dæmonis vexatione.

Probatur nunc propositio, quoad istum tertium effectum, exemplis Scripturæ & Sanctorum. Nam Numer. 5. aqua, super quas maledictiones à Sacerdote pronunciatæ fuerant, si ab adultera epotæ fuissent, mox ventrem eius inflari, & femur putrescere faciebant; nec tamen ista necromantia dici poterat. Numer. 19. aqua cineribus mixta dicebatur aqua expiationis; eaque mundabantur Iudæi non quidem à peccatis, sed à legalibus sordibus, vt Apostolus dicit Hebr. 9. Nec dicere possumus eam fuisse incantationem. Similiter 4. Regum 2. Elisæus ad sanandas aquas miraculo adhi-

adhibuit saleu. Et libro 4. Regum cap. 5. ad curandam lepram Naaman Syri adhibuit aquam Iordanis. Marc. 4.angebant Apostoli ægros oleo, & curabantur. Hæc exempla satis ostendunt, non esse necromantiam, adhibere aquam, vel oleum, ad effectus supernaturales tanquam signa diuinæ virtutis.

SECUNDO, probatur exemplis Patrum. nam apud Epiphanium hæref. 30. Ioseph aqua benedicta soluit incantationes. Similiter fecit Marcellus Apameensis apud Theodoretum libro 5. capite 21. Item Macharius apud Palladium, cap. 19. Porro Hilarion apud Hieronymum pane vel oleo benedicto plurimos curauit, Sicut etiam sanctus Bernardus in vita eius scribitur lib. 3. cap. 5. Gregorius lib. Dialog. cap. 10. scribit, sanctum Fortunatum curasse quendam, qui cadens ex equo, femur confregerat, solius aquæ benedictæ aspersione. Beda lib. 5. hist. cap. 4. scribit, nobilissimam feminam grauissimè laborantem aqua benedicta mox ita conualuisse, vt ministraret mensæ. Quemadmodum aliquando fecerat focus Petri. Bernardus in vita Malachia scribit, Malachia, per aquam benedictam, hominem phreneticum esse curatum.

Ad hæc & similia ita responder Heshusius: *Mendacia* inquit, *qua finguntur de miraculis factis per aquam Iordanem, retundenda sunt præcepto; Non dices falsum testimonium. Quod si contendant vera esse, nota est Christi aduentus, Pseudopropheta edent miracula & prodigia, Et inducuntur in errorem, si fieri potest, etiam electi.* Sed facile est iudicare, mendacia necne dici possint, quæ testimonium habent ab Epiphanio, Theodoro, Palladio, Hieronymo, Gregorio, Bernardo: & num sint Pseudoprophetae sanctissimi illi viri, Iosephus, Marcellus, Macharius, Hilarion, Fortunatus, Malachias, qui Christi nomine aut Diaboli artes dissoluerunt, aut morbos grauissimos curauerunt. Videat potius Heshusius, ne sit ipse temerarius, & blasphemus, & in Spiritum Domini peccatum admittat. Quid enim temerarium magis, quàm tot sanctos Patres mendacij reprehendere, sine teste, sine ratione vlla? quæ est autem blasphemia in Spiritum sanctum, si hæc non est, opera diuina, Christi inuocatio.

tionem, à sanctissimis viris perfecta, inter signa mēdacia Pseudoprophetarum referte?

Ad rationes autem Tilemani facilè est respondere. Ad illam: *Non est scriptum, ut aqua sanctificetur, ad pellendos Dæmones*, respondeo, falsum est; nam scriptum est, omnem creaturam posse sanctificari per verbum Dei, & orationem. Et rursus scriptum est: *Petite, & accipietis*. Ecclesia igitur Christum, & Paulum sequens verbo Dei, & oratione sanctificat aquam, & petit, ut valeat contra Dæmones, & morbos, & Deus miraculis testatur se audire eiusmodi preces. Præterea etiam si scriptum non esset, quid tum? Vbinam scriptum erat, ut aquæ sanarentur sale, & lepra curaretur aqua Iordanis? & tamen utrumque fecit Helisæus.

Ad SECUNDAM: *Non assumes nomen Dei tui in vanum; & non erit inter vos magus*, respondeo, assumere nomen Dei in vanum propriè nihil esse aliud, quàm peierare, ut rectè explicat Concilium Toletanum VIII. cap. 2. Malefici autem, & incantatores sunt, qui Diaboli potestate aliquid mirum operantur. At qui aquam benedicunt, nec peierant, nec Diabolum inuocant, sed solùm religiosè Deum precantur. Tota enim virtus aquæ lustralis nititur verbo Dei, & oratione, ut ex Apostolo demonstraui.

CAPVT VIII.

De peregrinationibus.

DISSERVIMVS de templis; nunc de peregrinationibus ad templa, aliâque sacra loca, paucis differendum est. Error fuit Claudij Taurinensis, apud Ionam lib. 3. de cultu imaginum, inanes esse peregrinationes ad loca Sanctorum. Eundem sequuti sunt Petrobrusiani, teste auctore vitæ S. Bernardi libro 3. capit. 5. VViclefistæ autem, teste Thoma VValdensi tomo 3. tit. 15. idololatriæ damnabant eos, qui ad loca sancta peregrinabantur.

Ioannes CALVINVS lib. 4. Institut. cap. 13. §. 7. peregrinationes votiuas ad loca Sanctorum non solùm inanes, sed etiam

etiam plenas manifesta impietate esse dicit. Non tamen aliter probat, quam communi suo axiomate, quod omnivoluntarius cultus Deo displiceat.

MAGDEBURGENSES Centuria 4. cap. 6. col. 458. tempore Constantini cœpisse volunt ab usum peregrinationum ad loca Sanctorum, sed non diu postea refutatum fuisse loca oratione à Gregorio Nysseno. Quam orationem tunc recitant eadem Cent. 4. cap. 10. col. 936. & sequentibus.

Ex qua oratione sumuntur hæc argumēta. PRIMVM Christus Matth. 5. inter ea, quæ homines beatos faciunt, nō posuit peregrinationes. SECUNDVM, multa sunt pericula spiritalia in itineribus, ac præsertim mulieribus, vt notū est. TERTIVM, nihil inuenire possumus Hierosolymis, quod in nostra regione non habeamus; nam Deus non magis est ibi, quàm alibi. vt patet ex eo, quod homines regionis illius non sunt meliores ceteris, sed fortè peiores. Porro res Dei, id est, templa, & altaria vbique inueniri possunt. Poterant addere Hieronymi epistolā ad Paulinum de institutione Monachorum in qua multis argumentis probat, nō expedire peregrinationem ad loca sancta suscipere; & adducit exempla S. Antonii & aliorum Monachorum, qui licet in vicinia Sanctorum locorum habitarent, tamen nunquam ad illa venerunt.

Sed nihil horum nos mouere debet. sunt enim peregrinationes ad loca sancta piæ, & religiosæ, vt Concilium Tridentinū sess. 25. rectissimè docet. Id probatur PRIMVM Scripturæ testimonio Deuter. 16. Deus instituit, vt omnes filii Israël ter in anno ad tabernaculum vel templum Domini peregrinarentur. quod præceptum studiosè seruabat Helias, & Anna vxor eius lib. 1. Reg. cap. 1. nec non Christus ipse cum matre sua, & sancto Iosepho Luc. 2. Ioan. 12. etiam Gentiles veniebant adorare in Hierusalem propria regione relicta Act. 8. Eunuchus Æthiops ex longinqua regione veniebat adorare in Hierusalem. Act. 20. Paulus ipse festiuabat in itinere, vt in Hierusalem faceret Pentecosten, quem locum adducit Hieronymus in epist. 17. ad Marcellam, vt ostēdat bonum esse ad loca sancta peregrinari. Hæc igitur exempla Scripturis petita, quæ nullo modo reprehendi possunt, non indicant, non esse inanem peregrinationem.

SECUNDO probatur ex Patribus. EUSEBIUS lib. 6. hist. cap. 9. *Alexander, inquit, Hierosolymam adorandi, & locorum Sanctorum videndi causa properavit.* Idem refert Hieronymus libro de viris illustribus in Alexandro. Porro iste Alexander floruit centum annis ante tempora Constantini, & Martyr fuit sanctissimus, quem etiam mirifice laudant Magdeburgenses Cent. 3. cap. 10. in principio. Ex quo apparet mendacium esse Magdeburgensium, quod coeperint peregrinationes ad loca sancta tempore Constantini. S. Nicolaus quoq; adolescens ante Constantini imperium voti causa peregrinatus est in Hierusalem, auctore Simeone Metaphraste. Idem Eusebius lib. 3. de vita Constantini, & Ambrosius oratione de obitu Theodosij laudant Helenam, quod religionis causa Hierosolymam ierit.

GAUDENTIUS Episcopus Brixianus in sermone de dedicatione templi scribit, se peregrinatum in Hierusalem, & in itinere, cum transiret per Caesaream Cappadociae accepisse dono a duabus sanctis mulieribus, neptibus Magni Basilij, reliquias XL. Martyrum.

IOANNES CHRYSOSTOMVS homil. 66. ad populum Antiochenum, circa finem, comparans sepulcra Martyrum cum sepulcris Regum: *Itaque, inquit, quo regias quidem aulæ videat, nullus unquam peregrinatus fuerit: multi vero Reges plerumq; huius spectaculi gratia peregrinati sunt. futuri namque iudicij vestigia, & signa Sanctorum ades exhibent. Sibi demones flagellantur, corriguntur homines, & liberantur.*

HIERONYMVS epist. 17. ad Marcellam: *Longum est, inquit, nunc ab ascensu Domini usq; ad presentem diem per singulas aetates currere, qui Episcoporum, qui Martyrum, qui eloquentium in doctrina Ecclesiastica virorum venerint Hierosolymam, putantes minus se religionis, minus habere scientia, nec summam, et dicitur, manum accepisse virtutum, nisi in illis Christum adorassent locis, de quibus primum Euangelium de patibulo coruscauerat.* Item in epistola 27. de obitu Paulæ: *Cuius, inquit, gentis homines ad loca sancta non veniunt? In epist. 46. ad Rusticum, qui vouerat peregrinari ad loca sancta Palaestinae: Redde, inquit, quod presente Domino*

Domino

Domino spondisti, incerta est Vita mortalium, ne ante rapiaris, quam tuam impleas sponsonem. Denique epist. 134, ad Desiderium, hortatur illū, vt veniat ad loca sancta, & inter alia dicit: *Certè adorasse & ibi steterunt pedes Domini, parū fidei est.*

SULPITIUS libro 2. sacrae historiae describens acta Helenae dicit, illud esse mirandum Hierosolymis, quod in hoc vnde Dominus caelum ascendit, adhuc seruentur pedum eius vestigia, & cum ad eum locum vndiq; fideles confluunt, & rapiant aliquid calcati pulueris, damnum tamen atrox non sentiat.

PAVLINUS epist. II. ad Seuerum: *Non aliter, inquit, aguntur homines ad Hierosolymam rapit, nisi vt loca, in quibus corporaliter praesens fuit Christus, videant, atq; contingant.* Et natali 3. S. Felicis, scribit turbas innumerabiles ex remotissimis locis peregrinari solitas ad corpus S. Felicis.

PRUDENTIUS, in hymno de SS. Hemiterio & Chelidonio:

*Exteri necnon & orbis
Huc colonus aduenit.
Fama nam terras in omnes
Praecurrit proditrix
Hic patronos esse mundi,
Quos precantes ambiant.*

AVGUSTINUS epist. 137. ad Clerum, & populum Hipponeensem: *Elegi, inquit, aliquid mediū, vt certo placito se ambire constringerent, ad locum sanctum se peregrinatuos.*

CASSIANUS lib. 4. de institutis renunciantium, cap. 30. meminit Monachorum, qui orationis causa ad loca sancta pergebant: *Quidam, inquit, fratrum ad loca sancta de Aegypti partibus orationis causa conuenerant.*

SOCRATES lib. 7. capite penultimo scribit, Eudociam Theodosij iunioris vxorē ex voto Hierosolymae peregrinationem suscepisse. S. Alexium peregrinatum ad nobiliores Ecclesia mundi, scribit Simeon Metaphrastes in eius vita.

BEDA lib. 5. hist. cap. 7. scribit Regem Ceedvallam peregrinationem ad limina Apostolorum suscepisse, cupientem ibi Baptismum suscipere, & mox à Baptismo ex hac vita migrare.

grare. Quorum utrumque impetrauit; nam in Sabbatho S. à Papa Sergio baptizatus, in ipsa hebdomada Paschæ, in albis positus, leui morbo correptus migravit ad Dominum. Item cap. 20. scribit, Regē Cœnredum relicto regno peregrinationem ad Apostolorum limina suscepisse, & apud eadē limina in ieiuniis & precibus vsque ad vitæ finem permanisse.

NICOLAVS I. in epistola ad Michaëlem scribit, multa millia hominum ex omnibus terræ finibus confluere solitā ad limina Apostolorum religionis causa.

PALLADIUS in historia Lausica, cap. 113. scribit, Philorum Presbyterum bis voti causa peregrinatum Hierosolymam, & item ex voto peregrinatum Romam ad limina Apostolorum, & Alexandriam ad reliquias S. Marci. idem cap. 118. scribit, Melaniam Hierosolymę occupatam in suscipiendis peregrinis ex toto orbe venientibus.

His adde Concilium CABILONENSE sub Carolo Magno celebratum, quod can. 45. docet eorum deuotionem omnibus probari debere, qui pœnitentiæ causa ad limina Apostolorum, vel alia sancta loca peregrinantur.

Probat VLTIMO ratione, sumpta ex vtilitate peregrinationum; nam tria bona adferunt. PRIMO cedunt in honorem Dei & Sanctorum nō mediocrem. Est enim manifestum signum, Deum, & Sanctos à nobis magnificari, cū laborem, & pericula itinerum spontè suscipimus, vt Sanctorum reliquias inuisamus. SECUNDO, est opus pœnitentiæ, & satisfactionum, quia laboriosum, & pœnale. TERTIO, auget deuotionem; nam pœsentia loci Sancti vix dici potest, quantum incutiat horrorem, quantam excitet reuerentiam, & licet vbique sint aliqua sancta loca, tamen sæpe alibi sunt loca sanctiora, ad quæ vtile est peregrinari, vel si non sint sanctiora, sunt tamen alia ab his, quæ in nostra patria inueniuntur, & ipsa nouitas iuuat ad excitandam deuotionem. sæpe etiam peculiari amore ferimur erga Sancti alicuius memoriam, quæ procul abest à nobis, & eò accedere non parū iuuat, licet habeamus domi memorias celebriores.

Ex his ad argumentum Caluini dico, cultum voluntarium dici eum, qui sine ratione suscipitur, vt si quis voueat se notitium ad mēsam, nisi bis lauerit manus. At cultus qui exhibetur

YYYYY

berus

betur Deo per actus virtutum, non dicitur voluntarius, sicut non sit præceptus, ut patet Num. 30. ubi Dominus iubet impleri vota rerum non præceptorum.

Ad Magdeburgenses dico duo. PRIMO, fortè non esse Nysseni illà orationem; nam nec habetur in operibus eius, nec scitur quis illam verterit in sermonem Latinum, & fortè etiam Græcè non inuenitur.

SECUNDO dico, in ea oratione non reprehendi ab solè peregrinationem in Hierusalem, sed reprehendi eiusmodi peregrinationem in certis personis, id est, Monachis, & Sacerdotalibus; nam de talibus solùm eo loco agitur. quæuis autem peregrinatio sit bona, tamen non omnibus conuenit. quidam enim sunt quibus non conuenit peregrinari, quales sunt mulieres, nisi magnum, & tutum habeant comitatum: item Monachi, qui in claustris in silentio, precibus, ac ieiuniis exercentur. illorum enim maius bonum impeditur minore bono peregrinationis. & hoc modo Ionas lib. 3. respondet ad calumnias Claudij contra Abbatem Theodemirum. dixerat enim Claudius Abbati laudanti peregrinationes ad urbem: *Quare tu Monachos tuos retines in monasterio, & non mittis omnes Romam?* Respondet Ionas pro Abbate, *quia peregrinatio est bona, sed non conuenit Monachis, sicut & nuptia bona sunt, sed non conueniunt professoribus continentia.* Sic etiam Hieronymus, qui tam multa dicit in laudem peregrinationum, tamen Paulinum Monachum dehortatur à peregrinatione, quia proposito eius magis conueniebat quies, & stabilitas monasterij. ubi etiam rectè monuit idem Hieronymus, sanctum Antonium, quia Monachus erat, nunquam peregrinatum ad loca sancta. Hilanionem autem, quia in Palæstina degebat, semel tantùm loca sancta inuississe, ne videretur contemnere religionem, eorum locorum, quæ in vicinia erant. sic ergo & Gregorius Nyssenus facit; nam alioqui quomodo credibile est Nyssenum voluisse reprehendere, quod sciebat factum à S. Alexandro Martyre suæ regionis homine, & quod non ignorabat, laudari ab omnibus Doctoribus suæ ætatis?

Sed diluamus obiectiones. Ad PRIMAM rationem dicendum ea probari solùm, peregrinationem non esse opus necessarium

rium ad perfectionem, vel ad salutem. Et ad hoc solùm probandum adfertur à Gregorio; nam Monachi illi putabant se non posse esse perfectos, nisi viderent loca sancta. quod certè falsum est.

Ad SECVNDAM dico, illa pericula rectè probare, peregrinationem non esse omnibus accommodatam, sed solùm viris maturis, & quibus parum, aut nihil periculi imminet. Gregorius igitur rectè argumètur, quia de Sanctimonialibus agit, cùm dicit propter pericula debere omitti eiusmodi peregrinationes. nulli enim hominum generi magis cauenda sunt pericula tentationum, quàm Sanctimonialibus, quibus & sexus, & professio cautionem maximam indicit.

Ad TERTIAM dico, nihil esse Hierosolymis, quod non possit alibi inueniri, si agamus de rebus essentialibus, & necessariis ad religionem; nam Deus est vbique, Sacramenta, templa, altaria vbique; etiam inueniri possunt; & hoc sufficiebat Gregorio, vt suaderet Monachis, & virginibus, ne solliciti essent pro itinere Hierosolymitano: tamen interim negari non potest, quin aliquid sit Hierosolymis, quo deuotio iuari possit, quod alibi non inuenitur, nimirum sepulcrum Domini, & loca illa sancta, quæ toties Dominus calcavit, & in quibus tot mirabilia operatus est. Sed hæc nõ tanti faciendæ sunt, vt propterea oporteat deserere maiora bona.

CAPVT IX.

De votis, quæ nuncupantur Sanctis.

RASMVS in Colloquio, quod inscribitur, Naufragium, miro modo irridet vota, quæ Sanctis nuncupantur. De hæreticis autem omnibus nulla esse potest dũbitatio, quin nos pro idololatriis habeant ob ea vota, quæ passim Sanctis nuncupamus. & ratio esse potest, quia votum est actus religionis soli Deo debitus, qualis est etiam iuramentum, & sacrificium. vt patet ex diuinis literis, vbi perpetuò vota dicuntur fieri Deo, Num. 30. Deuter. 23. in Psalmis passim, & præcipuè Isaiæ 19. vbi legitur: *Colent eum in hostiis, & muneribus, & vota vouebunt Domino, & soluent.*

YYYyyy 2

Vcrun-

Veruntamen, posse aliquo modo Sanctis vota nuncupari, certissimum est. Et probatur testimoniis antiquorum Patrum. EUSEBIUS lib. 13. præparat. Euangel. cap. 7. loquens de Martyribus, nomine omnium Christianorum: Nos, inquit, vera pietatis milites, & Dei amicos honorâtes ad monumenta illorum accedimus, & votâq; illis facimus tanquam votis sanctis, quorum intercessione ad Deum nō parum iuuari profitemur. THEODORETUS lib. 8. ad Græcos, ubi dixerat oratoria à Martyribus peti, subdit: Pie, inquit, fideliterq; precamur ea maxime consequi qua desiderant, testantur illa, qua votorum rei persolunt; nam alij quidem oculorum, alij vero pedum, alij manus simulacra suspendunt ex argento auroue confecta, &c. PALLADIUS in historia Lausiaca, cap. 113. lectum sanctum Philoromum ex voto Apostolis nuncupato venisse Romam ad limina Apostolorum, & deinde Alexandriam ad sanctum Marcum.

PRUDENTIUS in hymno de SS. Hemiterio, & Chelidonio:

*Illitas cruore sancto
Nunc arenas incola
Confrequentant obseruantes
Voce, votis, munere.*

PAVLINUS natali primo de sancto Felice:
Hunc liceat celebrare diem, pia reddere coram Vota, &c.
Et natali secundo:
Coram Vota tibi, coram mea corda dicauit.

Et natali quarto:

Annua Vota mihi remeant, simul annua lingua Debita, &c.
Gregorius TIRONICUS libro 2. hist. Francorum, capite 37. meminit voti, quod nomine Clodouei Regis sancto Martino fecerunt ministri eius: *Domino, inquit, gratias agentes, & Vota B. Confessori promittentes lati nunciauerunt Regi, &c.*

Accedat aduersariorum testimonium: nam Faustus apud Augustinum lib. 20. contra Faustum, cap. 3. *Idola, inquit, vestris in Martyres, quos votis similibus colitis.* Ex quo Fausti testimonio discimus, vltimatissimum in primitiua Ecclesia fuisse, vt Martyribus vota fierent.

Ad ar.

Ad argumentum autem, quod nos ipsi proposuimus, respondet B. Thomas in 2. 2. quæst. 88. art. 5. vota quæ fiunt Sanctis, vel Prælati, includere duas promissiones: vnã quæ fit Sanctis, & illam non esse formaliter votum, sed materiam voti: alteram quæ fit Deo, & illam esse formaliter votum. vt cum quis dicit; Voueo beatæ Mariæ, me ad eius domum peregrinaturum; promittit virgini hanc peregrinationem, sed hæc promissio non est votum: & simul promittit Deo, se impleturum promissionem virgini factam, & hæc secunda promissio verè est votum. At ista rectè se habent in votis, quæ includunt promissionem homini mortali factam; nam qui vouet obedientiam prælato, reuera votum nõ prælato, sed Deo facit, licet ipsi prælato obedientiam promittat. non enim illo voto prælatum, sed Deum colere & honorare intendit: similiter qui vouet perpetuò ministrare in Xenodochio, Deo facit votum, non Xenodochio, tamen in vtilitatem & commodum Xenodochij faciat. At qui vouet ieiunium, vel peregrinationem Sanctis, ipsos Sanctos religiosè honorare intendit. & præterea Caietanus in eum articulum B. Thomæ probat ex ipsa professione Fratrum prædicatorum, vota verè fieri Sanctis; nam dum profitentur, dicunt: *Voueo Deo, & B. Maria, & omnibus Sanctis, me prælato tali, vel tali obediturum.* Vbi ex duabus promissionibus, vna dirigitur ad prælatum, & illa est materia voti; altera, quæ est formaliter votum, ad Deum, & Sanctos simul. Caietanus igitur adfert aliam solutionem, ac dicit, vota fieri Sanctis, non vt sunt creaturæ quædam rationes participes, sed vt in eis Deus habitat per gloriam, ita vt vota, quæ fieri dicuntur Sanctis, fiant Deo in Sanctis: quomodo maledicta in Sanctos dicuntur blasphemia, quia Deus in Sanctis maledicitur.

SED obiicit fortassis aliquis. Aut vota, quæ fiunt Deo in Sanctis, terminantur ad solum Deum, quomodo sacrificium soli Deo offertur, licet in memoriam, & honorem Sanctorum: aut terminantur etiam ad ipsos sanctos, ita vt reuera ipsis vota fiant, quomodo elemosyna, quæ datur Christo in paupere, verè datur ipsi pauperi. si primum accipitur, ergo non verè fiunt vota Sanctis. si secundum, ergo idolatræ videmur.

YYYYyy 3

RESPON-

RESPONDEO, secundo modo fieri vota Sanctis, nec tamen nos esse idololatrias; nam non eadem ratione fit votum Sanctis, & Deo; & solum votū quod fit Deo, est cultus latriæ. Animaduertendum est enim, inter omnes conuenire, verè & propriè Sanctis aliquid promitti; sicut verè & propriè aliquid promittitur Deo; id enim & B. Thomas concedit, & patet; nam si licet Sanctis ædificare sepulcra, & basilicas, ornare eorum reliquias, accendere coram eis cereos, vt supra ostensum est, cur non liceat eis ista promittere?

Rursum, inter omnes Catholicos conuenit, aliter promitti munus Deo, aliter Sanctis; nam Deo promittitur in signum gratitudinis erga primum principium omnium bonorum, & in recognitionem beneficij ab ipso, tanquā à primo auctore accepti, & proinde illa promissio est cultus latriæ; at Sanctis promittitur aliquid in signum gratitudinis erga mediatores, & intercessores, per quos à Deo beneficia accepimus; & proinde illa promissio non est cultus latriæ, sed dulciæ.

Solum videretur dubium esse, an ista promissio facta Sanctis possit dici votum, id est, an votum sit nomen generale, quod dicatur analogicè de promissione facta Deo, & Sanctis, quomodo nomen orationis, & nomen cultus se habent an verò sit nomē speciale, quod solum dicatur de promissione Deo facta, sicut sacrificium non dicitur nisi de munere, quod offertur Deo. Ethic autem controuersia vocabuli, cum de re constar, nos torquere nō debet: existimo tamen secundum usum Ecclesiæ nomen voti esse generale, nam nullus dicere auderet, sacrificio Deo, & B. Mariæ; vel etiam absolute, sacrificio B. Mariæ; & tamen dicimus, voueo, Deo, & B. Mariæ; & etiam simpliciter, voueo beatæ Mariæ.

Præterea nomen voti ita est coniunctū cum nomine orationis, vt Græcè dicatur votum *εὐχὴ*, oratio verò *προσευχή*, vt notat Gregorius Nyssenus orat. I. in orationem Domitiam; Latine autem sæpius accipitur votū pro oratione. Ratio est, quia vt ibidem docet Nyssenus, vota ordinantur ad orationem; solemus enim, cum impetrare aliquid volumus, prius votis conciliare eum, à quo volumus petere, deinde petere id, quod volumus. Vnde est illud 6. Æneidos: *cessas in vota, precesq;* Sicut ergo orationis nomen non solum

lūm dicitur de illa petitione, qua à Deo postulamus beneficia, quæq; est actus latriæ; sed etiam de illa, qua postulamus à Sanctis, vt nostram orationem iuuent, quam fudimus ad Deum; ita etiam voti nomen non solūm conueniet promissioni, quæ fit Deo, quæque est actus latriæ, sed promissioni, quæ fit Sanctis, & quæ non est actus latriæ. Neque his repugnat, quod in Scripturis nomen voti semper accipiat pro promissione facta Deo; nam cū scriberentur Scripturæ sanctæ, nondum cœperat vsus vouendi Sanctis.

Sed obiicies, si promissio facta Sanctis mortuis potest dici votum: cur non etiam promissio facta Sanctis adhuc viuentibus nobiscum?

Respondeo PRIMO, quia promissio facta Sanctis cum Christo regnantibus, est similior promissioni, quæ fit Deo, quàm sit promissio, quæ fit homini mortali. Nam quemadmodum id, quod promittimus Deo, non est illi vtile, sed nobis, & solūm fit in signum honoris, & gratitudinis; ita etiam quod promittimus Sanctis in cœlo regnantibus, non est illis vtile, sed nobis. neque enim illi nostris rebus indigent, cū sint beati; & solūm ista illis promittimus & offerimus in signum memoriæ, honoris & gratitudinis. At quæ hominibus hīc viuentibus promittimus, illis vtilia sunt, vel certè esse possunt, cū ipsi multis rebus egeant.

SECUNDO, quia votum non conuenit Sanctis, nisi quatenus sunt Dij per participationem: at Sanctos cum Christo regnantes certò scimus esse tales; de viuentibus nobiscum non scimus certò, sed suspicamur tantūm.

TERTIO, quia Sancti in cœlo iam sunt reipsa beati, & gloriosi, & filij Dei, ac Dij quidam per participationem, quia sunt confirmati in illo statu, neque excidere possunt. at Sancti, qui viuunt nobiscum, modò sunt Sancti, modò non sunt, & magis in spe, quàm in re sunt beati, & gloriosi. rectè igitur quæ mortalibus promittuntur, non dicuntur vota; dicuntur autem, si beatis hominibus in cœlo degentibus promittantur.

CAPVT X.

An sint dies festi à Christianis celebrandi.

POSTREMA restat quæstio de festis. Differemus autem primò, de festis in genere. Secundo, de die Dominica. Tertio, de Paschate. Quarto, de ceteris festis Domini. Quintò, de festis Sanctorum.

Quod igitur ad primum attinet, de celebratione festorum in vniuersum, tres sunt errores. PRIMVS veterum Eubionitarum, qui existimabant debere Christianos seruari dies festos noui & veteris Testamenti, id est, Sabbathum & Dominicam, vt Eusebius refert lib. 3. hist. cap. 27. Eundem errorem tempore B. Gregorij quidam renouare voluerunt, vt patet ex lib. 11. epist. 3. idem hoc tempore seruant Christiani, qui in Æthiopia degunt, qui in eodem honore habent Sabbathum, & Dominicam. Argumentum eorum est, quia Exod. 31. de Sabbatho dicitur: *Pactum est sempiternum, signumq; perpetuum.*

ALTER error est Petrobrusianorum, vt patet ex lib. 3. cap. 5. vitæ B. Bernardi: & VValdensium, vt docet Guido in sua summa: & VViclefistarum, vt refert Thomas VValdensis tomo 3. tit. 16. cap. 140. qui omnia festa tollebant, tanquam festi dies ad cæremonias Iudæorum solùm pertinerent.

Argumenta eorum erāt tria loca B. Pauli. PRIMVS Rom. 14. *Alius iudicat diem inter diem, alius iudicat omnem diem,* id est, alius putat vnum diem esse sanctum, alium proprium; alius verò omnes dies putat esse æquales: & licet Paulus toleret in Romanis errorem illum de discretionem dierum, quia nondum erant instructi plenè; tamen clarè indicare videtur esse errorem. SECUNDVS est Galat. 4. *Dies obseruatis, & menses, & annos. timeo vos, ne frustra laborauerim in vobis.* TERTIVS locus est Colossen. 2. *Nemo sit iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi.* AD HÆC addunt ex Patribus rationem; nam Sabbathum, quod mandatum fuerat Iudæis carnaliter obseruandum, nimirum vt abstinerent ab operibus seruilibus; nobis mandatum est

spiritua-

spiritualiter, vt scilicet vacemus à peccatis, quæ sunt opera verè seruilia: quæ sententia est sanctorum Patrum; Ambrosij in cap. 13. Lucæ; Hieronymi in cap. 4. ad Gal. Augustini epist. 119. & Gregorij lib. II. epist. 3.

TERTIVS error est Lutheranorum, & Caluinistarum, qui admittunt dies festos, sed ita admittunt, ac si non admitterent. Summa doctrinæ eorum in his capitibus consistit. PRIMVM docent, festos dies celebrare esse iure diuino & naturali præceptum, probant ex decalogo; nam licet præceptum de Sabbatho sit aliquo modo cæremoniale, est tamen aliquo modo etiam naturale, alioqui in decalogo positum non fuisset. Præterea, quia natura ipsa docet, oportere nos aliquando feruari ab operibus corporalibus, tum vt vacemus Deo, & conueniamus in Ecclesia ad verbum Dei audiendum: tum etiam vt aliquam remissionem concedamus famulis, & operariis nostris; & in hoc primo non dissentimus.

SECUNDO docent, quia ius diuinum non determinauit certos dies, quibus Christiani feruari debeant, debere eos determinari ab Ecclesia, id est, à pastoribus, consentiente populo. & in hoc etiam non multum dissentimus; solum enim displicet, quod putant necessarium populi consensum. Christus enim potestatem gubernandæ Ecclesiæ non tribuit Apostolis cum ea conditione, si populus consentiret, sed simpliciter. verùm de hac re alibi diximus.

TERTIO docent, dies determinatos ad feriandũ non debere haberi ceteris sanctiores, quasi mysterij aliquid, vel piæ significationem cõtinerent: sed solum haberi tanquam determinatos, disciplinæ, & ordinis, ac politiæ causa, ita vt cum hac determinatione simul consistat æqualitas dierum, & in hoc nos accusant, quasi habeamus discrimen dierum more Iudaico; & probant assertionem suam ex locis Pauli supra citatis. Paulus enim reprehendit discrimen dierum; ac certè non reprehendit discrimen necessarium ad ordinem, & politiæ, ergo discrimen religiosum, & cæremoniale, quale erat Iudæorum, & quale esse videtur (vt ipsi dicunt) Christianorum, qui ob similes significationes dies mysticos habent, & colunt.

QUARTO docent, determinationem dierum non obligare Christianos in conscientia, nisi ratione scandali, vel contemptus. & in hoc etiam arguunt Catholicos, quod obligent fideles humanis præceptis. Porro sententiam suam Centuriatores probant, quia festorum observatio in primitiua Ecclesia habebatur res indifferens, & media, ut reuera est, ergo non potuit imponi postea sub necessitate, nam Paulus, & alij, modò colebant Sabbathum, modò Dominicam indifferenter. nam Act. 3. Paulus in Sabbatho concionatur. Ioannes autem Apocalyp. 1. mentionem facit Dominicæ.

Præterea quia Paulus, Gal. 4. resistit Pseudoapostolis volentibus introducere obligationem festorum. Deinde Heshusius idem probat, quia cum plura sint festa Christianorum, quàm Iudæorum, si eorum observatio ad peccatum obliget, erit intolerabilius iugum Christianorum, quàm fuerit Iudæorum. de quo tamen Petrus ait, Act. 15. *Nec nos, nec Patres nostri portare potuimus.* Addit Calvinus testimonium Socratis lib. 5. cap. 21. qui dies festos liberos esse voluisset, ac reprehendit impositam necessitatem.

QUINTO docent, non licere dies festos consecrare Sanctis vel Eucharistiæ, & multò minus conceptioni B. Mariæ sed de hoc infra suo loco. Hanc esse mentem hæreticorum, patet ex Magdeburgensibus Centur. 1. libro 2. cap. 6. colum. 503. ex Tilemano Heshusio lib. de D. C. erroribus Pontificiorum, tit. 26. ex Philippo in locis, in expositione decalogi; & ex Caluino lib. 2. Institut. cap. 8. §. 28. & sequentibus sed notanda sunt etiam singulorum singula mendacia, & ineptiæ.

Magdeburgenses Cent. 1. lib. 2. cap. 6. col. 504. dicunt, tempore Aniceti cœpisse in Romana Ecclesia laborare mysterium iniquitatis, & se prodere semina Antichristi, quia nimirum Anicetus volebat Pascha non celebrari alio die, quàm Dominico. At hoc ipsum statuerunt eo tempore ferè omnium Ecclesiarum Concilia; & postea Nicænum primum, & idem seruant etiam Lutherani. Quid igitur garrunt contra Romanam sedem?

Tilemanus dicit, apud Pontificios pari honore cum celebrari.

berrimis festis totius Ecclesiæ coli dies sanctorum Innocentium, S. Gregorij, S. Annæ, & S. Catharinæ. At mendacium est. Hæc enim festa in plurimis locis non seruantur ex præcepto. ibidem Heshusius probat, festum corporis Domini esse reiiciendum, quia scriptum est; Non adorabis Deos alienos. vbi apertè significat, Christum sibi esse Deum alienum; nam festum corporis Domini propriè ipsi Christo dicatum est, ob beneficium instituti sanctissimi Sacramenti.

Philippus dicit, opera præcipuâ huius præcepti de sanctificatione Sabbathi, esse alere, ac honore afficere pios doctores: & peccata in hoc præceptum, esse, contemnere pios doctores, & nolle conferre ad eos alendos, & defendendos. Ita nimirum vtiliter seruantur festa pro ministris.

Calvinus dicit, cultum Sabbathi apud Christianos in eo consistere, vt ociemur ab operibus nostris, & Deum in nobis operari sinamus, id est, intelligamus nos carere libero arbitrio ad bonum, & quidquid agimus, esse peccatum. At certè, qui ita sabbathizant, nõ intrabunt in requiem Domini, sed in ignem detrudentur æternum. Igitur aduersus hos errores aliquot sententias proponemus.

PRIMA sententia. Nullo modo licet Christianis Sabbathũ Iudeorũ, aut alias ferias Testamenti veteris obseruare. Hæc est contra primum errorem. & probatur *PRIMO* ex tribus locis Pauli suprâ citatis Roman. 14. Galat. 4. & præcipuè Colos. 2. aded enim apertè Paulus reprehendit obseruatores Sabbathi, vt Ebionita propterea Paulum nõ reciperent, sed apostatam esse dicerent, teste Epiphanio hæresi 30. & Irenæo lib. 1. ca. 26. ex quo refellitur etiam commentum Magdeburgensium, qui dicunt, Paulum indifferenter coluisse Sabbathum, vel Dominicam.

SECUNDO probatur ex Concilio Laodiceno, cap. 29 vbi anathema dicitur iis, qui Sabbathum colunt, atque in eo vacant ab operibus.

TERTIO probatur ex Gregorio, epist. 3. lib. II. vbi ex professo hunc errorem refellit, ac dicit, Antichristum renouaturum Sabbathi culturam.

QUARTO

QUARTO ratione, quia Sabbathum erat præcipua cæ-
 remonia Iudaica, & præcipua figura Testamenti veteris, ut
 patet Coloss. 2. *Aut neomenia, aut Sabbathorum, quæ sunt
 Umbra futurorum, corpus autem Christi.* Igitur ubi Christus
 venit, Sabbathum necessariò finem habuit.

Ad argumentum autem, factum ex illis verbis Exod. 31.
 pactum est sempiternum, respondet Augustinus in quæsti-
 onibus in Exodum, q. 46. 124. & 139. ac PRIMO dicit, Sabbo-
 thum, & sacerdotium, aliq̄sque ritus Iudæorum dici pacta,
 & signa æterna, quia res æternas significabant. Sicut cum di-
 cimus, Deus est æternus, non significamus illas duas syllab-
 as, De, us, esse æternas, sed id, quod significant, esse æter-
 num.

SECUNDO respondet, Sabbathum, & alias quasdam
 cærimonias dici æternas, quia non fuerant imperatæ Iu-
 dæis vsque ad aliquod tempus definitum; ut cum diceba-
 tur, qui tetigerit mortuum, erit immundus vsque ad ve-
 speram: sed imperatæ fuerant seruandæ quousque Deus
 velleret, & proinde in æternum ex parte ipsorum, qui non
 poterant eas omittere pro arbitrio suo. Quod autem sa-
 cerdotium Aaronicum, & ceteræ cærimoniæ non essent
 reuera duraturæ in æternum, sed essent mutandæ à Deo:
 probat Augustinus ex Psalm. 109. *Iuravit Dominus, & non
 penitebit eum, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem
 Melchisedech.* Cum enim de sacerdotio Christi dicitur,
non penitebit eum, indicatur, pœnituisse Deum sacerdo-
 tij Aaronici, id est, mutare illud constituisse. Nec enim in
 Deo est pœnitentia, nisi metaphoricè, quia videlicet mutat
 res aliquas, ut ij faciunt, quos earum rerum pœnitet. Possumus
 addere;

TERTIO cærimonias Iudaicas dici æternas, non sim-
 pliciter, sed donec duraret status illius Reipublicæ, id
 quod explicat Dominus, cum addit, vobis, aut in gen-
 tationibus vestris, aut filiis Israël, ut Exod. 12. *Celebrati-
 tis hunc diem solennem in generationibus vestris cultu sem-
 piterno.* Similia habentur de sacerdotio Exod. 28. & de Sab-
 batho Exod. 31.

SECUNDA

SECUNDA propositio. *Festa Christianorum non solum ratione ordinis, & politiae, sed etiam ratione mysterij celebrantur, suntque dies festi verè aliis sanctiores, & sacratiores, & pars quaedam diuini cultus.* Hæc est contra secundum & tertium errorem; nam tertius ferè coincidit cum secundo. Probatur PRIMO ex die Dominico; nam diem Dominicum omnes celebramus tam nos, quàm hæretici: at certum est diem illum celebrari in memoriam resurrectionis Domini, vt Augustinus dicit epist. 119. & fatetur etiã Calvinus libro 2. cap. 8. Instit. ergo non solum ratione ordinis festa celebrantur, sed etiam ratione mysticæ significationis.

RESPONDET Calvinus huic obiectioni, quam dicit fieri solere à suis etiam, qui crebrò mussitant, Dominicæ diei obseruationem ad discrimen dierum ab Apostolo prohibitum pertinere. Dicit autem duo; PRIMO diem Dominicum non seruari nisi propter ordinem Ecclesiæ, electum autem fuisse hunc diem, quia tali die Christus resurrexit. Cùm enim Christi resurrectione finitæ sint omnes Iudaicæ cæremoniæ, hoc die admonemur, nõ esse amplius inhærendum vmbri, & figuris.

At hæc solutio nihil valet; nam, si hunc diem colimus, vt admoneamur finitas esse vmbra Iudaicas, ergo colimus propter significationem. Nec enim dies aliter monet, quàm significando, & repræsentando, ergo non est sublata, sed mutata significatio, & discretio dierum. Præterea dies Dominicus, vt Augustinus docet lib. 22. de ciuit. Dei, cap. 30. non solum est memoria resurrectionis, sed etiam vitam beatam præfiguratur. Igitur SECUNDO respondet, se non subiicere Ecclesiæ seruituti huius diei, neque improbatum, si Ecclesiæ alium diem sibi eligant. At hæc solutio apertè demonstrat, Calvinum agnoscere etiam apud suos coli festa ob significationem, & cupere quidem abrogare diem Dominicum, sed non audere, quia nimis altè radicata, & stabilita sit hæc veritas.

SECUNDO probatur, quia alioqui tollendi essent solennes dies, natalis, passionis, resurrectionis, ascensionis Domini,

mini,

mini, & Pentecostes, quos de Apostolica traditione descendere, & in tota Ecclesia seruari docet Augustinus epist. 119. & quos etiam aduersarij coli volunt. Nam certū est, hos dies non seruari ratione ordinis, & politiæ, sed ratione significationis; nam in primis si solūm ratione ordinis seruantur, temerè constituti fuissent. Quis enim est iste ordo, vt inter diem passionis & resurrectionis, non sit nisi vnus dies medius; inter resurrectionis, & ascensionis sint quadreginta? inter ascensionis, & Pentecostes sint decem? inter Pentecosten, & Natale sint plus quàm sex menses? deinde si solūm ratione ordinis celebrantur festa, cur sequimur lunam in festis mobilibus inueniendis? item cur habent ista nomina, Pascha, Ascensio, &c. si nihil sacrum significant? Denique Patres disertè docent, festa ista celebrari ad significanda mysteria redemptionis, & ea externo ritu repræsentanda. Vide Augustinum epistola 119. & in Plal. 110. vbi prolixè disputat de mysteriis Paschæ, & aliorum festorum.

TERTIO idem probatur ex eo, quod dies festi à Patribus dicuntur sancti, sacri, mystici, & religiosè colendi; quæ cum ceteris diebus non sunt communia. AMBROSIVS serm. 68. *Dominica nobis venerabilis est, atq; solennis.* AVGVSTINVS præfatione in epist. Ioannis: *Quia nunc interposita est solennitas sanctorum dierum, &c.* Idem lib. 22. de ciuit. Dei, cap. 30. *Dies Dominicus Christi resurrectione sacratus est.* Lib. 20. contra Faustum, cap. 21. *Populus Christianus memorias Martyrum religiosa solennitate concelebrat.* Et serm. 251. *Dominicum diem Apostoli religiosa solennitate habendum sanxerunt.* Et LEO I. serm. 4. de Quadragesima: *Ingressuri, inquit, dies mysticos, &c.*

QUARTO, si solūm ratione ordinis distinguerentur dies festi ab aliis, omnes dies festi essent æquales, nec vnus alio maior. vna enim esset ratio celebritatis omnium at non ita est; nam Ignatius vocat diem Dominicam, diem regalem, & eminentissimum omnium dierum, epistola ad Magnesianos. Leo serm. 12. de Quadragesima vocat diem Paschæ festum omnium maximum. Nazianzenus orat. 2. de Pascha, dicit, Pascha esse festum festorum, & celebritatem celebratum, &c.

ro ceteris omnibus maiorem, quanto sol syderibus omnibus excellit. & oratione de obitu patris sui, dicit, Paschæ diem esse regem dierum. Chrysostronus homilia de S. Philogonio, diem natalem Christi festum maximum, & festorum metropolim vocat.

QVINTO, ratione ducta ex Scriptura. Observatio festorum, quæ præcipitur Exod. 20. ad cultum Dei pertinet; nam est præceptum Dei, & præceptum primæ tabulæ. sed illud præceptum est aliquo modo naturale, & ad nos pertinet, vt aduersarij concedunt: ergo etiam nos habere debemus aliquos dies, quorum observatio ad cultum Dei pertineat. Non habemus autem alia festa, quàm dies Dominicos, Pascha, Pentecosten, & similia; ergo horum observatio est cultus Dei, sancta, & religiosa. Licet enim determinatio huius aut illius diei sit facta ab hominibus: tamen ipsa substantia festi imperata est à Deo in prima tabula.

VLTIMO probatur hac ratione; Christus nascens consecrauit locum, id est, præsepe, moriens consecrauit crucem, resurgens consecrauit tumulum, vnde exiit, cur non etiam consecrauit tempus, id est, dies illos, quibus natus, vel passus, vel redditus fuit nobis deuicta morte? cur præ ceteris locis sanctus ille vocatur, vbi Dominus resurrexit? & præ ceteris non erit sancta dies illa in qua resurrexit? Præterea si templa, & altaria dicuntur domus Dei, & loca sancta, quia Deo sacrata sunt, nimirum vt in iis colatur Deus, cur non etiam sancti, & sacri erunt dies, qui cultui diuino sacrati sunt? Neque argumenta concludunt in contrarium.

Ad PRIMVM ex Rom. 14. *Alius iudicat diem inter diem, alius omnem diem.* Tres sunt expositiones. PRIMA Theodoret, & Theophylacti, & fortè etiam Chrysostroni, vt sensus sit; *Alius iudicat diem inter diem*, id est, aliquo die abstinere à carne suilla, & aliis cibis in lege prohibitis, alius omni die ab illis abstinere, vel nullo die abstinere. Sed non placet hæc expositio; nam cibi secundum legem immundi nunquam edi poterant, & ideo non est verisimile aliquos fuisse iudaizantium, qui ab illis modò abstinere, modò non abstinere. Nec tamen hæc expositio iuuat aduersarios.

SECUNDA

SECUNDA expositio est Origenis, Ambrosij, Oecumenij, Primasij, & Anselmi in hunc locum, qui hunc esse volunt sensum; Alius iudicat diem inter diem, alius omnem diem, id est, aliqui ieiunant certis diebus, vt feria IV. V. & VI. vel Sabbatho, alij ieiunant omni die, & vtrique rectè agunt. Hæc est vera, & literalis, & nobis maximè fauet.

TERTIA est B. Hieronymi lib. 2. in Iouinianum, quod Paulus loquatur de festis Iudæorū, & sensus sit; Alius discernit inter diem festum, & profanum secundum legem, id est, feriatur die Sabbathi, & in Kalendis, alius omnem diem dicit profanum, quod attinet ad legem Iudæorum. Hæc sententia non videtur mihi literalis, tum quia omnes veteres qui ex professo hunc locum exponunt, de ieiunio expouunt, non de festis; tum etiam quia Apostolus de cibis dissertationem instituerat; tum denique, quia postquam dixerat: *Alius iudicat omnem diem*, subiungit: *Vnusquisq; in suo sensu abundet.* Quod certè non videtur fuisse dicturus, si de festis Iudæorum ageret, quæ obseruare iam cœperat malum esse. Tamen si propter B. Hieronymum admittatur, dico Apostolum non loqui de festis Christianorum, sed Iudæorum tantum; nam ipse etiam Paulus iudicabat diem inter diem, quod attinet ad festa Christiana, cum celebrabat Pentecostea, vt dicitur Act. 20. & consequenter etiam celebrabat Pascha, nam vt Epiphanius deducit hæresi 75. sine Paschate nulla est Pentecoste.

AT instat Calvinus; nam Paulus videtur eodem modo damnare discrimen dierum, quo discrimen ciborum; sed discrimen ciborum in lege Christiana nullum est, quæserat apud Iudæos, id est, propter significationem, igitur nec discrimen dierum esse debet propter significationem. RESPONDEO, à Paulo similiter reprobari discrimen ciborum & dierum ex lege Iudaica inductum: sed tamen in Ecclesia non esse eandem rationem ciborum, & festorum; nam ciborum delectus nõ est ab Ecclesia inductus propter significationem; dies autem festi instituti sunt ob significationem, non quidem talem, qualis erat Iudæorum, sed aliam & diuersam.

Ad SECUNDVM locum ex epistola ad Galat. duæ sunt responsiones

sponsiones. **PRIMA** Ambrosij in Gal. 4. & Augustini Enchirid. cap. 79. & in epist. 119. cap. 7. qui dicunt, Apostolum non loqui de obseruatione festorum, sed de obseruatione vana, & superstitiosa gentilium, qui dicebant; cras non proficiscar, quia talis est positio syderum; hoc anno non plantabo vineam, quia bissextus est.

SECUNDA est omnium Græcorum, & Hieronymi, atque Augustini in hunc locum, qui dicunt, Paulum agere de festis Iudæorum. Quod etiam respondetur ad tertium locum ex epist. ad Coloss.

SED contra; nam licet Apostolus propriè iudaizantes arguat, tamen simul etiam illos videtur arguere, qui eodem modo tempora, & dies obseruant: atqui nos idem facimus. Non enim sustulimus obseruationem certorum dierum, sed mutauimus. Præterea Hieronymus in hunc locum scribens, adfert duas solutiones, quæ ambæ videntur contra nos. **PRIMO** sic ait: *Ne inordinata congregatio populi fidem minueret in Christo, propterea dies aliqui constituti sunt, ut in unum omnes pariter veniremus. Non quo celebrior sit dies illa, quæ conuenimus, sed quo quacunque die conueniendum sit, ex conspectu mutuo latitia maior oriatur.* **SECUNDO** dicit, Christianis omnes dies esse æquales, sed propter seculares oportuisse constituere aliquos dies, quibus conuenirêt ad Ecclesiam.

Ad **PRIMUM** respondeo dupliciter. **PRIMO** cum Augustino contra Adimantum, cap. 16. vbi sic ait: *Illi, inquit, ea seruiliter obseruabant, non intelligentes ad quarum rerum significationes, & prænuntiationes pertinerent: hoc in eis culpatur Apostolus, & in omnibus qui seruiunt creatura potius quàm creatori; nam nos quoque & Dominicum diem, & Pascha solenniter celebramus, & quaslibet alias Christianas dierum festiuitates: sed quia intelligimus quò pertineant, non tempora obseruamus, sed quæ illis significantur temporibus.* Exemplum de eo, qui adfert librum doctori, vel citharam magistro, cum ipse tamen nec legere, nec citharam pulsare sciat.

SECUNDO respondeo, magnum est discrimen inter nostra festa, & Iudæorum; nam in primis illa post Christum ha-

Z Z Z z z z

bent

bent falsam significationem: nostra habent veram. Deinde illorum finis primarius erat significare futura, vt dicitur Coloss. 2. nostrorum autem finis primarius est agnoscere Dei beneficia, propter quæ festa singula instituta sunt. Deniq; summa præcepta in illis erat, non operari corporaliter: in nostris autem potissima præcepti pars est, interesse diuino sacrificio. vacare autem ab opere corporali, nobis præcipitur solum, ne distrahamur à Dei laudibus. Itaque nostra festa succedunt Iudaicis, non sicut in eadem hæreditate filius Patri, sed sicut lux vmbrae, & dies nocti, & exemplar figuræ. & illa dici poterant carnalia, nostra autem spiritualia.

Ad PRIMA verba Hieronymi dico, eum in prima solutione sua duas causas reddere festorum Christianorū. Vnam, vt honoremus Christi resurrectionem, & alia mysteria; & ex hac parte non potest negari, quin sit dies celebrior Paschatis, quam alij dies. Alteram, vt habeamus certum diem ratione ordinis; & quantum ad istam causam non est vna dies altera celebrior.

Ad SECUNDA verba eiusdem dico, eum in secunda solutione sua, cum dicit, Christianis esse dies omnes æquales, non intelligere simpliciter, & quoad omnia, sed solum quoad essentialia festi, & hoc remota Ecclesie lege; nam, vt ipse dicit, potest Christianus quotidie habere Pascha, & Pentecosten, & diem Dominicum: si nimirum quotidie audiat sacrum, communicet corpori Domini, recogitet diuina mysteria, & omissis operibus seruilibus totus Deo vacet. immo talis deberet esse vita clericorum, & religiosorum, propter quos omnes dies dicuntur feria. Hoc autem Iudæi habere non possunt, non enim eis licet quotidie immolare agnum Paschalem, vel erigere tabernacula, & similia. Cum hæc tamen æqualitate consistit, quod apud Christianos sit in æqualitate dierum; tum ex præcepto Ecclesie determinantis dies enim Dominicus repræsentat resurrectionem, quod non faciunt alij dies.

Ad rationem illam ex Patribus dico, Patres illos agere de ipso Sabbatho proprie dicto, non vt Sabbathum aliquando accipitur pro omni die festo, sed vt accipitur proprie pro die septimo.

Septimo. Dicunt enim Patres, ipsum Sabbathum mandatum Iudeis carnaliter, nobis autem spiritualiter, sed non sequitur, si non debemus celebrare Sabbathum ad literam externo ritu, non debere etiam nos celebrare Dominicam, & alia festa Christiana: immò S. Augustinus in eadem epist. 119. vbi dicit, nobis mandatum Sabbathum spiritualiter, ibidem dicit, nos agere debere diem Dominicam celebrem externo ritu.

TERTIA propositio. *Observatio certorum dierum festorum recte precipitur in Ecclesia lege obligante in conscientia, etiam citra contemptum, & scandalum.* Hæc est contra hæreticos huius temporis. sed antequam probetur, notandum est **PRIMO**, lege festorum duo quædam præcipi; Primò, vt omnes intersint Missæ sacrificio; Secundò, vt vacent ab opere seruili. Horum vtrumque requiri ad festi obseruationem aduersarij fatentur; nam licet ipsi damnent Missam, quatenus sacrificium est, tamen fatentur die festo oportere conuenire ad Ecclesiam, & interesse mysterio sacræ cœnæ. & quando etiam hoc negarent, facile probari posset ex Iustino in fine 2. Apologiæ, ex Palladio cap. 69. hist. Lausiacæ, ex Hieronymo in vita Paulæ, & ex aliis antiquis auctoribus.

Pari ratione fatentur, festum diem requirere vacationem ab opere corporali. & si id negarent, probari posset ex Hieronymo in epistol. ad Eustochium de custodia virginitatis, vbi dicit, Monachos sui temporis exerceri solitos in operibus manuum omnibus diebus, exceptis Dominicis, & similibus festis. Augustinus quoq; serm. 251. & Gregorius lib. 11. epist. 3. dicunt, festis diebus vacandum ab opere corporali.

SECVNDO nota, opus seruile posse tribus modis accipi; quædam enim sunt opera, quibus homo seruit cupiditatibus suis, nimirum peccata. & hæc non dicuntur propriè opera seruilia, sed metaphoricè tantum; non enim sunt propria seruorum, sed communia omnibus, & maximè diuitibus, & nobilibus, qui aliis dominantur: neque prohibentur hæc speciali præcepto, sed omnibus præceptis simul. Alia sunt opera, quibus homo seruit Deo, vt immolatio sacrificij, oblatio thuris, & similia. & hæc ita seruilia sunt, vt sint etiam regalia; nam seruire Deo regnare est. & hæc non modò non prohiben-

ZZZZZ z

tar;

tur, sed etiam præcipiuntur maximè die festo. Alia sunt, quibus homo homini seruit, qualia sunt quæ per se spectant ad eos, quos propriè vocamus seruos, qualia sunt omnia mechanica artificia, agriculturalum labores, & similia, & hæc propriè seruilia dicuntur, & prohibita in festis intelliguntur.

TERTIO nota, quòd licet sola ista opera per se prohibeantur in festis, tamen iustis de causis quædam spiritualia, & liberalia interdiciuntur etiam; & quædam corporalia, ac seruilia permittuntur. Liberalia, quæ prohibentur in festis, sunt quatuor; mercatum facere, agere causas, ius dicere, & iuramentum solenne in iudicio præstare, nisi ob causam pacis, vel aliam necessitatem. Ita enim habetur capit. Omnes dies, & cap. Conquestus, de feriis.

Corporalia, quæ permittuntur, sunt etiam quatuor. **PRIMO** ea, quæ ad opera religionis, vel spiritualia, per se ordinantur. Hoc modo licet in festis campanas pulsare, & olim licebat mactare oues & boues ad sacrificia, Matt. 12. *Sacerdotes in templo Sabbathum violant, & sine crimine sunt.* Sic etiam licet scribere in ordine ad intellectum, vt ad parandam lectionem, vel concionem, non tamen licet transcribere, sine necessitate libros, lucris gratia. **SECUNDO**, opera illa permittuntur, quæ vel propria, vel aliorum saluti necessaria sunt, vt est labor pharmacopolarum, chirurgorum, coquorum, &c. quomodo etiam Iudæis licebat in Sabbatho educere iumenta de fouea, si fortè cecidissent, & ducere ad fontem ad bibendum, Matt. 12. **TERTIO**, opera concessa à Prælatiis. **QUARTO**, opera quæ ex consuetudine facta sunt licita. Nunquam enim Ecclesia tam seuerè præcepit vacare ab opere, quam licet Iudaica; & ratio est, quia vacatio apud Iudæos erat figura libertutorum, figuræ autem debent esse exactæ, alioqui non bene significant: nostra autem vacatio etiam si interdum significat aliquid futurum, tamen non est hic eius præcipuus finis, sed non impedire opera spiritualia.

Probatur nunc propositio; **PRIMO**, omnibus argumentis, quibus alias probauimus, Ecclesiæ præcepta obligare conscientia.

SECUNDO, iure diuino præcipitur, vt aliqui dies festi obseruentur, & tamen nulli sunt certi dies à iure diuino determinati.

minati: ergo debuit esse in Ecclesia potestas determinandi certos dies, & obligandi ad eorum obseruationem. quia alioqui non seruaretur ius diuinum. si enim determinatio Ecclesie non obligat, poterunt fideles non seruare diem Dominicum, nec Pascha, nec alia festa indicta, & proinde nulla. nec enim vlla alia festa sunt, quæ seruari possint. festa enim debent esse communia toti Ecclesie. nulla autem esse possunt communia, nisi quæ indicuntur à publica potestate.

TER TIO, Mardocheus & ceteri Iudæi cum Regina Esther instituerunt festum, quod Deus non præceperat, & obligauerunt ad illud seruandum, Esther 9. *Nulli liceat hos duos dies absque solemnitate transigere, &c.* ergo idem licebit Ecclesie; nam tota causa, cur credant hæretici non licere Ecclesie obligare fideles ad istam festorum obseruationem, est, quia Deus hæc festa in particulari non præcepit; at nec præceperat festum illud Sortium, quod Mardocheus instituit.

QUARTO, antiqua Ecclesia festa cum imperio indicebat, nec fuit vnquam vllus, præter hæreticos, qui eiusmodi præcepta reprehenderit. Concilium AGATHENSE ante mille annos, cap. 47. *Missas, inquit, die Dominico secularibus totas audire speciali ordine præcipimus, ita vt ante benedictionem sacerdotis egredi populus non presumat. Quod si fecerint, ab Episcopo publicè confundantur.* Concilium LAODICENVM ante M. C C. annos, cap. 29. *Non oportet, inquit, Christianos Iudaizare, & in Sabbatho vacare, sed operari eos in eadem die, Dominicam præponendo eidem diei.* Concilium AVRELIANENSE III. etiam ante annos mille can. 27. præcipit, vt puniantur, qui diebus festis operantur, & simul tamen damnat eos, qui Iudaico more ita vacant, vt non putent licere, parare in die Dominico quæ necessaria sunt ad victum. Similiter Concilium VI. generale can. 8. die Dominica iubet audiri sacrum, & nulla opera corporalia fieri præter ea, quæ ad victum necessaria sunt, & alia similiter necessaria. Nec est iste canon ex Trullanis canonibus. ANTISIODORENSE ante annos D C C C. cap. 16. *Non licet, inquit, die Dominico bonas iungere, & alia opera exercere.* Similia habentur in Concilio ILMATISCONENSI, cap. I. Concilium MOGUNTINVM ante annos D C C. can. 36. & 37. enumerat festa præci-

ZZZ zzz 3

pua

pua totius anni, & iubet omnino ab opere in eis diebus vacare. Vide plura decreta Conciliorum, & Pontificum, extra de feriis. Neque argumenta in contrarium concludunt; nam ad primum Magdeburgensium dico, festorum dierum cultum ex se indifferentem esse, sed posita lege esse necessarium. Ad exemplum Pauli, nego illum aliquando coluisse diem Sabbathi. concionabatur enim die Sabbathi, quia tunc inueniebat Iudæos congregatos, non quia ipse coleret Sabbathum. Porro in epist. ad Galatas non arguit Pseudoapostolos, quod obligarent ad festa, sed quod obligarent ad festa Iudaica.

Ad illud Heshusij, quod si festorum leges obligent, erit iugum Christianorum intolerabilius iugo Iudæorum, cum nos plura festa habeamus, quam illi habuerint. Respondeo PRIMO cum B. Augustino lib. contra Adimantum, cap. 16. seruare festa Iudaicè esse iugum, non autem more Christiano, quia illi non intelligebant finem vacationis, nos intelligimus.

SECUNDO dico, festa Iudæorum verè fuisse graua, quia cogebantur singulis Sabbathis non accendere ignem, non coquere cibos, non iter facere, nisi ad modicum spatium. Item oportebat eos ter in anno ad quædam festa ire in Hierusalem, etiamsi longissimè abessent: item in Paschate cogebantur per dies septem comedere azima insipida, qui Decur. 16. idèd vocatur panis afflictionis: & lactucas agrestes plenas amaritudine, & alia multa, quæ festa onerosa reddebant. At nostra festa nihil laboris habent. quis enim labor audire facrum, & vacare à quibusdam operibus?

Adde VLTIMO, quòd cum Petrus Actor. 15. legem Iudaicam, intolerabile iugum vacauit, non hoc propter festa, sed propter alias innumeras, & minutissimas cærimonias dixit, quas non tantum obseruare, sed etiam memoria retinere ferè impossibile erat. Ad testimonium Socratis dico, Socratem hæreticum fuisse Nouatianum, neque eius testimonium in dogmatibus vllius esse momenti.

QUARTA propositio. *Non tenemur diebus festis ex precepto peculiari ad non peccandum, siue ad actum contritionis, vel dilectionis Dei.* Hæc est B. Thomæ in 2. 2. q. 111. art. 4.

art. 4. & contra Scotum in 3. distinct. 27. & 37. qui dicit, homines teneri die festo ad actum dilectionis Dei internum: & contra Abulensem, ac Lyranum in cap. 20 Exodi, qui dicunt, hoc præcepto specialiter prohiberi opera seruilia, id est, peccata, & proinde omne peccatum factum in die festo esse duplex.

Probatur **PRIMO**, quia ius diuinum præcipiebat solùm abstinere ab opere seruili. si dicas, opus seruile est peccatum. contra, quia præcepta debent intelligi propriè, non metaphoricè; peccata autem non sunt opera seruilia, nisi metaphoricè. **SECUNDO**, Ecclesia determinauit tempus, & modum obseruandi ius diuinum de obseruatione præceptorum: at Ecclesia nusquam præcipit actus illos internos. **TERCIO**, id habet communis sensus fidelium. Nulli enim sunt, qui putent se nouum peccatum commisisse, si die Dominico non habuerint contritionem. **QUARTO**, actus ille internus est finis huius præcepti, non autem finis, sed media propriè imperantur. **QUINTO**, cultus internus præceptus iam erat in primo mandato; nam hic est ordo primæ tabulæ, in primo præcepto mandatur cultus cordis, in secundo cultus oris, in tertio cultus operis. **SEXTO**, præceptum de colendo Sabbathum est præceptum religionis, at contritio est actus poenitentiae, non religionis. **SEPTIMO**, quia alioqui esset valde noxium tot festa multiplicare; esset enim tendere laqueos animabus.

At obiiciunt; **PRIMO**, fornicari, vel occidere hominem in loco sacro est homicidium, & sacrilegium, ergo similiter occidere, vel fornicari in die festo.

RESPONDEO, circumstantiam loci, & temporis semper aggrauare peccatum, sed non semper ita aggrauare, vt censetur nouum peccatum. Tunc enim solum fit nouum peccatum, quando circumstantia loci, vel temporis est essentialis, & intrinseca peccato, id est, quando violatur ipsum tempus, aut locus sacer. Verbi gratia, qui fornicatur, aut homicidium facit in templo, committit sacrilegium, quia per ea peccata tollitur sanctitas loci. Violatur enim templum per effusionem seminis, aut sanguinis voluntariam ex lege Ecclesiastica: at qui in templo mentitur etiam perniciosè, aut blasphematur, non

committit propriè sacrilegium, quia mendacium, & blasphemia non tollunt templi sanctitatem. Idem dico de tempore sacro. Non enim violatur tempus sacrum per quæcunq; peccata, sed solum per ea, quæ opponuntur ipsi tempori sacro, qualia sunt, non audire factum, & operari corporaliter, quæ sunt specialiter prohibita.

SECUNDO obiiciunt testimonia Augustini, qui dicit, præcepto Sabbathi prohiberi opera seruilia, id est, peccata. sic enim loquitur Augustinus tract. 3. in Ioan. & in Psalm. 32. conuersione I. RESPONDEO, cum loqui de præcepto Sabbathi, ut est generale præceptum, spiritualiter significatum per Sabbathum Iudæorum.

TERTIO obiiciunt Augustinum, qui lib. de decem chordis, cap. 3. dicit: *Melius faceret Iudæus in agro aliquid vtile, quàm in theatro seditiosus existeret: & melius femina Iudæorum domi lanam facerent, quàm tota die in neomeniis suis impudicè saltarent.*

RESPONDEO, Augustinum non velle dicere absolute esse melius, seu minus malum, die festo operari aliquid vtile, licet prohibitum tali die, quàm aliud peccatum facere. Potest enim fieri, ut aliquando sit melius, aliquando peius; nam minus malum est die Dominico operari in agro, quàm blasphemare Deum: sed è contrario, maius malum est, operari in agro die Dominico, quàm mentiri officiosè. Et tamen Augustinus videtur velle, minus malum esse die festo operari aliquid ex genere suo vtile, quàm peccatum aliquod committere. Augustinus ergo vult dicere, magis pugnare quælibet peccata cum fine sanctificationis Sabbathi, quàm opera ex se vtilia, quæ tamen prohibentur in Sabbatho; nam finis est quies mentis in Deo, cui quieti magis repugnat quodlibet peccatum, quàm distractio operis corporalis. & ideo magna est cæcitas Iudæorum, qui abutuntur ocio Sabbathi ad multa peccata committenda, ut Augustinus dicit.

OBIICIENS, si peccata magis repugnant fini huius legis, quàm opera seruilia, ergo omnia peccata prohibentur hoc præcepto magis, quàm opera seruilia; nam hoc præceptum positum est ad remouenda impedimèta cultus diuini interni. RESPONDEO, omnia peccata prohibita esse, & magis, quàm opera
opera

opera seruilia; nam peccata in nullo casu permittuntur: opera autem seruilia etiam in festo sæpe permittuntur. Non tamen omnia peccata prohibentur hoc præcepto speciali de Sabbatho, quia non erat necesse; nam iam antea prohibita erant. Opera autem seruilia prohibentur hac speciali lege, quia antea prohibita non erant.

CAPVT XI.

De Dominica die.

E Dominica die tria dicenda sunt. Primò, de eius antiquitate. Secundò, de ratione institutionis. Tertiò, de ritibus antiquis in die Dominica seruatis.

Quantum ad PRIMVM, sine dubio festum Dominicæ est antiquissimum omnium Christianorum festum; nam Ecclesia Christiana propriè cœpit in die Pentecostes. Tunc enim impletis omnibus mysteriis redemptionis, promulgatū fuit publicè Euangelium. Post hunc autem diem cœperunt omitti festa Iudæorum, & eis substitui festa Christiana; primus autem dies festus occurrens sine dubio fuit Dominicus; nam festum Natalis Domini, & Paschæ, quæ etiam antiquissima sunt, non nisi post aliquot menses occurrerunt. Attestantur autem huic antiquitati primò Scripturæ; nam Act. 20. dicitur, *Una Sabbathi cum conuenissemus ad frangendum panem,* & 1. Corinth. 16. *per unam Sabbathi unusquisq; apud se reponat, &c.*

Magdeburgenses Cent. 1. lib. 2. cap. 6. col. 503. & Calvinus in cathena Augustini Marlorati dicunt, hæc loca intelligi de die Sabbathi, & eum diem à Paulo seruatum. Quod etiam probant Magdeburgenses ex Act. 13. vbi Paulus die Sabbathi disputat in Synagoga. At falluntur manifestè; nam in primis locum illum Act. 20. Chrysostomus & Beda exponunt de Dominica die: locum autem 1. Corinth. 16. exponunt de die Dominica omnes interpretes Græci & Latini, Chrysostomus, Ambrosius, Theophylactus, &c. nec solùm Catholici, sed etiam Petrus Martyr in eum locum; adde etiam (cui hæretici multum tribuunt) commentarium Erasmi tam Act. 20.

ZZZZZ 5

quam

quàm 1. Cor. 16. Præterea Marci 16. dicitur Christus resurrexisse vna Sabbathorum: at constat resurrexisse die Dominica.

Præterea constat Paulum multis Hebraïsmis abundare: est autem Hebraïsmus frequentissimus dicere vnum pro primo. vt Genes. 1. *Factum est vespere, & mane dies vnus*, id est, primus; nam postea sequitur, *dies secundus, &c.* Deniq; Paulus arguit Colossenses, & Galatas seuerissimè, quòd Sabbathum, & festa Iudæorum seruarent. quomodo ergo credibile est eum seruasse Sabbathum Iudæorum? Quod autem Act. 17. die Sabbathi prædicauit in Synagoga, non id fecit, vt colectet Sabbathum, sed quia non poterat habere alio loco, nec alio tempore Iudæos congregatos.

Habemus præterea Apocal. 1. *Ego Ioannes fui in spiritu in Dominica die*. Quem locum de nostra Dominica die exponunt ferè omnes, vt OEcumenius, Anselmus, Primasius, & alij, & ipsi etiam Magdeburgenses Cent. 1. lib. 2. cap. 6.

Ad hæc, habemus testimonia Patrum antiquissimorum; Clementis can. 65. Apostolorum; Ignatij epistola ad Magnesianos; Iustini Apolog. 2. Tertulliani, de coròna militis, & Apologetici cap. 16. Clementis Alexandrini lib. 7. Strom. Origenis homil. 7. in Exod. Athanasij homil. in illud, omnia mihi tradita sunt à patre meo; Ambrosij epist. 83. Hieronymi in cap. 4. ad Galat. August. lib. contra Adimantum, cap. 16. Gregorij lib. 11. epist. 3. Leonis epist. 81. ad Dioscoru; Hilarij præfatione in Psalm. Quare nullo modo dubitare licet, quòd festum Dominicæ diei sit vetustissimum.

Quantum ad SECUNDVM, ratio institutionis fuit, vt succederet Sabbatho. Nam ius diuinum requirebat, vt vnus dies hebdomadæ dicaretur cultui diuino: non autem conueniebat, vt seruaretur Sabbathum. Itaque Sabbathum ab Apostolis in diem Dominicum versum est.

Vt autem intelligatur, quàm rectè id factum sit, notandum est, Sabbathum fuisse festum antiquissimum & præstantissimum apud Iudæos, & idèd solius Sabbathi mentionem factam in Decalogo. Erat autem Sabbathum festum excellentissimum, quia cùm omnia festa celebrentur, vel in memoriam beneficij præteriti, vel ad significandum aliquid futurum, Sabbathum in vtroque excellebat. Nam quantum ad præteri-

præteritum, colebatur in memoriam primi, & communissimi beneficij, id est, creationis mundi. Nam, vt scribit Philo in libro de opificio mundi, quemadmodum Reges coli iubēt diem natalem filiorum suorum, ita Deus coli voluit diem natalem operis sui, id est, mundi. quod etiam vtilissimum erat ad errorem Philosophorum excludendum, qui dicturi erant, mundum non habuisse principium. Quantum autem ad futurum, Sabbathum figura erat trium beneficiorum Dei, ad quæ omnia alia reuocantur.

PRIMO, figura erat in sensu allegorico quietis Christi in sepulcro. vt enim Deus Sabbatho quieuit ab opere creationis, ita Christus quieuit Sabbatho ab opere redemptionis, vt Apostolus obseruauit Hebr. 4.

SECUNDO, figura erat in sensu tropologico quietis mentis humanæ ab operibus seruilibus peccatorum. Iudæi enim dum Sabbatho otiabantur, significabant venturum esse tempus gratiæ, quo liberati homines per Christū à seruitute peccati, quiete & ocio spiritali fruerentur, vt exponit Augustinus tractat. 30. in Ioannem, & alibi.

TERTIO, figura erat in sensu anagogico quietis sanctarum animarū, quam post mortem in sinu Abrahamæ expectabant, vt Augustinus docet, epist. 119. & deducitur ex Apostolo Hebr. 9. Iam verò propter has ipsas causas, quibus Sabbathū fuit olim institutum, decuit, vt post Christi aduentum mutaretur in Dominicam. Nam quantum ad memoriam præteritorum, dies Dominica longè excellit Sabbatho. nam refert nobis memoriam Natalis Christi, & Resurrectionis eiusdē, & Aduentus Spiritus sancti, quo die quodammodo nata est Ecclesia. Nā Christus die Dominica natus est, vt patet, quia illo anno currebat litera Dominicalis B. vt omnes Mathematici docent, & potest ostendi retrocedendo in Cyclo literarū Dominicalium: constat autem, literam B. haberi die XXV. Decembris, quo die Christus natus est. quod autem idem Christus resurrexit die Dominica, ex Euangeliis constat. Quòd denique aduentus Spiritus sancti fuerit die Dominica, patet, quia fuit in die Pentecostes, id est, quinquagesimo die à Paschate, qui necessariò est dies Dominicus. Itaque dies Dominica repræsenta nobis natalem diem Christi, & Ecclesiæ, & Christi

Christi non simplicem, sed duplicem. Et præterea dies Dominica repræsentat etiam memoriam creationis mundi non minus, quàm Sabbathum. Nam die Dominico cæpit mundus fieri, immò eo die sunt factæ omnes partes mundi principales, cælum, terra, Angeli, lux, &c. vnde Iustinus Apolog. 1. & Leo epist. 81. ad Dioscorum, dicunt, diem Dominicam colit tam ob memoriam mundi creationis, quàm ob resurrectionem Christi.

Quantum autem ad futurorum significationem, Sabbathum planè cessare debuit, quia omnia, quæ per Sabbathum significabantur futura, iam sunt completa; nam Christus iam in sepulcro iacuit, & quies animorū in Deo iam agitur. Porò quies spirituum defunctorū in sinu Abraham iam est mutata in gloriam & beatitudinem: & nunc non amplius expectamus simplicem illā quietem, sed quietem gloriosam. gloria autem melius significatur per diem Dominicum, quam per Sabbathum. Et idcirco B. Augustinus epist. 119. dicit, Sabbathum rectè datum Hebræis, qui post mortem ibant ad solam quietem; Christianis autè datam esse diem Dominicam, quia iam reuelata est gloria resurrectionis in Christo; & quod præcessit in capite, etiam corpus totum expectat.

Quantum ad TERTIVM, ritus in Dominica erat quadruplex. PRIMO, conueniebant in Ecclesiam ad lectionem, concionem, sacrificium, communionem, &c. vt ex Iustino patet Apolog. 2. extrema. SECUNDO, vacabant ab operibus secularibus, vt patet ex Hieronymo epistola ad Eustochium de virginitate, & Gregorio lib. II. epist. 3. TERTIO, non ieiunabant, vt patet ex Tertulliano de corona militis, & aliis, qui passim hoc docent. QUARTO, non flectebant genua, sed stantes precabantur. de quo exstat can. 20. Nicæni Concilij. Idem etiam longè antea Tertullianus docuit libro de corona militis: *Die Dominico, inquit, ieiunare, nefas ducimus, & de geniculis adorare.* Item Hilarius præfatione in Psalmos. Ambrosius sermon. 62. Augustinus epist. 119. cap. 15. & Alexander III. cap. Quoniam, extra de feriis, idem docent. Ex quo intelligimus, nondum esse quingentos annos, ex quo ritus hic cessauit. nam tres priores adhuc in vniuersa Ecclesia obseruantur.

CAPVT XII.

De Pascha.

Duo dicenda sunt. Primò, quid sit Pascha. Secundò, de erroribus circa Pascha. Quantum ad PRIMVM, aliqui Patrum existimarunt, nomen Paschæ deductum esse à verbo *πάσχειν*, id est, pati, quia passionis Domini memoria in Paschate celebratur iuxta illud Apostoli: *Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus.* ita Ambrosius in libro de mysterio Paschæ, cap. 1. Vnde etiam Tertullianus libro contra Iudæos, dicit, Pascha Domini significare passionem Christi. quorum sententiam refert, & meritò refellit Augustinus epist. 119. nã Pascha nomen est Hebræum, non Græcum. Hebraicè autem dicitur *פסח* quod Græci verterunt *πάσχα*, Chaldæus *פסחא*. Hieronymus legit Phasc, nimirum secundum alia puncta: sed eadem semper est vox. Dicitur autem Pascha à verbo *פסח*, quod est transilire. vnde primariò non significat immolationem agni, vt auctor comment. in cap. 14. Marci apud Hieronymum docet: nec transitum populi per mare rubrum ad terram pmissionis, vt docent Nazianzenus orat. 2. de Pascha, & Augustinus tract. 55. in Ioannem. Nec etiam significat transitum Angeli per Ægyptum, vt videntur sonare illa verba: *Est enim Phasc, id est, transitus Domini.* Exod. 12. sed significat transcensionem Angeli, & quasi saltum super domos Iudæorum, vt patet ex ratione, quæ redditur Exod. 12. nam vbi dixerat Moyses: *Est enim Phasc,* subiungit rationem: *Transibo enim per terram Ægypti nocte illa, & percutiam primogenita Ægyptiorum: erit autem sanguis vobis in signum in adibus vestris, & videbo sanguinem, & transibo vos, nec erit in vobis plaga.* Vbi primum, transibo, est *רַעַבְרַתִּי*, secundum est *רַפְסַחְתִּי*, & ab hoc dicitur Pascha. Similis ratio ter in eodem capite redditur. vbi semper *פסח* significat transilire, seu transcendere, non simpliciter transire. Vnde Iosephus lib. 2. antiquit. cap. 13. dicit, Pascha significare transcensionem. idem docet Hieronymus in cap. 26. Matth. & Theodoretus quæst. 24. in Exod.

Verun-

Veruntamen hoc ipsum nomen traducitur etiam ad alia tria significanda. Itaque PRIMO, significat, ut diximus, translationem Angeli. SECUNDO, ipsum agnum Paschalem, qui per immolationem transibat de vita ad mortem. Unde dicitur Lucæ 22. *Neceſſe erat occidi Paſcha.* TERTIO, transitum populi, qui illa ipsa nocte liberatus à tyrannide Pharaonis, tranſiuit per mare rubrum, ut iret in terram promiſſionis. Et hanc ſignificationem agnoſcunt Gregorius Nazianzenus orat. 2. de Paſcha, & Auguſtinus tract. 55. in Ioãnem. QUARTO, ipsum feſtum diem. nam Lucæ 22. dicitur: *Appropinquabat dies feſtus azimorum, qui dicitur Paſcha.*

Porro hæc ipſa quatuor ſunt etiam apud Chriſtianos ſecundo modo, id eſt, ut exemplaria illorum typorum. Nam Angelus tranſiens, & occidens primogenita Ægypti, & ſaluans filios Iſraël, eſt Chriſtus magni conſilij Angelus, qui, dum tranſiit de morte ad vitam, ſaluauit omnes, qui eius ſanguine aſpergendi erāt, relictis ceteris in manu vaſtatoris. Agnus Paſchalis idem Chriſtus eſt, pro nobis immolatus. Chriſtum enim reſentantur Agnus & Angelus, quia Chriſtus occidi & occidere debuit; Agnus autem occidi poterat, ſed non occidere; Angelus occidere, ſed non occidi. Tranſitus per mare rubrum, ſignificat tranſitum populorum per aquas Baptiſmi, & idè in Paſchate ordinariè olim baptizabantur Catechumeni. Denique, feſtus dies illorum noſtrorum feſtum diem figurabat.

Quantum ad SECUNDVM; PRIMVS error fuit Aetii, qui Paſcha ſimpliciter negabat eſſe celebrandum, quod hoc Iudaismum ſaperet. Refert hunc errorem, & refellit Epiphanius hæreſi 75. non enim agimus Paſcha Iudæorum, ſed quod illis ſignificabatur.

SECUNDVS fuit Blaſti cuiuſdam, qui, teſte Tertulliano libro de præſcript. docuit, Paſcha neceſſariò debere celebrari ipſo die, quo à Iudæis celebrabatur, id eſt, XIV. Luna, ſiue eſſet Dominica, ſiue non. In quo errore fuerunt eodem tempore multi Epiſcopi Aſiæ minoris, ut patet ex lib. 5. hiſt. Eufebij cap. 24. & 25. ubi refertur epiſtola Policratis Epiſcopi Epheſi ad Victore Papam, qua ille auctor aſſerit, omnes ſuos prædeceſſores uſque ad ſanctum Ioannem Euangeliftam ſemper cele-

celebrasse Pascha die decima quarta. Nec defuerunt postea multi alij, quibus hic error placeret, quos Epiphanius hæresi 50. Quartadecimanos vocari affirmat. quin etiam longo post tempore Audiani, seu Vadiani in eundem errorē inciderunt, eodem Epiphanio teste hæref. 70.

Hic error illo ipso tempore refutatus est à Conciliis ferè omnium Ecclesiarū, & à Romano Pontifice, qui omnes communi consensu statuerunt, Pascha celebrandum esse Dominica proxima Lunæ quartadecimæ post æquinoctium vernum, vt Eusebius ibidem refert. Deinde Concilium Nicænū, cū adhuc error ille alicubi duraret, idem statuit, vt testatur Epiphanius hæref. 50. & 70. qui dicit, in Concilio eodem ab Eusebio Cæsariensi compositum aureum numerum, qui ostendit Nouilunia. De qua re exstat epistola ipsius Concilij Nicæni apud Theodoretum lib. 1. cap. 9. hist. & eiusdem rei meminit Athanasius in epistola de Synodo Ariminensi, & Seleuciensi; Ambrosius epist. 83. & Theophilus lib. 1. Paschali; item Imperatoris Constantini epistola ad omnes Ecclesias, apud Eusebium lib. 3. de vita Constantini; vbi Constantinus tribus rationibus probat, debere Pascha celebrari die Dominico. PRIMO, ne concurramus cum Iudæis Christi interfectores.

SECUNDO, quia par est, vt in tota Ecclesia sit vna ratio Paschæ celebrandi, & par est etiam, vt pauciores pluribus cedant. Porro ab antiquis temporibus Romana vrbs, Italia, Africa, Gallia, Hispania, Britannia, Ægyptus, Lybia, Græcia, Pontus, Cilicia, & magna pars Asiæ celebrant Pascha die Dominico, soli autem pauci Orientales contra totū Meridiem, Occidentem, Aquilonem, & magnam Orientis partem cum Iudæis Pascha celebrant.

TERCIO, quia absurdum est, vno anno bis Pascha facere, & alio anno nunquam. atqui hoc accidebat illis, qui Pascha quartadecima die agebant; nam illi non obseruabant æquinoctium, sed solū menses XII. Lunares, & celebrabant Pascha XIV. Luna mensis primi, non curātes, si illa decima quarta esset ante æquinoctium, vel post. Itaque interdum accidebat, vt vno anno celebrarent Pascha post æquinoctium, & anno sequenti ante æquinoctium, & proinde bis in vno anno.

ADDE

ADD E etiam, quòd isti falso fundamento nitebatur. Nam putabant, se sequi legem Iudæorum, & reuera sequebantur delirium Iudæorum sui temporis. nam Lex Iudaica Exod. 11. præcipit Pascha fieri post æquinoctium vernum; iubet enim fieri Luna decima quarta primi mensis; porrò mensis primus is erat, cuius decima quarta dies incidebat in æquinoctium vernum, aut illud proximè sequebatur. vnde etiam Iosephus lib. 3. antiquit. cap. 13. dicit, Pascha fieri Sole in Ariete existente, & opposito ipsi Lunæ. Iudæi autem posteriores (vt Epiphanius dicit, hæres. 70.) non amplius obseruabant æquinoctium, & eos tamen tanquam duces cæcos sequebantur errantes illi Christiani, qui cum Iudæis Pascha faciebant.

Ad auctoritatem autem sancti Ioannis Euangelistæ, quam pro se adferebant illi Quartadecimani, respondet Beda lib. 4. hist. cap. 25. Ioannem celebrasse Pascha XIV. die, vt se accommodaret in illis initiis Iudæis ad fidem conuersis, sicut etiam propter eandem causam Paulus circumcidit Timotheum: tamen Apostolum Petrū Romæ instituisse, vt Pascha die Dominico fieret, & hoc magis esse sequendum.

TERTIVS error fuit quorundam Cappadocum, qui, teste Epiphanio hæres. 50. semper Pascha celebrabant die XXV. Martij, sicut Natalem Domini semper celebramus die XXV. Decembris. quia putabant, Christum eo die passum fuisse, & ipso die passionis Pascha agendum credebant. Similis fuit error Gallorū in principio Ecclesiæ, qui, teste Theophilo Casariensi apud Bedam libro de ratione temporum, cap. 45. semper Pascha celebrant XXV. Martij, quod putarent, eo die Christum resurrexisse. Idem error summopere placet Lombro in libro de Conciliis, part. 2. vbi vellet eodem die celebrari ista festa, & non obseruari cursum Lunæ, ne videremur Iudæizare.

Ceterum iste error refellitur PRIMO, ex consensu totius Ecclesiæ, quæ semper die Dominico Pascha celebrandum statuit. SECUNDO, quia secundum quosdam nititur falso fundamento. Christus enim, vt illi docent, non potuit resurgere XXV. Martij, nec etiam pati; nam passus est die Veneris, & resurrexit die Dominico, secundum Euangelia omnia. collat etiam, Christū passum & resurrexisse anno ætatis suæ XXXIII. vel

vel XXXIV. secundum alios. Porro anno Christi XXXIII. die XXV. Martij, non fuit feria VI. nec dies Dominica, sed feria IV. Anno autē Christi XXXIV. die XXV. Martij, fuit feria V. vt ex litera Dominicali patet. Nam anno Christi XXXIII. currebat litera D. anno XXXIV. litera C. die autem XXV. Martij, semper est G.

ULTIMO, refellitur à B. Augustino in epist. 119. vbi ostendit, hoc interesse inter diem Natalis & diem Resurrectionis; quod ille celebratur solū ob memoriam, & ideo semper ipsa die XXV. Decembris: at iste celebratur ob memoriam & Sacramentum, & ideo variatur. Vide ibidem pulcherrimam explicationem mysteriorum Paschæ.

QUARTVS error fuit Britonum & Scotorum apud Bedam lib. 3. historiae, cap. 25. & lib. 5. cap. 22. qui contra communem totius Ecclesiæ usum, Pascha celebrabant prima Dominica post Lunam XIII. Martij, ita vt aliquando ipsa XIV. Luna Pascha celebrarent, in quo neque Iudæis, neque Christianis consentiebant. Nam Iudæis primus dies solennis erat Luna XV. sed incipiebant festum à vespera præcedente, id est, Luna XIV. ad vesperam; istis autem primus dies solennis erat decimus quartus, & cum etiam ipsi inciperent à primis vesperis, necessariò incipiebant Luna XIII. sed hic error non eget alia refutatione; nam fundabatur in sola imperitia; existimabant enim, ita sanctum Ioannem celebrare solitum.

QUINTVS error est Nouatianorum, qui, teste Socrate lib. 5. historiae, cap. 20. decretum ediderunt, quod appellarunt *ἀδιάφορον*, quia in eo statuerunt, liberum vnicuique esse debere, agere Pascha quando velit. Quem errorem satis constat placuisse etiam Magdeburgensibus ex Centur. 1. lib. 2. cap. 6. col. 304. & Centur. 2. cap. 6. col. 119. vbi dicunt, nec Apostolos, nec Apostolicos viros vllam legem dedisse Ecclesiæ de celebratione Paschæ, sed reliquisse Christianis integram libertatem. Et ibidem arguunt Romanos Pontifices, quòd propter rem indifferentem excommunicauerint Asianos.

Iste autem error refellitur, PRIMO, ex can. 8. Apostolorū, vbi iubentur deponi Episcopi, vel Presbyteri, qui Pascha egerint ante æquinoctium cum Iudæis.

AAAAAA

SECUNDO

SECUNDO probatur, quia eos, qui pertinaces fuerunt in opinione Asianorum, id est, quod necessario Pascha deberet agi Luna XIV. cum Iudæis, veteres patres semper habuerunt pro hæreticis, vt patet ex Tertulliano de præscript. Epiphani. hæres. 50. August. hæres. 29. & Theodoro lib. 3. de hæreticis fabulis, & Damascen. lib. de hæresibus. Et ne putemus eos esse hæreticos alia de causa, imposuerunt illis nomen Tetrastececatitas, id est, Quartadecimanos. Non ergo sine causa Romani Pont. excommunicarunt Asianos.

TERTIO, si esse deberet res libera, & indifferens celebratio Paschæ, nunquam fuissent sancti Patres multum solliciti de hac re: at semper maximè solliciti fuerunt, nam in ipso initio huius controuersia, vbique celebrata sunt prouincialia Concilia pro hac re, vt apparet ex lib. 5. hist. Eusebij, cap. 23. & 25. quod est signum magnæ sollicitudinis. ADDE, quod in illis Conciliis non rem adiaphoram esse voluerunt. nam lib. 5. cap. 23. sic ait Eusebius: *Vnum, inquit, omnes Ecclesiasticum dogma confirmant, ne liceat aliquando, nisi in die Dominica, qua Dominus resurrexit, Dominicum Pascha celebrare mysterium.* Et cap. 25. dicit, hunc fuisse finem decreti Concilij Cæsariensis de Paschate illo ipso tempore habiti. *Epistola autem nostra exemplaria per omnes Ecclesias transmittantur, uti ne rei efficiamur animarum, qua diuersis erroribus merguntur.*

QUARTO, Concilium Nicænum post quaestionem de die contra Arium nihil putauit magis dignum diligenti discussione & determinatione, quam de die Paschæ, vt patet ex epistola Constantini apud Eusebium lib. 3. de vita Constantini. Immo Athanasius in epistola de Synodis Arimini & Seleucia, nõ procul ab initio, dicit, Concilium Nicænum propter duas causas conuenisse; primò, propter controuersiam de Pascha; secundò, propter hæresim Arii. Epiphani. etiam hæres. 70. dicit, Constantinum duo maxima bona contulisse in Ecclesiam; vnum, quod congregari curauit Synodum Nicænam; alterum, quod in ipsa Synodo curauerit determinare quaestionem de Paschate. Quod autem Nicænum Concilium planè præceperit celebrari Pascha die Dominico, & non solum cohortationem adhibuerit, vt Socrates dicere videtur.

patet ex Athanas. qui in epist. de Concil. Arimini & Seleucia, sic ait; *In negotio de Paschate non abhorruerunt ab ista appellatione, si sum est, & omnes obtemperarent.*

QUINTO, probatur ex Concilio Antiocheno, cap. 1. ubi excommunicantur qui legem Nicænam de Paschatis die nõ seruant.

SIXTO, idem probatur ex magna sollicitudine, quam semper habuerunt Patres, ne erraretur in celebrando Paschate. Nã tempore B. Ambrosij, cùm nata esset difficultas quædam, & ignoraretur, quæ esset dies Paschæ secundum Nicænum Concilium, vndique mittebantur literæ Episcoporum vltro citroq; vnde etiam exstat proluxa epist. 83. Ambrosij de hac re.

Deinde tempore Innocentij I. cùm orta esset similis difficultas, scripsit Innocentius epistolam, quæ est 11. ad Aurelium Episcopũ Carthaginis, vt ipse quoque, coacta Synodo, quæstionem illam discuteret, & ad se scriberet Concilij sententiam, vt ipse postea diem Paschatis de more omnibus præscriberet.

Rursum tempore Leonis, cùm similis orta esset difficultas, scripsit inde sanctus Leo ad Imperatorem Martianum, ad Eudoxiam Augustã, ad Episcopos Gallia & Hispania, & alios. vide epist. 63. 64. 65. & 95.

Præterea idem arguit generalis prudentia Ecclesiæ; nam, vt scribit Leo epist. 64. ad Martianum, delegata fuerat Episcopo Alexandrino cura semper supputandi & indagandi diem Paschatis, quem ille Apostolicæ sedi Romanæ indicabat; ac deinde Apostolica sedes vniuersæ Ecclesiæ diem illum præscribebat. cuius moris meminit etiam Concilium Arelatense I. cap. 1. & Innocentius I. epist. 11. ad Aurelium.

VLTIMO, probatur ex diuino testimonio, quod refert Paschasinus Episcopus Lilibetanus in epistola ad Leonem, & est 63. inter epistolas sancti Leonis. Scribit autem ille, tempore Zozimi Papæ ortam quæstionem de Paschate, quod Occidentales dicerent, Pascha celebrandum illo anno XXV. die Martij; Orientales autem XXII. Aprilis. Porro in quadam Ecclesia Sicilia solebat singulis annis sacer fons diuino miraculo per se repleti ipsa nocte Paschatis, qua Catechumeni baptizandi erant. Illo autem anno, cùm ex præscripto Zozimi

AAAAAA 2 mi

mi Pascha ageretur XXV. Martij, fons inanis & aridus mansit: deinde XXII Aprilis, fons repletus est; atque ex eo intellectum est, errasse Occidentales in celebratione Paschæ. Quale miraculum contigisse etiam anno Domini D.LXXII. scribit Sigebertus in Chronico. Siquidem annotavit eo anno fontem baptismalem in Hispania diuinitus impletum fuisse in Sabbatho veri Paschatis, quod tunc Galli rectè seruabant, Hispani autem malè. At certè si res esset omnino indifferens, nunquam Deus tali miraculo commissum errorem demonstrasset.

Magdeburgenses Cent. 5. cap. 6. col. 692. dicunt, fabulas & nugas esse, quæ iste Paschasinus scribit. At constat, hunc Paschasinum fuisse Episcopum celeberrimum, quippe quoniam nomine sancti Leonis præsedidit Concilio Chalcedonenſi DC. XXX. Episcoporum. Constat etiam eum scribere rem sibi notissimam, nimirum quæ acciderat suo tempore, & in loco sibi vicino. Constat denique rem illam scriptam grauissimo Pontifici S. Leoni, cui certè fabulam & nugas pro diuino miraculo nunquam venditasset magnus ille Episcopus.

ULTIMVS error est, in quem à multis iam annis sæpe incidimus, scientes quidem, & aduertentes, sed tamen inuiti. Sciendum enim est, Concilium Nicænum tres regulas constituisse ad inueniendum Paschæ diem. VNA fuit, vt semper Pascha ageretur post diem XXI. Martij, quia illo die erat æquinoctium veris, & Pascha post æquinoctium agi debet. ALTERA fuit, vt post XX. Martij expectaretur Luna XIV. & post eam diem quæreretur Pascha. Pascha enim agi debet in certâ hebdomade Lunæ, id est, à Luna XIV. exclusiue, vique ad XXI. exclusiue. Et ad inueniendam Lunam, composuerunt Cyclum aurei numeri. Vbiunque enim in Calendario inuenitur aureus numerus illius anni, ibi est Nouilunium. TERTIA regula fuit, vt post Lunam XIV. occurrentem, post vicissimum diem Martij, expectaretur dies Dominicus, & ille esset Pascha.

Istæ regulæ illo tempore & sequentibus annis multis operata fuerunt. Verè enim tunc erat æquinoctium XXI. Martij, & verè aureus numerus tunc indicabat diem Nouilunij, ita multis iam seculis experientia docet, æquinoctium non esse fixum.

fixum vicesima prima Martij, sed semper anticipare; nunc enim est decimo Martij. Similiter experientia docet, aureum numerum antiquum non indicare amplius Nouilunia fideliter. Nunc enim Nouilunium inuenitur quatuor diebus ante ipsum aureum numerum. Ex quo intelligimus, tempore Concilij Nicæni non fuisse exactè deprehensum motum nec Solis, nec Lunæ: Ecclesia autem semper antiquas illas regulas seruat, & inde sapissimè cogitur errare, etiam si nolit. Sicut anno superiore, id est, M. D. LXXIX. celebratum est Pascha XIX. die Aprilis, cum debuisset celebrari XV. Martij.

CAPVT XIII.

De Pentecoste.

MAGDEBURGENSES Centur. 2. cap. 6. col. 119. non solum dicunt, Apostolos nullam Legem de festis instituisse, sed etiam addunt, primis illis seculis Ecclesiæ nihil expressè legi de vilo festo, præterquam de Paschate. At hoc esse falsissimum, docet nos antiquitas Pentecostes. Nam in primis meminit eius festi Paulus in priore epistola ad Corinthios 16. *Manebo, inquit, Ephesæ usque ad Pentecosten.* Et Act. 20. de Paulo inquit Lucas: *Festinabat, ut si quo modo posset, Pentecosten ageret Hierosolymis.* Et quamuis non sit omnino certum, an loquantur hæc Scripturæ de Pentecoste Iudæorum, an Christianorum: tamen Epiphani. hæc. 75. exponit de Pentecoste Christianorum.

Præterea meminerunt huius festi, antiquissimi auctores; Clemens lib. 5. constit. cap. 21. Irenæus apud Iustinum quæst. 115. Tertullianus libro de corona militis; Origenes lib. 8. contra Celsum; Hilarius præfatione in Psalmos; Theophilus lib. 1. Paschali; Hieronymus in epistola ad Marcellam de erroribus Montani, & in caput 4. Galat. Gregorius Nazianzenus, Chrysostomus, Ambrosius, Maximus, Leo, & alij, qui sermones de hoc festo scriptos reliquerunt. Denique Augustinus epist. 118. dicit, festa Passionis Domini, Resurrectionis, Ascensionis, Pentecostes, & alia, quæ in tota Ecclesia celebrantur, sine dubitatione vel à generalibus Conciliis, vel ab Apostolis instituta: constat autem, non esse instituta in generalibus

Conciliis; nam eorum mentio inuenitur in Clemente, Iustino, Tertulliano, & Origene, qui præcesserunt omnia generalia Concilia.

Est autem grauis difficultas, an rectè celebretur festum Pentecostes die quinquagesimo à die Resurrectionis. Nā certum est, celebrari hoc festum propter aduentum Spiritus sancti, ut Hieronymus dicit in c. 4. ad Galat. & alij Patres supra citati. Videtur autem Spiritus sanctus aduenisse die XLIX. vel etiam ante XLIX. à die Resurrectionis Domini, & proinde non die Dominico, sed die Sabbathi, aut Veneris, aut Iouis. Nam ut habemus Act. 2. Spiritus sanctus venit, *dum compleuntur dies Pentecostes*, id est, ipso die Pentecostes Iudæorum, non enim ibi Lucas potest intelligi de alia Pentecoste, quàm Iudæorum. Pentecoste autem Iudæorum aut erat festum datæ Legis in monte Sina, ut dicit Augustinus epist. 119. cap. 16. aut erat festum Hebdomadarum, ut vult Hieronymus in cap. 4. ad Galat. aut fortasse vtrumque simul: at neutrum in diem Dominicam incidisse videtur anno passionis Christi; nam festum datæ Legis celebrabatur die tertio tertij mensis, ut habetur Exod. 19. ex quo deducit August. dies L. numerari ab ipso Paschate Iudæorum, id est, à die XIV. primi mensis inclusiue; fuit autem dies Paschæ Iudæorum, anno passionis Christi, die Iouis; ergo Pentecostes complebatur etiam die Iouis, nimirum triduo ante nostram Dominicam Pentecostes.

Porrò festum Hebdomadarum, quod magis propriè dicitur Pentecostes, numerari incipiebat à secundo die azimorum, ut colligitur ex lib. Leuit. cap. 23. vbi præcipitur, vltima die Sabbathi offerant manipulos primitiarum, & indemerent septem hebdomadas, qui sunt dies XLIX. & sequenti die, id est, quinquagesimo, festum diem agant. Porrò hoc loco nomine Sabbathi intelligitur primus dies azimorum, qui sollemnis erat, & generali nomine Sabbathum dicebatur, ut exponunt Lyranus, Abulensis, Caietanus in hunc locum, & Ioseph. lib. 3. antiq. cap. 13.

Cum ergo primus dies azimorum tempore passionis Christi fuerit die Veneris, si ab illo die exclusiue numeremus dies quinquaginta, inueniemus, Pentecosten completam fuisse die Sabbathi, non die Dominica. Neque potest aliquis esse
gete

gere difficultatem, si dicat, Spiritum quidem sanctum non aduenisse die Dominico, qui est quinquagesimus à Dominica Resurrectionis: tamen Ecclesiam voluisse die Dominico celebrare memoriam huius aduentus. Nam **Clemens** lib. 5. cap. 21. const. **Theophilus** lib. 1. Paschali, **Augustinus** epist. 119. **Leo** in sermone de Pentecoste, & alij omnes docent, reuera die decimo ab Ascensione, & quinquagesimo à Resurrectione venisse Spiritum sanctum. Hoc ergo effugio pratermisso, respondeo, festum Hebdomadarum, & festum datæ Legis veteris fuisse vnum & idem, & celebrari solitum, tum in memoriam datæ Legis veteris, ac figuram dandæ Legis nouæ per aduentum Spiritus sancti: tum etiam in gratiarum actione pro collectis frugibus; & hoc vnum festum anno passionis Christi incidisse in diem Dominicum, qui fuit quinquagesimus à Resurrectione Domini.

Ut autem ista omnia explicentur, consideranda sunt dua illa loca, Exod. 19. & Leuit. 23. Quantum ad PRIMVM locum, sciendum, non posse euidenter colligi ex Scriptura, quo die data sit Lex vetus. Nam Scriptura dicit, venisse Moysen cum populo in desertum Sinai mense tertio egressionis ab Aegypto, ac deinde tertia die datam Legem: sed non explicat quo die mensis tertij venerint in desertum Sinai. & proinde non certò scimus, vnde numerentur tres illi dies, de quibus dicitur: *Estote parati in diem tertium.*

Inuenio autem quatuor sententias. PRIMÆ est **B. Augustini** epist. 119. cap. 16. & quæst. 70. in Exodum, vbi dicit, venisse populum in desertum Sinai prima die mensis tertij, & tertia eiusdem datam esse Legem, & illam diem esse quinquagesimam à die primi Paschatis. Sed contrà sunt argumenta.

PRIMVM, quia si ita numeremus, non coincidet festum datæ Legis cum festo Hebdomadarum, quod propriè dicitur festum Pentecostes; nã festum Pentecostes est dies quinquagesimus à secundo die azimorum, non à festo Paschatis. & tamen debent coincidere, vel nullum erit festum datæ Legis, quod est absurdum, & contra ipsum Augustinum, qui ipsum festum datæ Legis, vult esse festum Pentecostes.

SECUNDVM, quia reuera non tollitur nostra prima difficultas; nam si Lex data est die quinquagesimo à Paschate Iudæorum,

daorum, & illa die est festum Pentecostes, & Spiritus sanctus venit in die Pentecostes, certè sequitur, Spiritum sanctum nõ venisse die Dominico, sed die Iouis.

17
30
3
50

TERTIVM, quia B. Augustinus non videtur rectè numerare; ipse enim accipit ex primo mense dies septendecim, et secundo mense dies triginta; ex tertio mense dies tres, & sic efficit dies quinquaginta. At non potuit accipere ex primo mense dies septendecim, & ex secundo dies triginta. Nam mensures lunares, quales erat Iudæorum, non omnes constant ex triginta diebus, sed vnus ex triginta, alius ex viginti noue; ergo debuit accipere Augustinus ex primo mense dies septendecim, ex secundo dies viginti nouem; vel ex primo dies septendecim, ex secundo dies triginta, & sic non efficit quinquaginta, sed quadraginta nouem. Adde etiam, quòd Moyses non diebus mense tertio Paschatis, sed mense tertio egressionis de Aegypto: egressio autem non fuit decimo quarto die, sed decimo quinto, vt habetur Numeri. 33. 3.

QUARTVM, quia si tertia die mensis tertij data est Lex, portebit prima die mensis multò plura esse facta, quam pariat tempus vnus diei: nam in primis dicuntur filij Israel mense tertio peruenisse in desertum Sinai; ex quo appareat aliquam partem diei illius primæ consumptã in itinere. Non enim credibile est, eos peruenisse summo mane, cum non consueuerint noctu iter facere. Deinde, vbi peruenerunt, fixerunt tabernacula sua, in quo plurimum temporis consumebatur, cum essent in illa multitudine supra mille millia hominum. Deinde post fixa tabernacula ascendit Moyses in montem Sina, qui altissimus erat, & cum Deo loquutus, descendit, & conuocauit omnes maiores natu, & concionem habuit ad illos, & per illos ad omnem populum. Deinde rursum in montem secūdò ascendit, & iterum descendit, & cum populo loquutus, iussit, vt omnes lauarent vestimenta sua. Cumq; lauissent vestimenta sua, inquit Scriptura, dixit eis Moyses; Estote parati in diem tertium. Quis porò credat, vna, atque eadem die tabernacula erecta, & Mosem bis ascendisse ad montem, bis descendisse, bis populo concionatum? quod si id credibile non est, certè sententia illa S. Augustini agere defendi potest.

ALIA expositio est Ruperti & Abulensis in caput 19. Exodi, qui dicunt, Legem quidem datam die tertio tertij mensis, sed eum diem non esse quinquagesimum, vt Augustinus dicebat, sed quadragesimum nonum à Paschate, & idè festum Pentecostes non celebrari propter Legem datam, sed propter fœdus ictum inter Deum & populum, quod factum est die quarta tertij mensis, vt dicitur Exod. 24.

Hæc expositio minus placet, quàm prior; nam in primis valent contra hanc sententiam argumenta iam facta, excepto tertio, & præterea peribit figura pulcherrima nostræ Pentecostes, quam tamen Augustinus, Leo, & alij agnoscunt. nimirum quod Pentecoste Iudæorum fuerit festum datæ Legis veteris, & nostræ Pentecoste sit festum datæ Legis nouæ.

TERCIA sententia est Caietani, qui dicit, Mosem venisse in desertum Sinai prima die mensis tertij, sed illa verba: Estote parati in diem tertiam, dicta esse die quarto mensis, & proinde Legem datam die sexta eiusdem mensis, qui fuit quinquagesimus à secundo die azymorum inclusiue. & hoc modo coincidit hoc festum cum festo Hebdomadarum, & omnia cohærent.

QUARTA sententia est Rabbi Salomonis, & Lyrani, qui dicunt Mosem venisse in desertum Sinai die tertia mensis tertij, ac deinde die quarta dixisse: Estote parati in diem tertiam, & tandem die sexta datam Legem. Quæ sententia coincidit cum sententia Caietani quoad diem datæ Legis, de quo erat præcipua quæstio. Viderur autem hæc sententia magis conformis literæ; nam sic habet textus: Mense tertio egressionis filiorum Israël de Aegypto, in die hac venerunt in solitudinem Sinai; vbi illud: In die hac, videtur referri ad numerum antea nominatum, nimirum ad tertium, vt sit sensus; Mense tertio, & die ipsa, id est, eiusdem numeri, hoc est, tertia. quanquam potest etiam satis commodè illud, In die hac, referri ad initium mensis, vt sensus sit; In mense tertio, in die hac, id est, in ipso initio mensis. maneat igitur, vt sexta die mensis tertij data sit Lex, siue populus in desertum Sinai venerit die prima, siue tertia.

Quantum ad SECUNDVM locum ex Leuitici vicefimo tertio, duæ sunt expositiones. PRIMA est Ilichij & Ruperti in

AAAAA 5 cum

eum locum, qui volunt, per alteram diem Sabbathi, intelligi primam Sabbathi, id est, Dominicam, quæ immediatè sequitur post Sabbathum, & sensum Legis esse, vt dies Pentecostes numerentur à prima Dominica, quæ occurrit post festum Paschæ: quæ sententia si vera sit, nobis maximè fauet. Nam eo modo semper Iudæorum Pentecoste venisset in Dominica die, & quia anno passionis Christi prima Dominica post Pascha Iudæorum fuit Dominica resurrectionis, inde in eo anno necessariò dies Pentecostes complebantur die quinquagesimo à die resurrectionis Domini.

ALTE^{ra} sententia est Lyran, Gaietani, Abulensis, Rabiorum omnium, & ipsius Iosephi lib. 3. antiq. cap. 13. qui intelligunt per alteram diem Sabbathi primam diem post festum azimorum. Et sanè mouet me multum auctoritas Iosephi, quippe qui nouerat praxim eius Legis, cum ipse quoque esset Sacerdos, & vixisset in Hierusalem, cum adhuc Lex illa seruaretur. Sed hac sententia, tanquam vera, admessa, sequitur dies Pentecostes anno passionis Christi numerari cœpisse in Sabbatho; Sabbathum enim eo anno proximè occurrebat post festum azimorum. Ex quo sequitur, vt dies Pentecostes complerentur etiam in Sabbatho.

Quomodo igitur nos Pentecosten in Dominica celebramus? Respondet Rupertus, vbi suprà, etiam hac sententia admessa, non potuisse Pentecosten incipere, aut compleri in Sabbatho, quia Iudæi habebant quandam consuetudinem, vt nunquam celebrarent duo festa duobus diebus continuis, & idè si quando occurreret primus dies azimorum feria V. solitos Iudæos illum diem festum transferre in sequentem, & die Sabbathi celebrare tam festum Sabbathi, quam festum azimorum. Atque ita anno passionis Domini diem primum azimorum celebratum à Iudæis non feria VI. sed Sabbatho, & proinde dies Pentecostes cœpisse numerari die sequenti, qui fuit Dominicus.

Sed quia hæc sententia passim refelli solet, neq; vacat nunc eam discutere. dicam quod sentio; & licet auctorem mee sententiæ non habeam, spero tamen eam non faciliè improbandam, cum certè ratione niti mihi videatur.

RESPON-

RESPONDEO igitur, ordinariè quidem cœpisse numerari dies Pentecostes à secunda die azimorum: sed tamen si secunda illa dies esset Sabbathum, tunc cœpisse numerari à tertia die azimorum: neque vllus hoc arguere potest. Nam caussa, cur illi dies quinquaginta non inciperent à die primo azimorum, sed à secundo, est, quia oportebat illo die multa opera seruilia facere, quæ die festo erant prohibita, nimirum oportebat metere manipulum frumenti, & exiccare, & deferre ad Sacerdotem. At ista omnia magis prohibita erant die Sabbathi, quàm die primo azimorum: ergo non licebat in secunda die azimorum, quando ea die erat Sabbathum, incipere dies illos quinquaginta. Et hanc esse puto caussam, cur Scriptura dixerit: *Altera die Sabbathi*; & non, altera die Paschæ, vel azimorum, quia nimirum voluit generatim includere festa, quæ immediatè occurrerent post Pascha, siue esset vnum, siue plura. Itaque illud: *Altera die Sabbathi*, significat primo die profana post festum Paschæ. Et quia vt plurimum post Pascha non occurrebat festum, nisi primo die azimorum, ideò non malè Iosephus loquens de eo, quod vt plurimum accidebat, scripsit, incipere Pentecosten Luna decima sexta, quanquam anno Christi passionis cœperit Luna decima septima, quia videlicet Sabbathum fuit Luna decima sexta. Quòd si dies Pentecostes eo anno numerari cœperunt Luna decima septima, qui dies erat Dominicus, sequitur, vt complerentur dies Pentecostes etiam die Dominico. Atque hoc est quod quærebatur.

CAPVT XIV.

De Septuagesima & sequentibus Dominicis.

DIXIMVS de Septuagesima, quæ celebratur post Pascha; nunc de ea breuiter differemus, quæ celebratur ante Pascha. Septuagesimæ, Sexagesimæ, & Quinquagesimæ non inuenio mentionem ante tempora beati Gregorij, sed in Antiphonario & Sacramentario Gregorij annotantur expressè officia harum Dominicarum, & earundem meminerunt multi auctores Gregorio posteriores; nimirum Beda in bello de officiis diuinis;
Alcuinus

Alcuinus in libro eiusdem argumenti; Amalarius lib. 1. cap. 7. de officiis Ecclesiasticis; Rabanus lib. 2. cap. 34. de institutione Clericorum; Iuo in sermone de Septuagesima; Rupertus lib. 4. cap. 1. de diuinis officiis; & B. Bernardus in serm. de Septuagesima. Ratio autem horum nominum non est eadem apud omnes. Beda & Alcuinus dicunt, quosdam addidisse vnam hebdomadam ad ieiunium Quadragesimæ, & illam consequenter vocasse Quinquagesimam; alios addidisse adhuc aliam, quia nolebant die Iouis ieiunare, & tamen numerum dierum integrum seruari volebant. Itaque addidisse vnam hebdomadam ante Quinquagesimam, & eam hebdomadam consequenter vocasse Sexagesimam; alios denique, qui non ieiunabant die Iouis, nec die Sabbathi, addidisse adhuc aliam, & illam vocasse Septuagesimam.

Sed improbabilis est hæc sententia. nam non est verisimile propter abusum paucorum, qui non ieiunabant die Iouis & die Sabbathi, Ecclesiam instituisse tam solennes Dominicas. Et præterea non inuenimus mentionem harum Dominicarum, nisi post tempora Gregorij, quando iam non erat ille abusus.

Alij volunt Septuagesimam dici à numero dierum, quæ sunt dies LXX. ab ea Dominica vsque ad Sabbathum in Albis. Sexagesimam dici, quia sunt dies sexaginta ab ea Dominica vsque ad feriam IV. post Pascha. Quinquagesimam dici, quia tot sunt dies inde vsque ad Pascha. Inepta opinio; nam sic omnis Dominica poterit vocari Septuagesima, si numeremus LXX. dies, & non curemus vbi terminentur. Adde, quòd per septuaginta dies volunt isti auctores significari captiuitatem spiritualem sub Diaboli potestate, cuius typus fuerat captiuitas Babylonica LXX. annorum. At absurdissimum est, inter dies captiuitatis includere diem resurrectionis Domini, qui est dies perfectæ libertatis.

Alij prudentiores dicunt, denominari à Paschate has omnes Dominicas, sed per Synecdochen. nam à Septuagesima vsque ad Pascha sunt ferè LXX. dies, id est, LXIV. à Sexagesima vsque ad Pascha sunt circiter LX. dies, id est, LVII. à Quinquagesima vsq; ad Pascha sunt quinquaginta dies. Sed videtur deficere ista opinio in nomine Septuagesimæ. nam
 sexa-

sexaginta quatuor dies magis dici deberent sexaginta, quam septuaginta.

Est ergo sententia Ruperti, quam puto verissimam, ista nomina non esse desumpta à numero dierum, sed à numero Dominicarum; voluit enim Ecclesia, ante Dominicam passionis præmittere septem celebres Dominicas, quibus reuocaret nobis in memoriam, spiritualem nostram captiuitatem, sicut per Dominicam passionis, & sequentem commemoratur redemptione à captiuitate.

Itaque prima Dominica ex septem dicitur Septuagesima, quia est prima ex septem. Secunda dicitur Sexagesima, quia est prima ex sex. Tertia dicitur Quinquagesima, quia est prima ex quinque sequentibus. Quarta dicitur prima Quadragesimæ eadem ratione. Quinta dicitur secunda Quadragesimæ. Sexta dicitur tertia Quadragesimæ. Septima dicitur quarta Quadragesimæ. Deinceps autem non dicitur quinta Quadragesimæ, sed Dominica passionis. Et hinc etiam est, quod in Dominica Septuagesimæ, quia commemoratur captiuitas, legitur in officio, ex initio Geneseos, peccatum primi hominis, & omittuntur omnia cantica læta, & ad Missam incipimus: *Circumderunt me dolores mortis, pericula inferni inuenerunt me.* In Dominica autem passionis incipimus: *Vexilla Regis prodeunt, &c.*

De Dominicis Quadragesimæ & passionis frequentissima mentio est apud omnes Patres; sed de ea nos differemus in controuersis de ieiunio. Interim vide Epiphanium in compendiaria doctrina, quæ habetur ad finem librorum aduersus hæreses, Theophilum in epistolis Paschalibus, Cassianum collatione 21. & Augustinum epist. 118.

CAPVT XV.

De reliquis festis Domini.

NATALIS Domini meminit Clemens lib. 5. cap. 13. Chrysostomus oratione in S. Philogonium, Ambrosius lib. 3. de virginibus, initio; item Basilius, Nazianzenus, Maximus, Augustinus, Leo, & alij, quorum exstant sermones de Natali Domini.

CIRCVM-

CIRCUMCISIONIS festum videtur esse satis recēs. Nam non solum veteres Patres non meminerunt eius festi, verum etiam Isidorus, Micrologus, Amalarius, Rabanus, Walfridus, Strabo, qui describunt officia omnium festorum; meminerunt quidem officij diei octauę Natalis Domini, sed non sub nomine Circumcisionis. B. Bernardus tamen, & ante eum B. Iuo Carnotensis, sermones habent de ipso festo Circumcisionis.

EPIPHANIE meminit Chrysostomus oratione de sancto Philogonio; Nazianzenus oratione in sancta lumina; Maximus, Augustinus, Leo, & alij recentiores. Observat autem Cassianus collat. 10. cap. 2. apud Ægyptum vna & eadem die celebrari Natalis & Epiphanię diem, cum in Occidentis Ecclesiis sint festa diuersa.

Dominicę in ALBIS meminit Clemens lib. 5. cap. 20. Nazianzenus oratione in nouam Dominicam; & Augustinus serm. 1. de octaua Paschatis. qui etiam lib. 22. de ciuitate Dei, cap. 8. meminit trium dierum Paschatis.

ASCENSIONIS festum antiquissimum est, & ab Apostolis institutum, vt docet Clemens lib. 5. cap. 20. Apostolicarum constit. & B. Augustinus epist. 118. In eodem festo exstant sermones Nysseni, Leonis, & aliorum.

Festum TRINITATIS recens est. nam cap. Quoniam de feriis, Alexander III. dicit, suo tempore fuisse quidem in vniuersis apud quasdam Ecclesias, non tamen Romę. Micrologus etiam lib. de obseruationibus Ecclesiasticis, cap. 60. reprehendit eos, qui hoc festum celebrant. & ne quis obiiceret, videri hoc festum antiquum, quando quidem præfatio de Trinitate est vna ex nouem, quas Pelagius II. tanquam antiquissimas seruari præcepit: monet Micrologus, eam præfationem in Dominicis omnibus cantari solitam; neque esse propriam festi Trinitatis. Postea tamen etiam Romę merito receptum est, & quidem in die octaua Pentecostes, vt Deo specialiter agatur gratiæ pro mysterio Trinitatis orbi terrarum, Apostolorum ministerio, declarato.

Festum CORPORIS Domini constat ab Urbano I. institutum, post annum Domini M. G. C. quod festum omnes Lutherani & Calvinistę oderunt, sed immeritò. Nam etiam si non

non esset verè Christus in Eucharistia (vt Calvinistæ dicunt) vel non deberet adorari (vt dicunt Lutherani) tamen adhuc iustum esset, habere certum diem, quo recoleremus memoriam institutionis eius Sacramenti; quod etiam Lutherani & Calvinistæ maximum Sacramentorum esse concedunt.

Festum denique TRANSFIGURATIONIS Domini antiquum esse videtur. Exstant enim de eo sermones sancti Leonis, necnon Cyrilli, Alexandrini, & Andreæ Cretensis apud Surium.

CAPVT XVI.

De festis Sanctorum.

HESTA Sanctorum aduersarij non parùm oderunt. PRIMO, quòd idolatriam sapere videantur; nam Sabbathata sanctificare, est præceptum primæ tabulæ, & proinde ad cultum Dei pertinet.

SECUNDO, quia aliqua falso fundamento nituntur, vt Conceptionis B. Mariæ festum, quod festum B. Bernardus nominatim reprehendit in epist. 174. ad Canonicos Lugdunenses. vbi dicit, errorem & superstitionem sapere hoc festum, quia eo vel peccatum honoratur, sine quo conceptio ista non fuit, vel falsa inducitur sanctitas. Et præterea apud nos etiam non est certum, an B. Virgo sine peccato originali concepta fuerit; Ecclesia enim vtramque opinionem permittit; ergo saltem dubium est, an rectè hoc festum celebremus.

TERTIO, quòd plurima sint noua, ac præsertim festa beatæ Virgini dicata: nec enim ante Iustiniani tempora existabant.

QUARTO, quòd multa ab Imperatoribus seculi instituta sint. Nam festum Purificationis instituit Iustinianus, vt scribunt Paulus Diaconus lib. 16. rerum Romanarum, & Nicephorus lib. 17. cap. 28. Festum Assumptionis instituit Mauritius, qui Iustiniano posterior fuit, vt idem Nicephorus ibidem refert.

QUINTO, quia eousque prolapsus est abusus festorum, vt etiam Imperatoribus non sanctis festi dies instituti sint, vt de Iustiniano refert Nicephorus lib. 17. cap. 31. Hæ sunt obiectiones

nes Tilemanni Heshusij lib. de erroribus Pontificiorum, tit. 26 & Magdeburgensium Cent. 6. cap. 6. col. 342. 343. & 344.

Veruntamen pium & bonum esse colere festos dies Sanctorum, facile demonstrabimus, auctoritate primùm, deinde ratione. **AUCTORITAS** est totius Ecclesiæ Catholicæ, quæ omni tempore id seruauit. Ac ut solum inspiciamus quinque prima secula; **PRIMO** seculo, id est, Apostolorum tempore habemus Clementem lib. 8. constitut. cap. 39. ubi iubet seruati festa Apostolorum & Martyrum.

SECUNDO seculo, habemus testimonium Ecclesiæ Smyrnenfis, cuius epistolam refert Eusebius lib. 4. hist. cap. 15. in ea epist. habentur hæc verba: *Quo in loco etiam nunc, præsentibus Domino, solennes agimus celebresq; conuentus, maxime eundem in die passionis eius; sed & cum eorum memoriam, qui prius passi fuerant, celebramus, et sequentium animi ad prædecessorum & iam exemplis insignibus excitentur.*

TERTIO seculo, Origenes homil. 3. in diuersos Euangelii locos, dicit, festum Innocentium puerorum rectè in Ecclesia celebrari, propterea quod fuerunt illi Martyrum primiti. Item Tertullianus lib. de corona militis dicit, vnam ex antiquis traditionibus esse, annuas oblationes facere pro natalitijs. Et clarius B. Cyprianus lib. 3. epist. 6. *Dies, inquit, eorum, quibus excedunt, annotate, et commemorationes eorum veterum memorias Martyrum celebrare possumus.* Et lib. 4. epist. 4. *Officia, inquit, pro eis semper, et meministi, offerimus, quæ sunt Martyrum passiones, & dies anniuersaria commemoratione celebramus.*

QUARTO seculo, Basilius oratione in Gordium Martyrem; Nyssenus orat. in Theodorum Martyrem; Nazianzeus orat. I. in Iulianum, paulò ante medium; Ambrosius serm. 76. 77. & 78. Hieronymus in cap. 4. ad Galat. & epist. 19. ad Eustochium; Prudentius in hymno de sanctis Petro & Paulo, festorum dierum in Sanctorum memoriam & honorem infidelium apertissimè meminere.

QUINTO seculo, Chrysostomus homil. 66. ad populum; Theodoretus lib. 8. de Martyribus; Augustinus in Psalm. 67. & 88. & alibi; Paulinus natali 2. & 3. S. Felicis. His accedunt Leo, Gregorius, Beda, & alij omnes posteriores, quorum libri testimonijs plenissimi sunt.

Proba-

Probatur hoc etiam ex antiquis Conciliis diuersarum Ecclesiarum. Concilium LAODICENVM in Oriente celebratum ante annos M.CC.can. 51. vetat, in Quadragesima celebrari festa Sanctorum; ex quo sequitur, extra Quadragesimam fuisse in ea prouincia celebrata Concilium CARTHAGINENSE III. ante annos M.C.can. 47. *Liceat, inquit, legi passiones Martyrum, cum anniuersarij dies eorum celebrantur.* Concilium TOLBTANVM in Hispania III. can. 23. iubet, vt in diebus festis Sanctorum populi nō dent operam turpibus saltationibus. Concilium LVGDVNENSE in Gallia, vt habemus can. Pronunciandum, de consecr. dist. 3. enumerat inter festa Ecclesie festum sanctorum Apostolorum, Assumptionem & Natiuitatem B. MARIAE, festum S. Syluestri, S. Martini, & aliorum. Idem ex Germania habemus in Concilio Mogunt. cap. 36.

VLTIMO probatur ratione, quæ fundatur in diuinis literis. Festi dies rectè instituuntur ad colenda diuina beneficia, vt patet de festo Sabbathi & festo Sortium apud Iudæos, & de festis Domini apud Christianos. Vnde August. lib. 10. de ciuitate Dei, cap. 4. *Beneficiorum, inquit, Dei, solennitatibus, festis, & diebus statutis dicamus sacramus q³ memoriam, ne volumine temporum ingrata subrepat obliuio.* Sed non est paruum Dei beneficium beata consummatio alicuius Sancti, & præcipuè per martyrium; inde enim datur toti Ecclesie militanti exemplum fortitudinis, & vnus nouus patronus apud Deum: datur etiam toti Ecclesie triumphanti nouum gaudium de accessione vnus cuius: denique tunc agitur nouus & perfectus triumphus de Diabolo.

Confirmatur; nam omnes causæ, propter quas homines etiam profani celebrant festos dies, concurrunt in obitu Sanctorum. Homines enim festa celebrant ob diem natalem Principum: item ob assumptionem alicuius ad summam aliquam dignitatem: denique ob partam victoriam. At cum Sancti moriuntur, tunc verè nascuntur, & nascuntur Principes cœlestes, vnde ab Ecclesia eorum obitus natalitia dicuntur: item tunc assumuntur ad summam dignitatem, quæ hominibus conferri queat, id est, ad æternam beatitudinem.

BBBBbb

titudi-

tudinem : denique tunc perfectam victoriam referunt de Diabolo, & triumphum agunt.

Neq; rationes aduersariorum aliquid efficiunt. Ad PRIMAM de idololatria dico; PRIMO, festa Sanctorum Deo dicantur, sed in Sanctorum memoriam, quemadmodum templum sacrantur Deo in memoriam Sanctorum. SECUNDO dico, honorem dierum festorum immediatè & terminatiuè pertinere etiam ad Sanctos, quemadmodum diximus de basilicis, de votis & de ipsa inuocatione : sed talem honorem dicimus esse cultum dulciæ, non latriæ, & proinde religionis quidem cultum, sed religionis, non ut est nomen specialis virtutis, quæ hominem erga Dei cultum bene disponit, sed ut est nomen generale.

Ad SECUNDVM de festo Conceptionis, quod falso fundamento niti videtur, dico; PRIMO, in maiori parte Ecclesiæ piè credi B. Virginè sine peccato originali conceptam, quod etiam ex aduersariis fatentur Lutherus & Erasmus; ille in sermone de festo conceptionis; iste in Apologia ad Albertum Pium Carpenssem.

Dico SECUNDO, fundamentum huius festi præcipuum non esse conceptionem immaculatam, sed simpliciter conceptionem matris Dei futuræ. qualiscunq; enim fuerit illa conceptio, eo ipso quod conceptio fuit matris Dei, singulare gaudium affert mundo eius memoria. tunc enim primum habuimus pignus certum redemptionis, præsertim cum non sine miraculo ex matre sterili concepta fuerit. Itaque hoc festum etiam illi celebrant, qui putant Virginem in peccato conceptam.

DICES, hoc modo etiam Ioannis Baptistæ conceptio celebrari posset. RESPONDEO, posset sanè, ut Græci faciunt. Nam in Calendario Græcorum die 23. Septemb. annotatur festum conceptionis Ioannis Baptistæ : sed Ecclesiæ Latine non est visum tot festa multiplicare. Et præterea magnum est discrimen inter matrem Dei, & præcursores eiusdem, & inter utriusque conceptionem. Nam quia maior pars Ecclesiæ piè credit immaculatam conceptionem, inde habuit eadem Ecclesia occasionem instituendi hoc festum, quam oc-
casio.

caſionem nō habuit ad inſtituendam feſtum de conceptione Ioannis Baptiſtæ.

Porro B. Bernardi ſententia nobis fauet, ille enim reprehendit Canonicos Lugdunenſes, quōd ſine exemplo vel præcepto Romanæ Eccleſiæ nouum feſtum inſtituiſſent. Si ergo nunc B. Bernardus videret ex auctoritate Romanæ Eccleſiæ feſtum celebrari, etiam ipſe libentiſſimè celebraret.

Ad rationem autem Bernardi dico, nos nec peccatum honorare, nec inducere falſam ſanctitatem, etiamſi Virgo in peccato concepta eſſet, ſed honorare officium matris Dei, ad quod ab ipſa conceptione designata fuit. Nam idem Bernardus ibidem dicit, meritō celebrari natiuitatem Ioannis Baptiſtæ, quia ſancta fuit, & tamen ibidem dicit, ſe non audere aſſerere ſanctificationem Ioannis in vtero deleuiſſe originale peccatum, licet hoc pium ſit credere. Si ergo ita aduerſus Bernardum argumentarer, Colis feſtum natiuitatis Ioannis, quem non audes aſſerere natum ſine peccato, ergo vel honoras peccatum, vel inducis incertam ſanctitatem. Reſponderet Bernardus, nec peccatum ſe honorare, nec inducere incertam ſanctitatem, ſed honorare officium præcurſoris, ad quod ſanctificatus fuit adhuc in vtero matris exiſtens. Idem ergo reſpondeo illi de conceptione B. Mariæ.

Quōd ſi ipſe quæreret, vnde habeamus B. Mariam ab ipſa conceptione ſanctificatam, ſaltem ad hoc, vt eſſet mater Dei designata, reſponderem, inde nos hoc didiciſſe, vnde ipſe didicit, B. Mariam ab ipſa natiuitate ſanctam fuiſſe. Aſſerit enim ibidem, ex eo, quod Eccleſia iam tunc celebrabat B. Virginis ortum, ſe nihil dubitare, quin ortus ille ſanctus fuerit; & nos ergo ex eo, quod Eccleſia celebrat feſtum conceptionis, nihil dubitamus, cōceptionem illam ſanctam aliquo modo fuiſſe, ac ſaltem ratione officij, ad quod aſſumebatur.

Ad TERTIVM dico duo; PRIMO, non eſſe abſurdum, quod aliqua feſta ſint recentia, quandoquidem etiam ſæpe ſunt recentia Dei beneficia, propter quæ feſta inſtituuntur; vel ſaltem occaſio feſtorum inſtituendorum poteſt eſſe recens. Vnde etiam tempore Iudæorum vario tempore varia

BBBbbb 2 sunt

sunt festa instituta, præter ea, quæ Deus ipse per Moſem inſtituerat, vt patet de feſto Sortium propter liberatione tempore Heſter; & de alio feſto ob victoriam Iudith, & de feſtis dedicationũ tempore Salomonis, & poſtea tempore Eſdra, & vltimo tempore Machabæorũ, quod feſtum, licet recentiſſimum, Chriſtus ipſe honorauit, Ioan. 10.

Dico SECUNDO, feſta Sanctorum antiquiſſima eſſe, vt iam oſtendimus. Fatemur tamẽ prius cœpiſſe celebrari feſta Martyrum, quàm Confefſorum; & nõnnulla etiam feſta B. Mariæ recentia eſſe. Nam feſtum CONCEPTIONIS tempore B. Bernardi cœpit, ſed non fuit publicè receptum à tota Eccleſia, niſi poſt decretum Sixti I V. Pontificis, quod habetur in Extrauagãti, Cũ præ excelsa, de reliquiis, & veneratione Sanctorum. Similiter feſtum Viſitationis in Eccleſia Latina nouum eſt. Fuit enim inſtitutum ab Urbano Papa VI. atque à Bonifacio IX. primũ confirmatum, deinde etiam à Concilio Baſileenſi, ſeſſ. 43. quanquam vtrumque feſtum iam antea erat in Calendario Græcorum.

Feſtum NATIUITATIS B. Mariæ longè antiquius eſt. Meminit enim eius Petrus Damianus, qui tres ſermones de eo feſto ſcripſit, & ante eum B. Gregorius, qui in Antiphonario & Sacramentario annotauit officium, VIII. die Septembris pro natali B. Mariæ.

Feſtum ANNVMCIATIONIS adhuc eſt antiquius. Exiſtat enim oratio S. Athanaſij de ſancta Deipara, vbi expreſſè meminit huius feſti.

Feſtum PURIFICATIONIS eſt etiam antiquiſſimum. Si quidem huius celebritatis exiſtant orationes Amphiloſij Gregorij Nyſſeni, Chryſoſtomi, Cyrilli Alexandrini, & Andreae Cretenſis apud Aloyſium Lipomannum, & Laurentium Surium.

Deniq; feſtum ASSUMPTIONIS eſt etiam antiquiſſimum. Nam eius meminit Gregorius in Antiphonario, & Sacramentario, & ante Gregorium Andreas Cretenſis in oratione de hoc feſto, quæ exiſtat apud Lipomannum, & Surium. Atque ante Andreae tempora exiſtat inter opera B. Hieronymi in ſexto ſermo de feſto Aſſumptionis, qui quidem vel ipſi Hieronymo, vel eius æquali Sophronio tribuitur.

Ad obiectionem ergo ex Nicephoro, & Paulo Diacono, dico, eorum verba non posse intelligi de prima institutione horum festorum, nisi illi apertissimè mentiantur. quomodo enim instituit Iustinianus festum Purificationis, & Mauritius festum Assumptionis, si utrumque festum erat institutum tempore Hieronymi, & Chrysostomi, qui ducentis annis Iustiniano antiquiores fuerunt? Præterea iidem auctores ibidem dicunt, à Iustino Imperatore institutum festum Natiuitatis Domini. At constat ex Ambrosio, Augustino, Leone, & aliis, qui Iustinum præcesserunt, festum Natiuitatis longè esse antiquius. Solùm ergo Imperatores illi addiderunt aliquid ad celebritatem. & fortassè præceperunt ciuilibus legibus, ne vllus operaretur in illis solennitatibus, cùm tamen etiam antea legibus Ecclesiæ dies illi festi sanciti essent.

Ad **QVARTVM**, patet responsio. Non enim Imperatores festa instituerunt, sed instituta iam festa ab Ecclesia, legibus etiam suis adiuerunt, & ornarunt.

Ad **QVINTVM** respondeo, Nicephorum non dicere, institutum fuisse festum diem Iustiniano, sed solùm quorandam Episcopum quendam Constantinopolitanum solitum celebrare eius memoriam. Id quod non cogimur intelligere de aliquo festo die, sed solùm de laudatione Iustiniani, quam ille Episcopus admiscebat concioni suæ, propterea quod Iustinianus multa pia opera, & Ecclesiæ vtilissima fecisset. **ADDO** præterea, quidquid illud fuerit, siue festus dies, siue simplex laudatio, fuisse vnus privati Episcopi factum, quod non immeritò reprehendi posset, præsertim cùm eius successores mox omiserint eiusmodi celebritatem.

CAPVT XVII.

De Vigilis.

N Profestis magnorum dierum consueuerat Ecclesia vigilare, & ieiunare. ac imprimis Vigilia Paschæ, quæ nocte præcedente Dominicam Resurrectionis agebatur, semper celeberrima fuit.

BBBbbb 3

vt pa-

vt patet ex Clemente lib. 5. constitut. cap. 19. ex Tertulliano lib. 2. ad uxorem; ex Eusebio lib. 6. historia, cap. 7. & ex aliis permultis.

De Vigiliis autem in Sanctorum honorem meminit Basiliius in Psal. 114. Hieronymus in libro aduersus Vigilantium, Burchardus lib. 13. decretorum, cap. 16. Bernardus sermone de Vigilia S. Andreae, & de Vigilia sanctorum Petri & Pauli. & Innocentius Pontifex III. capite primo & secundo, de obseruatione ieiuniorum. Ceterum quoniam paulatim occasione nocturnarum Vigiliarum, abusus quidem irreperceperant, vel potius flagitia non raro committi placuit Ecclesiae nocturnos conuentus, & Vigiliis proprie dictas, intermittere, ac solum in iisdem diebus celebrare ieiunia.

*Finis septem Controuersiarum generalium
Tomi primi.*

LAVS DEO, VIRGINIQUE
MATRI MARIAE.

